

Algemeen ambtsbericht Somalië

Februari 2003

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken
Den Haag
(070) 348 5964

28 februari 2003

	<i>Pagina</i>
1	Inleiding 4
2	Landeninformatie 5
2.1	Basisgegevens 5
2.1.1	Land en volk 5
2.1.2	Geschiedenis 7
2.1.3	Staatsinrichting 14
2.2	Politieke ontwikkelingen 18
2.3	Veiligheidssituatie 23
2.4	Sociaal-economische situatie 28
3	Mensenrechten 32
3.1	Waarborgen 32
3.2	Toezicht 34
3.3	Naleving en schendingen 35
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting 35
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering 36
3.3.3	Vrijheid van godsdienst 37
3.3.4	Bewegingsvrijheid 38
3.3.5	Rechtsgang 39
3.3.6	Arrestaties en detenties 40
3.3.7	Mishandeling en foltering 41
3.3.8	Verdwijningen 41
3.3.9	Buitengerechtigde executies en moorden 41
3.3.10	Doodstraf 42
3.4	Positie van specifieke groepen 42
3.4.1	Minderheden 42
3.4.2	Specifieke clans 48
3.4.3	Vrouwen 51
3.4.4	Minderjarigen 55
3.4.5	Gedwongen rekrutering 56
4	Migratie 57
4.1	Motieven 57
4.2	Feitelijke vestigingsgebieden 57
4.3	(Landen van) eerste ontvangst 67
4.4	Beleid van andere Europese landen 67
4.5	Activiteiten van internationale organisaties 69
5	Samenvatting 71
	Bijlage I LANDKAART (ADMINISTRATIEF) 74

Bijlage II	LANDKAART (CLANS)	75
Bijlage III	LIJST VAN AFKORTINGEN	76
Bijlage IV	LIJST VAN FACTIES	77
Bijlage V	LITERATUUR	80

1 Inleiding

In dit ambtsbericht wordt de situatie in Somalië beschreven, voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Somalië en voor de besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Somalische asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Somalië (laatstelijk 4 juli 2002). Het algemeen ambtsbericht beslaat de periode juli 2002 tot en met februari 2003.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie van openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst.

Bovendien liggen vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordiging te Nairobi, in Kenia en in de hoofdsteden van de EU-lidstaten aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van Somalië. Ook is een korte passage over de geografie en de bevolking van Somalië opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Somalië geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Somalië partij is, komen de mogelijkheden van toezicht aan de orde. Daarna volgt de beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten. Ten slotte wordt de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlandse ontheemden en van minderjarigen, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit Somalië en activiteiten van internationale organisaties, waaronder de positie van UNHCR, aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk

Somalië ligt in de Hoorn van Afrika aan de Indische Oceaan (in het oosten) en aan de Golf van Aden (in het noorden). In het westen grenst het aan Kenia en Ethiopië, in het noordwesten aan Djibouti en in het zuiden aan Kenia.

Vanaf de onafhankelijkheid van Brits-Somaliland (26 juni 1960) en Italiaans-Somalië (1 juli 1960) en de direct daarop volgende vereniging van beide Somaliërs in de Republiek Somalië, tot het einde van het bewind van Siad Barre (januari 1991) kende Somalië een centrale gezagsstructuur.

Het grootste deel van Somalië bestaat uit woestijn en semi-woestijn; droogte vormt een altijd aanwezige dreiging. Savannen met enige boomgroei bedekken 60% van het land. Ze worden gebruikt als graasgebieden en voor de productie van brandstof (houtschool). Akkerbouw is mogelijk op ongeveer 8 miljoen hectare, of 13% van het gebied, waarvan 1 miljoen hectare regelmatig wordt bebouwd. De akkerbouwgebieden liggen voornamelijk in de valleien van de rivieren de Juba en de Shabelle in het zuiden. Voor de kust van Somalië, de langste van alle Afrikaanse landen, bevinden zich rijke visgronden. De belangrijkste steden zijn de hoofdstad Mogadishu, de havensteden Kismayo (in het zuiden), Berbera (in Somaliland) en Bosasso (in Puntland) en de hoofdstad van Somaliland, Hargeisa.

De meeste bewoners behoren tot de etnische groep der Somali (85%). In dit rapport wordt de term Somali gebruikt voor leden van de etnische groep der Somali, terwijl de term Somaliërs wordt gebruikt voor de inwoners van de (voormalige) Republiek Somalië. Met de term Somalië wordt het grondgebied van de (voormalige) Republiek Somalië aangeduid, dus inclusief Somaliland, tenzij anders aangegeven.

De Somali zijn onder te verdelen in twee groepen: de noordelijke en de zuidelijke, die zich weer later verdelen in zes clanfamilies¹.

¹ Voor de duidelijkheid zij gewezen op mogelijke verwarring rond de begrippen clanfamilie en clan. In dit ambtsbericht wordt de term 'clanfamilie' gebruikt voor de zes grote afstammingsgroepen (Issaq, Hawiye, Dir, Darod, Digil en Rahanweyn). Met 'clan' wordt het niveau hieronder aangeduid, zoals bijvoorbeeld de clan Majerteen van de clanfamilie Darod. In veel Engelstalige literatuur en door vele Somaliërs worden deze begrippen en met name het woord 'clan' niet altijd eenduidig

Tot de noordelijke Samaal-groep behoren vier clanfamilies die oorspronkelijk leefden van nomadische veeteelt: Issaq, Hawiye, Dir en Darod; tot de zuidelijke Saab-groep behoren twee clanfamilies die oorspronkelijk van de landbouw leefden: de Digil en de Rahanweyn².

Het woongebied van de Somali omvat van oudsher een deel van Djibouti, Oost-Ethiopië, Somalië en Noord-Kenia. In Somalië komt, naast de Somali, een aantal kleinere groepen voor die volgens hun tradities (en ten dele door de wetenschap gesteund) van andere etnische afkomst zijn dan de Somali. In dit ambtsbericht worden deze niet-Somali groepen aangeduid als minderheden (zie 3.4.1)³. Voor de goede orde zij er op voorhand op gewezen dat er onder wetenschappers noch onder Somaliërs zelf volledige overeenstemming is over de exacte indeling in clans en minderheden. In dit ambtsbericht wordt waar mogelijk gekozen voor de meest gezaghebbende indeling; in een aantal gevallen worden verschillende indelingen naast elkaar genoemd.

Opvattingen over clanindeling kunnen zich wijzigen; een andere opvatting kan aan gezag winnen. Zo bleken de Issaq die bij de vredesbesprekingen in Arta (zie 2.1.2) aanwezig waren, (tot hun ongenoegen) ingedeeld te zijn bij de Dir clanfamilie en niet op gelijke voet te worden behandeld als de Hawiye en Darod clanfamilies. Ook werd aan de Digil en Rahanweyn (Mirifle) gezamenlijk een aantal zetels toegewezen. Bij de Eldoret-vredesbesprekingen in oktober 2002 werden vier clanfamilies onderscheiden, namelijk de Hawiye, Rahanweyn, Darod en Dir naast de minderheden. Niettemin wordt in dit ambtsbericht de eerder genoemde indeling in zes clanfamilies aangehouden.

Somaliërs spreken vrijwel allen dezelfde taal (zij het met een aantal varianten) en hebben in grote meerderheid dezelfde godsdienst (soennitische islam). De omvang van de bevolking is moeilijk vast te stellen, onder andere als gevolg van grote aantallen nomaden, vluchtelingen en andere migranten. Schattingen lopen uiteen van 6,4⁴ tot 10,4⁵ miljoen. Naar schatting 500.000 Somaliërs bevinden zich in de buurlanden. Daarnaast bevinden zich ca. 120.000 Somaliërs in de landen van de Europese Unie (EU), waarvan ca. 30.000 in Nederland. Ongeveer 24% van de

gebruikt. Welk niveau van de afstammingsgroep wordt bedoeld met het woord 'clan' moet dan uit de context blijken.

² In dit ambtsbericht worden Rahanweyn en Mirifle als synoniem gebruikt. Digil is in deze indeling een andere, zij het verwante, clanfamilie. Voor beiden geldt dat zij in het algemeen een maatschappelijk zwakkere positie innemen dan de nomadische clanfamilies.

³ Deze definitie is afkomstig uit Lee Casanelli, Victims and vulnerable groups in Southern Somalia, Ottawa 1995. De Digil en Rahanweyn nemen hier een tussenpositie in, d.w.z. tussen de nomadische clans en de minderheden in strikte zin.

⁴ Volgens UNDP, Human Development Report Somalia 2001

⁵ Volgens EIU, Country Profile Somalia 2002

bevolking woont in de steden, 59% is nomadisch veeteler en 17% is werkzaam in akkerbouw⁶.

2.1.2 **Geschiedenis**

Vanaf de 10e eeuw verspreidden Somali zich in het oostelijk deel van de Hoorn van Afrika. Het woongebied van de Somali strekte zich sinds de negentiende eeuw uit van het noorden van Kenia tot aan Djibouti. Vóór de tiende eeuw werd het gebied bewoond door andere nomadische volken en jagers-verzamelaars. In handelscentra langs de oostelijke kust woonden sinds de negende eeuw bevolkingsgroepen van o.a. Arabische en Perzische afkomst, die tegenwoordig worden aangeduid met de naam Benadiri. Aan het zuiderlijker gedeelte van de kust woonden van oudsher Swahili-sprekende vissers, de Bajuni. In de rivierdalen in Zuid Somalië leefde een landbouwende bevolking bestaande uit Bantu-groepen. Met de komst van de Somali vestigden zich de Digil en Rahanweyn clanfamilies tussen de rivieren, als landbouwers tussen de Bantu-groepen.

Onder de oppervlakte van de overheersende, homogene, Somali nomadische cultuur gaat tot op de dag van vandaag een verscheidenheid schuil aan groepen met een afwijkende cultuur, zoals de Benadiri, Bajuni en Bantu. Ook de Somali clanfamilies Digil en Rahanweyn wijken, als landbouwers, af van de overheersende norm.

Het eind van de 19e eeuw markeerde het begin van de koloniale tijd. Frankrijk nam het gebied rond de stad Djibouti als Frans Somaliland in haar bezit, Groot-Brittannië verklaarde het noordelijke gedeelte tot protectoraat (Brits Somaliland); Italië vestigde een kolonie in het zuidelijke gedeelte en het Ogaden district (het westelijk woongebied van de Somali) kwam onder feitelijk gezag van toenmalig Abyssinië. Het zuidelijk grensgebied kwam tot slot onder Britse jurisdictie waar ook Kenia onderviel.

Onafhankelijkheid

Op 1 juli 1960 werd de onafhankelijke republiek Somalië uitgeroepen. De republiek was een samensmelting van Brits Somaliland en Italiaans Somalië en viel dus niet samen met het woongebied van de Somali. Een meerderheid van de Somali woonde buiten de grenzen van Somalië, in Djibouti (voormalig Frans Somaliland), in Ethiopië (het Ogaden-gebied) en in Kenia. Er ontstond een nationale beweging om deze vier woongebieden van Somali tot één staat te verenigen. Omdat Ethiopië en het Britse bewind destijds weigerden hun gebieden af te staan, mislukte dit Pan-Somali ideaal.

De eerste periode van de onafhankelijkheid (1960-1969) bracht Somalië een meerpartijendemocratie geleid door een burgerbestuur, die eindigde in clanpolitiek en corruptie. Het ideaal om alle gebieden waar Somali wonen te verenigen in één

⁶

staat mislukte bovendien. In deze situatie kon legercommandant Siad Barre in 1969 zonder geweld de macht overnemen.

Zijn regering met een centrale gezagsstructuur (dus niet gebaseerd op clans), bracht aanvankelijk vooruitgang op terrein van onderwijs, gezondheidszorg, drinkwatervoorziening en sanitatie. Ook minderheden werden bij het overheidsapparaat betrokken. Maar het uitblijven van succes op vooral economisch terrein, vanwege het socialistische economische beleid en nationalisering, begon de autoritair optredende Barre parten te spelen. Hierdoor moest hij in toenemende mate steun zoeken bij de Darod clans, waaronder zijn eigen Marehan clan.

Om de aandacht van de binnenlandse problemen af te leiden steunde Siad Barre de Somalische claim op de Ogaden gebieden in Ethiopië. De hierop volgende Ogadenoorlog van 1977 tot 1978 eindigde in een zware nederlaag voor Somalië, mede doordat Ethiopië werd gesteund door de toenmalige Sovjet Unie.

Burgeroorlog

Na de verloren Ogaden-oorlog raakte de Somalische politiek in een neerwaartse spiraal van opstand, repressie, militarisme en corruptie. In dit klimaat kwam in het noordwesten de Somali National Movement (SNM) in opstand, hetgeen leidde tot een meedogenloze burgeroorlog waarbij de stad Hargeisa werd verwoest. Grote vluchtelingenstromen kwamen op gang in de richting van Djibouti en Ethiopië. Door teruglopende inkomsten (donorsteun werd ingetrokken; overmakingen uit de Golfregio liepen terug door de Irak/Iran oorlog) stortte de economie verder in. Bovendien verloor Barre de steun van de Ogadeni. De Somalische staat viel uiteen, nadat Barre in 1991 vluchtte na een volksoproer.

Het uiteenvallen van de Somalische staat leidde tot een periode van gewapende conflicten tussen clanmilities, die in sommige delen van het land tot op de dag van vandaag voortduren. Deze conflicten worden vaak voorgesteld als clanconflicten tussen krijgsheren die uit zijn op macht. Maar in werkelijkheid vormt ook het bezit van land (landbouw- en weidegronden, waterplaatsen, infrastructuur) een belangrijke factor in de geschillen.

De gevechten in 1991 betroffen vooral strijd tussen clanmilities⁷ van de Hawiye (USC) en Barres clanfamilie de Darod (*Somali Patriotic Movement/SPM*). Vanaf eind 1991 vonden de meeste gevechten echter plaats binnen de Hawiye en Darod clanfamilies. Binnen de Hawiye clanfamilie ging de strijd tussen twee leiders van het Hawiye *United Somali Congress* (USC), Mohamed Farah Aidid en Ali Mahdi Mohamed. In Kismayo sloot een factie van de SPM, bestaande uit

⁷ Onder een militie wordt in dit ambtsbericht verstaan een gewapende groepering. Veelal vormen milities de gewapende tak van facties, of bijvoorbeeld een 'ordedienst' van shari'agerechtshoven (shari'a = het islamitisch recht).

Darod/Ogadeni, zich aan bij Hawiye facties tegen het *Somali National Front* (SNF), waaraan de overige Darod clans deelnamen.

Internationaal ingrijpen

Begin 1992 leidde een ernstige droogte in combinatie met de oorlog tot hongersnood, die gevolgd werd door voedselhulp. De voedselhulp werd echter voorwerp van strijd tussen de facties en voedde zo de strijd, terwijl de hongersnood voortduurde. Deze situatie leidde tot een grootschalige internationale interventie eind april 1992, nadat de VN-Veiligheidsraad de oprichting van een 'United Nations Operation in Somalia' (UNOSOM) goedkeurde.

De VN slaagde er echter niet in de humanitaire crisis te verlichten.

Daarop besloten de VS en de VN 'Operation Restore Hope' op te zetten.

In december 1992 arriveerden in dat kader de eerste VS-militairen van de 'Unified Task Force' (UNITAF), spoedig gevolgd door militairen uit 21 landen. De operatie werd door de meeste Somalische partijen verwelkomd. De UNITAF-operatie slaagde erin de humanitaire crisis te beëindigen en de gevechten tussen de facties te bevroeren, zonder echter de milities te ontwapenen.

Het mandaat van UNITAF was echter slecht omschreven en omstreden. De VN-Veiligheidsraad besloot daarom op 26 maart 1993 UNOSOM II op te richten, met als mandaat vrede af te dwingen (*peace enforcement*), de strijdenden te ontwapenen en de hulpverleners te beschermen. UNOSOM II faalde echter in deze doelstellingen, ondanks tientallen vredesconferenties.

Uiteindelijk raakte UNOSOM II in gewapend conflict met de milities van Generaal Aidid in Mogadishu, waarbij Pakistaanse en Amerikaanse soldaten gedood werden. In oktober 1993 begon de VS een gefaseerde terugtocht.

Uiteindelijk verliet UNOSOM II Somalië in maart 1995, zonder vrede of herstel van de staat tot stand te hebben gebracht. De grootschalige internationale bemoeienis met Somalië werd abrupt afgesloten.

Periode na de interventie

In de periode na de internationale interventie werden de gevechten tussen clanfamilies en clans hervat, met name in Mogadishu, Baidoa en Kismayo.

Generaal Aidid werd in 1995 gedood, en opgevolgd door zijn zoon Hussein Aidid. Ook banditisme was inmiddels wijdverbreid. Facties versplinterden in steeds kleinere subclan-groeperingen.

Het noorden van Somalië bleef grotendeels gespaard voor deze versplintering en gewelddadigheden. In het noordwesten had de SNM reeds in mei 1991 eenzijdig de onafhankelijkheid van 'Somaliland' uitgeroepen. Internationale erkenning als staat bleef (en blijft vooralsnog) echter uit. Sinds 1996 breidde de regering van Somaliland gestaag haar gezag uit over het gebied.

Ook in het noordoosten was, vanaf 1993, een proces van regionale (sub-nationale) bestuursvorming op gang gekomen. In augustus 1998 nam de Garowe Conferentie, waaraan 300 lokale leiders deelnamen, het Handvest van de Staat Puntland aan, dat gezien werd als een overgangsgrondwet (voor drie jaar). De Garowe Conferentie koos in juli 1998 Abdullahi Yusuf tot 'president'. In tegenstelling tot Somaliland streefde Puntland geen onafhankelijke staat na.

Na 1996 duurden gewapende conflicten voort in grote delen van het zuiden van Somalië. Pogingen tot regionale bestuursvormen te komen kwamen niet van de grond. Na de verovering van Baidoa in juni 1999 op de krijgsheer Aideed door een nieuw opgekomen militie van de Rahanweyn, het Rahanweyn Resistance Army (RRA), ontstond in de provincies Bay en Bakool tijdelijk een regionaal bestuur.

In de jaren 1996-1999 namen regionale mogendheden een aantal vredesinitiatieven. Overeenkomsten tussen strijdende facties werden gesloten in Nairobi (1966), Sodere in Ethiopië (januari 1997), Sana'a (mei 1997) en Kairo (mei 1997). Geen der overeenkomsten omvatte echter alle strijdende partijen, en geen werd uitgevoerd.

Arta-vredesproces en Transitional National Government

Na deze vruchteloze vredesinitiatieven begon in mei 2000 op initiatief van de IGAD⁸ een vredesconferentie in de Djiboutiaanse plaats Arta, voorgezeten door President Guelleh van Djibouti. Bijna 2000 Somaliërs, waaronder clanoudsten, religieuze leiders, zakenmensen en intellectuelen namen deel aan deze conferentie.

Na maandenlange beraadslagingen kozen de delegatieleden in augustus 2000 de leden van een nieuw, uit 245 leden bestaand nationaal overgangsparlement (*Transitional National Assembly*, TNA). De TNA koos Abdiqasim Salad Hassan, een Hawiye van de Habar Gedir/Ayr, als president voor de overgangperiode van drie jaar. Zijn verkiezing werd onder meer verwelkomd door de VN, EU en de Arabische Liga. Vervolgens werd in oktober 2000 Ali Khalif Galaydh tot premier benoemd. In dezelfde maand vestigden de TNA en de nieuwe regering (de *Transitional National Government*, verder: TNG) zich in Mogadishu.

De regering van Somaliland onder leiding van president Egal had al vroeg in het Arta-proces te kennen gegeven alleen geïnteresseerd te zijn in samenwerking met een eventuele nationale regering indien Somaliland werd erkend als gelijkwaardige gesprekspartner, dat wil zeggen van regering tot regering. Toen deze erkenning achterwege bleef, distantieerde Somaliland, en hiermee ook de Issaq clanfamilie, zich van de TNG.

⁸

IGAD: *Inter-Governmental Authority on Development*, een intergouvernementale regionale organisatie voor de Hoorn van Afrika. Donoren, waaronder Nederland, zijn hierbij betrokkene via het *IGAD Partners Forum* (IPF)

De regionale autoriteiten van Puntland stonden aanvankelijk positief ten aanzien van 'Arta' maar het grootste deel van de delegatie trok zich al in een vroeg stadium uit het vredesproces terug, omdat de deelnemers aan de conferentie, naar zij verklaarden, niet op democratische en representatieve wijze waren uitgenodigd.⁹ Hiermee kwam een groot deel van de steun van de in Puntland dominante Darod/Majerteen clan aan de TNG te ontvallen.

Hoewel de belangrijkste machtsbasis van de TNG lag bij de Hawiye, bleek deze clanfamilie sterk verdeeld ten aanzien van de nationale overgangsregering.

Van de krijgsheren in Mogadishu stelden Ali Mahdi, Hussein Bod en Mohamed Qanyare Afrah zich achter de TNG. De andere krijgsheren (met name Hussein Aideed, Osman Ato en Musa Sudi Yalahow) zetten hun pogingen voort om één front tegen de TNG te vormen.

De leider van het RRA, Mohammed Hassan Nur (ook bekend als Shatiguduud), verklaarde eind oktober 2000 de TNG niet langer te steunen. Binnen het RRA ontstond een tweedeling tussen voor- en tegenstanders van de TNG, waarbij spanningen hoog opliepen.

De tegenstanders van de TNG (SPM, RRA, een factie van SNF, BIREM¹⁰ en 'president' Yusuf van Puntland) sloten begin 2001 een coalitie, in een poging te komen tot een verenigd front. Dit leidde in januari 2001 tot een gezamenlijke verklaring (de zg. *El Berde Declaration*) en de oprichting van de *Somali National Restoration Council*. De tegen de TNG gekante Hawiye-krijgsheren in Mogadishu sloten zich aan bij de vervolgbesprekingen in maart 2001 in de plaats Awasa in Ethiopië¹¹. Deze besprekingen leidden tot de oprichting van de *Somali Reconciliation and Restoration Council* (SRRC). President Yusuf van Puntland maakte hier formeel geen deel van uit, doch kon wel tot dit kamp gerekend worden.

Internationaal drong inmiddels het besef door dat de TNG, zeker op korte termijn, de aspiraties van het Arta-Handvest niet kon waarmaken. Het feit dat de TNG in verschillende internationale fora (VN, IGAD, OAU, Arabische Liga) de Somalische zetel innam, liet onverlet dat deze regering nog niet door alle staten, inclusief die van de EU, was geaccepteerd als rechtmatig vertegenwoordiger van

⁹ Puntland position on peace and national reconciliation in Somalia, 29-9-2002.

¹⁰ BIREM : Bimal Resistance Movement, politieke beweging van de Bimal, o.l.v. Sheikh Ismael. Maakt deel uit van de SRRC.

¹¹ met als deelnemers een SNF-factie o.l.v. generaal Masale, SPM o.l.v. generaal Morgan, RRA o.l.v. generaal Shatiguduud, SSNM-BIREM o.l.v. Abdullahi Sheikh Ismael, (toenmalig) 'president' Yusuf van Puntland, en de Mogadishu krijgsheren Hussein Aideed, Osman Ato en Musa Sudi Yalahow

de staat Somalië.

Ontwikkelingen in de verschillende delen van Somalië sinds juni 2001

De opkomst van de TNG maar ook factoren binnen de respectievelijke regio's in Somalië hadden een aantal ontwikkelingen tot gevolg.

Somaliland

Het referendum over de grondwet dat in Somaliland op 31 mei 2001 plaatsvond markeerde het einde van een overgangperiode, waarin het bestuur was ingebed in traditionele (clan)structuren, en het begin van een nieuwe fase, waarin het bestuur is gebaseerd op een moderne meerpartijdemocratie.

Indirect ging het referendum over afscheiding van de rest van Somalië (de Grondwet stipuleert de onafhankelijkheid). Zoals in 2.1.2 reeds is aangegeven, streefde het leiderschap van Somaliland sinds het uitroepen van Somaliland de onafhankelijkheid na. Volgens officiële cijfers stemde 97% van de bevolking voor, hetgeen werd geïnterpreteerd als brede steun voor de gekozen lijn van onafhankelijkheid (c.q. afscheiding van de rest van Somalië). Volgens waarnemers was het verloop van het referendum in overeenstemming met internationale normen ten aanzien van dit soort volksraadplegingen.

De Grondwet verschaft de basis aan een meerpartijdemocratie, die met de officiële erkenning van zeven, nieuw opgerichte politieke partijen¹² in oktober 2001 gestalte begon te krijgen. De oppositie, officieus aangevoerd door Suleiman Gaal, had hierbij te maken met de dominante positie van de regeringspartij van Egal, de *Democratic United National Party* (UDUB). Na zijn plotselinge overlijden begin mei 2002, werd vice-president Dahir Riyale Kahin tot zijn opvolger benoemd. In december 2001 is de Kieswet van kracht geworden. Gewapende confrontaties van enige omvang deden zich niet voor. Het gebied kon nog immer gerekend worden tot het relatief veilige deel van Somalië. De redelijk homogene clansamenstelling in Somaliland (Issaq) heeft in grote mate bijgedragen aan die veiligheid. Er was en is de regering veel aan gelegen om deze veiligheid te waarborgen, getuige het relatief effectief opererende rechtssysteem en politieapparaat.

Puntland

In juni 2001 liep de overgangperiode af, die bij de oprichting van het autonome Puntland in 1998 was afgesproken. President Yusuf claimde de verlenging van zijn ambtstermijn. Deze claim werd aangevochten door clanoudsten die tijdens het

¹² Te weten: *Democratic United National Party* (UDUB), *Justice and Welfare Party* (UCID), *Somaliland Alliance for Islamic Democracy* (SAHAN), *Salvation and Protection of Somaliland's Aspirations* (BIRSOL), *Vanguards for Peace and Prosperity* (HORMUUD), *Unification of Somaliland's Viewpoints* (UMAD), *Somaliland's Beacon Light Party* (ILAYS). (Bron: EIU Country Report, december 2001)

Garowe congres in november 2001 een nieuwe regering kozen, met Jama Ali Jama als president. Als gevolg hiervan braken gevechten uit tussen aanhangers van beide rivalen onder meer in Bosasso, Galcayo en Garowe. Uiteindelijk werd de confrontatie in juli 2002 beslist in het voordeel van Yusuf.

De machtsstrijd tussen Ali Jama en Yusuf weerspiegelde de opstelling van voor/tegenstanders van de TNG. Yusuf had zich gelieerd aan de SRRC, terwijl Ali Jama voorstander was van een meer intensieve dialoog met de TNG. Beiden hielden overigens vast aan het eerdere standpunt van Puntland dat hun regionale bestuur deel zou moeten uitmaken van een opnieuw te vormen eenheidsstaat Somalië, dit in tegenstelling tot Somaliland.

Bay en Bakool

In de provincies Bay en Bakool onstond binnen de Rahanweyn eveneens verdeeldheid over steun aan de TNG, die voornamelijk werd beslist in het voordeel van de 'harde (anti-TNG) lijn'. Vanaf april 2002 openbaarden zich nieuwe tegenstellingen tussen de leider van het RRA, Shatiguduud, en zijn beide plaatsvervangers. Begin juli 2002 kwam deze spanning tot gewelddadige uitbarstingen in Baidoa, waarbij in totaal 27 doden vielen. De uitkomst van het conflict bleef onduidelijk (zie paragraaf 2.3).

Overig Centraal en Zuid-Somalië

In het overige deel van Centraal en Zuid-Somalië trachtte de TNG haar gezag te consolideren en uit te breiden. Ondanks verkregen politieke steun van een deel van de SNF in het zuidelijke Kismayo en enkele successen op internationaal diplomatiek terrein, kon de TNG haar nationale pretenties nog niet waarmaken. Illustratief was dat de TNG zelfs Mogadishu niet geheel onder controle kon krijgen en de aanwezigheid van andere krijgsheren (waaronder Musa Sudi Yalahow) moest dulden. In onderlinge confrontaties vielen regelmatig tientallen doden. De haven en luchthaven bleven gesloten.

In het Zuiden, om en bij Kismayo werd gevochten tussen verschillende Darod-clans, met name tussen Marehan- en Ogaden clans, tussen Marehan-subclans onderling en tussen voor- en tegenstanders van de TNG.

In de provincie Gedo leidden in februari 2002 tegenstellingen tussen pro- en contra-TNG georiënteerde facties van de SNF tot gevechten bij Bardhere, waarbij tientallen slachtoffers vielen. Deze strijd zette zich in april 2002 voort bij de plaats Luuq.

Internationale positie

Internationaal kwam Somalië weer op de diplomatieke agenda. De gebeurtenissen van 11 september 2001 hebben hieraan zeker bijgedragen, beducht als de internationale gemeenschap werd voor het risico dat zogeheten *failed states*, zoals Somalië, fundamentalistische groeperingen zouden herbergen. De Verenigde

Naties herhaalde haar steun aan de TNG en moedigde de vredesinitiatieven van de IGAD aan.

Tijdens een regionale bijeenkomst van de IGAD in Khartoum in januari 2002 werd de territoriale integriteit van Somalië onderstreept en tot nieuwe verzoeningsbesprekingen opgeroepen. Na diverse malen te zijn uitgesteld, is op 15 oktober 2002 in de Keniaanse plaats Eldoret op initiatief van de IGAD een vredesconferentie van start gegaan, als de veertiende internationale vredesconferentie voor Somalië.

De EU riep de partijen op om tijdens deze conferentie in een constructieve dialoog (tussen TNG, Somaliland, Puntland en anderen) te komen tot een herenigd Somalië.

2.1.3 Staatsinrichting

Gezien de feitelijke bestuurlijke fragmentatie in Somalië kan men niet spreken van staatsinrichting, laat staan van 'de' staatsinrichting; de bestuurlijke situatie in de verschillende delen van Somalië wordt hieronder dan ook apart behandeld. In een aantal gebieden is een min of meer duidelijke en effectieve gezagsstructuur ontstaan. Hierbij worden onderscheiden: Somaliland, Puntland, Mogadishu (TNG), en de provincies Bay en Bakool (RRA). In de overige delen van het land is dit niet het geval en wordt het dikwijls zeer lokale bestuur gevormd door factieleiders, militieleden, clanoudsten, zakenmensen, religieuze leiders, shari'agerechtshoven en/of andere gemeenschapsleiders, in zeer wisselende mate van harmonie.

Somaliland

Somaliland omvat zes 'regions', te weten Awdal, Hargeisa, Sahil, Togdheer, Sanaag en Sool. In dit algemeen ambtsbericht worden deze als provincies aangeduid. De hegemonie over de twee laatstgenoemde provincies wordt door Puntland betwist. Van alle regio's in Somalië is het regionale bestuur in Somaliland het meest ontwikkeld. De Republiek Somaliland werd in 1991 uitgeroepen, maar is zoals reeds gesteld internationaal niet erkend. Tussen 1997 en 2001 kende de regio een overgangsgrondwet; na het referendum van mei 2001 werd een definitieve Grondwet aangenomen. Deze Grondwet stipuleert onder meer een scheiding van de uitvoerende, wetgevende en rechterlijke machten. Ook bepaalt de grondwet dat periodiek verkiezingen moeten worden gehouden.

Aan het hoofd van de uitvoerende macht staat de 'president' als staatshoofd en opperbevelhebber van het leger. In geval van diens overlijden neemt de vice-president zijn plaats in. De uitvoerende macht omvat verder een Raad van Ministers met hun uitvoerende ministeries. Somaliland onderscheidt vijf regio's (overeenkomend met de administratieve eenheden in het vroegere Somalië, in dit ambtsbericht verder aangeduid als 'provincies'), met elk aan het hoofd een gouverneur. Elke provincie bestaat uit een aantal districten (met elk een *district commissioner* aan het hoofd) die elk weer een groot aantal dorpen omvatten.

De uitvoerende macht beschikt over een leger van circa 18.000 man, een politiemacht van circa 4.000 man, en een geheime dienst, *mukhabarat* genaamd.

De wetgevende macht bestaat uit twee Kamers, de Volksvertegenwoordiging en de Senaat (of *Guurti*, bestaande uit clanouderen). De volksvertegenwoordiging heeft 75 leden, met een zittingsduur van vijf jaar en wordt direct gekozen.

Naast wetgeving behoort goedkeuring van benoeming van ministers en van de president van het Hooggerechtshof tot de bevoegdheden. De Senaat heeft eveneens 75 leden met een zittingsduur van zes jaar. De manier waarop de leden van de Senaat worden gekozen en de vaststelling van hun bevoegdheden is nog niet definitief geregeld. Volgens artikel 5 van de Grondwet is de wetgeving gebaseerd op de shari'a en ongeldig als ze hiermee in strijd is.

De rechterlijke macht wordt geleid door de president van het Hooggerechtshof. Dit gerechtshof bewaakt de uitvoering van de Grondwet. De rechterlijke macht bestaat verder uit een Procureur-Generaal, een Hof van Beroep, vier regionale hoven en hoven van beroep, 18 districtshoven en een onbekend aantal shari'agerechtshoven. In gebieden waar geen gerechtshoven zijn, functioneren traditionele bemiddelaars.

Puntland

Geografisch omvat Puntland de provincies Bari, Nugal en de noordelijke helft van Mudug. Puntland claimt ook zeggenschap over Sanaag en Sool, onder meer gebaseerd op de clansamenstelling in deze provincies. De Garowe Conferentie, de oprichtende vergadering van het autonome Puntland, nam in 1998 een Handvest voor een overgangperiode van drie jaar aan, op grond waarvan een 'president', een kabinet van negen ministers en een parlement van 69 leden werden benoemd. Met het einde van de overgangperiode in 2001 ontstond de noodzaak om het bestuur definitief vorm te geven. Een verschil in interpretatie leidde tot een constitutionele crisis die gewapenderwijs werd uitgevochten tussen 'president' Yusuf en zijn tegenstrever Ali Jama. Dit voortdurende conflict blijft een stempel drukken op het functioneren van de overheidsdiensten op 'nationaal' niveau in Puntland. Onduidelijk is echter wat, nu de overgangperiode is afgelopen, de formele basis voor de positie van president Yusuf is, en van de diverse instellingen.

Puntland kent geen Senaat of Hogerhuis. Politieke partijen zijn nog immer niet toegestaan. Wel kent Puntland een politiemacht, die bestaat uit circa 18.000 man. Hiervan is ongeveer eenderde *Territorial Police* ('stadspolitie'), met bureaus op 'nationaal', regionaal en lokaal niveau. De rest maakt deel uit van de paramilitaire *Field Police Force*, ook wel *Darawishta*. Deze manschappen zijn gestationeerd in kampen en treden op als mobiele macht in noodgevallen.

De shari'a is formeel de basis voor de wetgeving in Puntland. Hoe de shari'a zal worden geïnterpreteerd en toegepast, via aanpassing van de bestaande seculiere wetgeving, moet nog worden uitgewerkt. De structuur van de rechterlijke macht dateert uit de eerste jaren van de onafhankelijkheid: gerechtshoven op district- of regioniveau, hoven van beroep, een Hooggerechtshof en een Constitutioneel Hof.

Zoals hierboven gesteld, functioneert de overheid op 'nationaal' niveau niet, maar op de niveaus daaronder tot op zekere hoogte wel, hetgeen onder meer blijkt uit de relatieve rust.

Bay en Bakool

In de provincies *Bay* en *Bakool* is het Rahanweyn Resistance Army (RRA) sinds juni 1999 de leidende militaire en politieke macht. Het RRA oefent vanuit Baidoa controle over deze provincies uit, hierin militair gesteund door Ethiopië. Hoewel er een begin gemaakt is met het opzetten van civiele bestuursstructuren is nog nauwelijks sprake van scheiding der machten (tussen uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht). De gerechtshoven onder de controle van het RRA zijn volgens waarnemers semi-militaire hoven met willekeurige procedures¹³.

Op 1 april 2002 kondigde het RRA de oprichting af van een regionaal autonoom bestuur, met de naam '*State of South-Western Somalia*'. De beslissing kwam tot stand na beraadslagingen van het leiderschap van het RRA en 70 clanoudsten. De leider van het RRA werd benoemd tot president voor een periode van vier jaar. Hij zal worden bijgestaan door twee vice-presidenten en een kabinet van 19 ministers. Voorts is er een parlement met 145 leden. Het grondgebied omvat in theorie de provincies Bay, Bakool, Lower Shabelle, Middle en Lower Juba; in de praktijk heeft het RRA alleen zeggenschap over Bay en Bakool. Zoals aangegeven in hoofdstuk 2.1.2 wordt de aanstelling van de leider van het RRA, Shatiguduud, betwist door zijn twee plaatsvervangers. Door regelmatig oplaaierende strijd hierover was het niet mogelijk vast te stellen in hoeverre het nieuw opgerichte bestuur zich in deze regio heeft kunnen wortelen.

Mogadishu

De bestuurlijke reikwijdte van de TNG in Mogadishu is gering. Het *Transitional National Charter* dat in Arta (zie 2.1.2) was overeengekomen, is de 'overgangsgrondwet' van de TNG. Zoals reeds gesteld, is de TNG nog doende met het moeizame proces instituties van de grond af op te bouwen. Er zijn ministeries opgericht, maar deze zijn nog zeer beperkt in reikwijdte. Vooralsnog zijn ze gehuisvest in twee hotels, met een beperkt aantal betaalde medewerkers. Er is een politiemacht die bestaat uit circa 3.500 man en een leger van circa 4.000 man. De politie kent een formele structuur, bestaande uit een hoofdcommandant ('*national police commander*') en 14 divisie-commandanten. Aan het hoofd van het leger staat een *chief of military*. Politie en leger zijn duidelijk te onderscheiden

¹³

UN/Ecosoc: Report of the Independent Expert, 2002, p. 15

omdat ze verschillende uniformen dragen. Beide groepen zijn over het algemeen goed getraind. Ze maken gebruik van hetzelfde materieel en er is tot op zekere hoogte sprake van overlapping in de verantwoordelijkheden (handhaven van de veiligheid).

In de praktijk, en dit geldt waarschijnlijk niet alleen voor leger en politie, zijn formele structuren nog niet geworteld in de samenleving, in die zin dat ze niet automatisch worden gezien als vertegenwoordiger van een neutrale overheid, los van clanaffiliaties.

De wetgevende macht, de TNA, is samengesteld langs clanlijnen. De in dit ambtsbericht gehanteerde zes clanfamilies zijn door de conferentie in Arta gecategoriseerd in vier clanfamilies (Dir inclusief Isaaq, Hawiye, Darod en Rahanweyn/Digil), die elk 44 zetels kregen. De minderheden, in Arta aangeduid als de *Alliance Clans Community* kregen 25 zetels. De zetels van de clanfamilies zijn op hun beurt weer verdeeld onder de clans. Daarnaast werden 25 zetels toebedeeld aan vrouwen, die weer op clanbasis verdeeld zijn: vijf voor elk van de hierboven genoemde clanfamilies en vijf voor de *Alliance Clans Community*. Veel leden van TNA woonden in de verslagperiode de vergaderingen van het parlement niet meer bij omdat zij, vanwege liquiditeitsproblemen van de TNA, geen presentie- en reisgeld ontvingen.

De positie van de rechterlijke macht is onduidelijk. Aanvankelijk werden de in Mogadishu opererende shari'ahoven geïntegreerd in de TNG. De indruk bestaat dat inmiddels de rol van shari'ahoven feitelijk is overgenomen door de clanoudsten in het desbetreffende gebied.

Lokale besturen in Centraal en Zuid-Somalië

In de rest van Centraal en Zuid-Somalië beperkt de invloed van de verschillende bestuursvormen zich tot provinciaal of lokaal niveau. Hieronder een overzicht.

In de provincie Hiiran spelen clanoudsten een relatief belangrijke rol. Shari'agerechtshoven dragen bij aan de handhaving van het evenwicht tussen de clanoudsten en militieën. De shari'agerechtshoven handhaven ook de orde, met behulp van politietroepen die uit leden van de Hawadle clan zijn samengesteld.

In de provincies *Galgadud* en *Zuid-Mudug* berust het bestuur bij de clanoudsten en de shari'agerechtshoven. De shari'agerechtshoven zijn met name effectief in het handhaven van de orde. De invloed van politieke facties is hier verhoudingsgewijs gering.¹⁴

¹⁴ South Mudug and Galgadud, UNDOS, Draft Preliminary Assessment Report (Nairobi, July 1999)

In de provincie *Middle Shabelle* weet de lokale sterke man, Mohammed Dheere, in een straal van 100 tot 150 kilometer rondom de plaats Johwar de stabiliteit min of meer te bewaren (zie ook 2.3).

In de provincie *Gedo* functioneerde sinds 1997 een provinciaal bestuur dat werd beheerst door het Somali National Front (SNF). Het SNF wordt beheerst door de Darod/Marehan clan. Het SNF is echter verdeeld geraakt in een factie die bestaat uit Marehan oorspronkelijk afkomstig uit Gedo en een factie bestaande uit Marehan die oorspronkelijk uit Galgadud afkomstig zijn (zie 2.2). Eerstgenoemde factie domineert het noorden van Gedo, laatstgenoemde factie het zuiden. Het noordelijke kamp steunt de SRRC, het zuidelijke kamp de TNG. Deze tegenstellingen bleven oorzaak van tal van gewelddadigheden in deze provincie.

In *Kismayo* heerst nog altijd wanorde, ondanks de oprichting van een ‘verenigd’ bestuur (*Juba Valley Alliance*, zie ook 2.2 en 2.3). De rest van de Juba-provincies wordt beheerst door plaatselijke besturen van clanoudsten.

2.2 Politieke ontwikkelingen

Alvorens de politieke ontwikkelingen die tijdens de verslagperiode in Somalië plaatsvonden de revue te laten passeren wordt een resumé gegeven van de posities van de belangrijkste partijen op het politieke toneel van Somalië zoals deze zich halverwege 2002 aandienden.

Somaliland

De politieke leiding in Somaliland stelde zich als doel het land volledig af te scheiden van Somalië. Om dit te bereiken streefde het naar internationaal erkende onafhankelijkheid. Somaliland was tegen een centrale regering van nationale eenheid en hield zich daarom afzijdig van elke dialoog met de TNG.

Puntland

In Puntland was president Yusuf de facto weer aan de macht gekomen. Puntland streefde geen onafhankelijkheid na, maar het zag de TNG niet als een representatieve nationale regering. Tot de coalitie van de tegenstanders van de TNG, de SRRC, behoorde Puntland formeel evenmin, maar het kon wel tot dit kamp worden gerekend. Puntland ontving militaire steun van Ethiopië, onder meer in zijn strijd tegen het islamitisch fundamentalisme.

Bay en Bakool

In de provincies Bay en Bakool was het RRA de leidende politieke en militaire macht, die werd gesteund door Ethiopië. De aanvankelijke verdeeldheid die onder de politieke leiding bestond over deelname aan de TNG, werd beslecht in het

voordeel van het anti-TNG kamp. Het RRA was de belangrijkste partner van de SRRC-coalitie. Binnen de leiding van het RRA openbaarden zich nieuwe tegenstellingen die betrekking hadden op de macht binnen de RRA. Deze hadden begin juli 2002 gewelddadige confrontaties in Baidoa tot gevolg.

Mogadishu

De macht van de TNG in de hoofdstad van Somalië was geminimaliseerd door de anti-TNG krijgsheren (Hussein Aideedd, Osman Ato en Musa Sudi Yalahow).

Zuid-Somalië

De Darod/Marehan clan heeft zijn oorspronkelijk woongebieden in de provincies Gedo en Galgadud. Sinds vele jaren wonen er ook groepen Marehan in en rond Kismayo. De Marehan beheersen het *Somali National Front* (SNF).

Sinds eind 2001 zijn de Marehan en het SNF, zowel in Gedo als in Kismayo, verdeeld geraakt in twee kampen:

- een pro-TNG-factie van het SNF, bestaande uit Marehan die oorspronkelijk afkomstig zijn uit de provincie Galgadud (waaronder de subclan Reer Dini). Rond Kismayo heeft deze factie zich onder leiding van kolonel Barre verenigd met de Hawiye/Habr Gedir/Ayr-subclan in de *Juba Valley Alliance*.
- een pro-SRRC-factie van het SNF, bestaande uit Marehan die oorspronkelijk afkomstig zijn uit Gedo (waaronder de Reer Hassan). Deze factie staat onder leiding van generaal Mohammed Siad Hersi Morgan.

Politieke ontwikkelingen vanaf juli 2002

Somaliland.

In Somaliland is de politieke stabiliteit gedurende de verslagperiode vergroot. Het democratiseringsproces heeft gestalte gekregen in het referendum over de grondwet in mei 2001, maar ook door de aanname van de kieswet begin 2002. Zo hebben in de verslagperiode voor het eerst in Somalië verkiezingen plaatsgevonden die afstand nemen van de traditionele clanverhoudingen. Zes politieke partijen, te weten Asad, Hormod Sahan, UCID, Kulmiye en UDUB streden op 15 december 2002 in de provincies Hargeisa, Sahil, Togdheer, Awdal, Sanaag en Sool om de gunst van de kiezer voor de vorming van gemeenteraden¹⁵. Deze raden zullen uit hun midden burgemeesters aanwijzen voor 23 districten. Zeventig procent van de kiesgerechtigden bracht zijn stem uit, waarna de UDUB-partij van president Kahin met 40% van de uitgebrachte stemmen als winnaar uit de bus kwam, gevolgd door Kulmiye en UCID. De aanwezige internationale waarnemers waren lovend over het verloop van de verkiezingen, die zij als

¹⁵

EU, *Report on the Somaliland local elections.*

ordelijk en eerlijk kwalificeerden. De drie winnende partijen zullen deelnemen aan de presidentsverkiezingen, die zijn voorzien op 30 maart 2003.

President Kahin heeft vanwege aanhoudende geruchten en beschuldigingen over corruptie aan het adres van de rechterlijke macht, eind mei 2002 alle leden van het hooggerechtshof ontslagen en vervangen. Een vergelijkbare wisseling werd eveneens op provinciaal en districtsniveau doorgevoerd. Hij heeft hiermee onder de bevolking veel vertrouwen gewekt.

Op diplomatiek terrein haalde Somaliland de politieke banden met Djibouti aan, hetgeen resulteerde in de openstelling van de grensplaats Loyada in juli 2002. Hierdoor is het mogelijk geworden dat Somalilanders vanuit Djibouti naar hun land kunnen terugkeren. Meer dan 14.000 vluchtelingen hebben inmiddels van deze mogelijkheid gebruik gemaakt.

De territoriale claim van Somaliland op de provincies Sanaag en Sool bleef ook in de verslagperiode ongewijzigd. Bezoeken van Somalilandse delegaties aan het gebied blijven grote gevoeligheid veroorzaken bij de regering van Puntland, die het gebied eveneens tot haar territorium rekent. In voorkomende gevallen wordt vanuit Bosasso gelijktijdig een vertegenwoordiging naar deze districten gezonden om ook de aanspraken van Puntland te ondersteunen.

Incidenteel leidt deze rivaliteit tot een confrontatie, zoals op 8 december 2002, toen president Kahin van Somaliland lokale autoriteiten in Las Anod – de hoofdstad van de provincie Sool – bezocht. Het hotel waar hij met zijn delegatie verbleef werd onder vuur genomen door Puntland loyalisten.

Bij de aanval kwamen 4 personen om het leven, onder wie de door Puntland aangestelde gouverneur van Sool (er bestaat ook een door Somaliland aangewezen gezagsdrager). President Kahin liet hierop weten zich van een militair antwoord te onthouden. Hij benadrukte dat Somaliland zich niet laat intimideren. De politieke spanningen tussen Somaliland en Puntland blijven voorsnog onverminderd bestaan.

Puntland

Het democratiseringsproces dat in Puntland sinds 1998 op gang was gekomen is door de machtsstrijd tussen Yusuf en Ali Jama tot stilstand gekomen.

President Yusuf heeft weliswaar de macht hernomen, maar de stabiele politieke situatie heeft door deze strijd schade opgelopen. In de verslagperiode hebben zich wederom gewapende confrontaties tussen beide kampen voorgedaan (zie paragraaf 2.3). De opgerichte overheidsinstellingen op het niveau van de regio Puntland worden hierdoor in hun functieuitoefening gehinderd en genieten aldus weinig vertrouwen van de bevolking. Met de verzwakking van het overheidsapparaat werd in het dagelijkse bestuur weer teruggegrepen op de oude clanbanden.

Zoals hierboven weergegeven is in het standpunt van Puntland ten aanzien van de zeggenschap over de noordelijke provincies Sanaag en Sool evenmin wijziging gekomen. Het grootste deel van de bevolking in dit gebied behoort tot de Warsengeli en Dubalhante, subclans van de Darod clanfamilie waartoe ook de Majerteen van Puntland behoren. Op basis van deze clansamenstelling en van de deelname van deze clans in het stichtingsproces van de autonome regio in 1998, rekent Puntland het gebied tot haar jurisdictie. Politieke gevoeligheid ten opzichte van Somaliland over deze provincies blijft bestaan.

In tegenstelling tot Somaliland onderschrijft Puntland de integriteit van het grondgebied van Somalië en richt het zich op een nationale staat Somalië. De huidige TNG, resultaat van het Arta-vredeproces, heeft niet de steun van Puntland. De deelnemers aan deze conferentie waren volgens de regering van Puntland door Djibouti niet op democratische wijze uitgenodigd. Bij de vredesbesprekingen in Eldoret (zie verder in deze paragraaf) is Puntland echter met een grote delegatie onder leiding van president Yusuf vertegenwoordigd.

Centraal en Zuid-Somalië

De politieke rol van de TNG als regering van nationale eenheid is binnenslands verder afgenomen. De TNG wordt weliswaar gesteund door de JVA in Kismayo en krijgshoofd Omar Farah in Mogadishu, doch ze ondervindt echter in de rest van het land veel oppositie.

Somaliland en Puntland hebben zich om eerder genoemde redenen van de TNG gedistantieerd; in het zuiden van Somalië blijft de SRRC de belangrijkste tegenstander. Ook in de hoofdstad Mogadishu is de macht van de TNG door de krijgshoofden Hussein Aideed, Osman Ato en Musa Sudi geminimaliseerd.

Regionale betrokkenheid

In de regio weet de TNG zich gesteund door Djibouti, dat in Arta aan de basis heeft gestaan van de oprichting van deze overgangsregering. Met de minimalisering van de macht van de TNG is de invloed van Djibouti op de ontwikkelingen in Somalië eveneens afgenomen. Libië steunt de TNG op financieel/economisch en militair gebied (wapens). Deze bondgenoot is een sterke voorstander van een islamitische eenheidsstaat Somalië.

Ethiopië is in het anti-TNG kamp te vinden: het land heeft de TNG niet formeel erkend. Ethiopische steun lijkt met name uit te gaan naar die partijen, die instrumenteel kunnen zijn in het tegengaan van islamitisch fundamentalisme. In dit licht moet de steun van Ethiopië worden gezien voor president Yusuf van Puntland. Uit vrees voor een islamitisch verenigd Somalië en om Ethiopische rebellengroepen in Somalië (zoals *Oromo Liberation Front* en het *Ogaden National Liberation Front*) in bedwang te houden heeft Ethiopië een sterke militaire aanwezigheid aan de grens met Somalië. Bovendien acht Ethiopië, bij gebrek aan kust, een zeehaven op relatief korte afstand van haar landsgrens van

groot belang. Naarmate de Ethiopische relatie met Eritrea en Djibouti verslechterde, nam het belang van de havens in Somalië voor Ethiopië toe. Dit alles maakte dat Ethiopië baat denkt te hebben bij een relatief zwak c.q. een verdeeld Somalië. Dat stelt de Ethiopische regering immers in staat die krachten te steunen die het eigenbelang het beste dienen.

Kenia, dat vooral als neutrale bemiddelaar tussen de Somalische strijders wil optreden, is voorstander van een verenigd Somalië vanwege de negatieve effecten van de burgeroorlog, zoals de toestroom op haar gebied van grote aantallen Somalische vluchtelingen en de effecten van de smokkel van wapens en drugs.

Vredesproces in Eldoret

In de verslagperiode richtte het politieke vizier in Somalië zich gaandeweg op de internationale vredesconferentie die door de IGAD werd georganiseerd. Kenia, dat als neutraal buurland van Somalië binnen de IGAD geldt, is bij deze conferentie gastheer en trekker van het proces. De conferentie, de 14e internationale verzoeningsbijeenkomst sinds 1991, wordt internationaal maar ook regionaal gezien als laatste kans op vrede en ontwikkeling in Somalië. De internationale gemeenschap heeft alle betrokken partijen in de regio opgeroepen mee te werken aan het slagen van deze conferentie. Met name Ethiopië is in dit verband door de Verenigde Staten opgeroepen het vredesproces te steunen.

Ondanks de moeizame voorbereidingen is de conferentie op 15 oktober 2002 in Eldoret in Kenia van start gegaan. Vrijwel alle Somalische partijen hebben aan de internationale oproep gehoor gegeven om aan de conferentie deel te nemen.

Naast delegaties van de TNG (onder leiding van eerste minister Hassan Abshir Farah), van Puntland (president Abdulahi Yusuf), van de SRRC (o.a. Hussein Mohamed Aideed), van de JVA uit Kismayo, is voor het eerst ook het Somalisch maatschappelijk middenveld vertegenwoordigd.

Somaliland, dat zich sterk maakt voor internationale erkenning, neemt niet deel aan de conferentie. President Abdiqasim Salad Hassan van de TNG is evenmin aanwezig, omdat hij in Eldoret niet als president van Somalië (zoals hij bedong) kon deelnemen.

Het vredesproces in Eldoret speelt zich af in drie fasen. Het eerste deel, waaraan meer dan 800 Somaliërs deelnamen, werd eind oktober 2002 afgesloten met een verklaring die was ondertekend door 22 factieleiders en de TNG, en die voorziet in het staken van vijandelijkheden voor de duur van de conferentie. Tevens werd een akkoord bereikt over de werkwijze bij de besprekingen in de volgende fase van de conferentie. In dit deel van het overleg zijn thema's als teruggave van land en eigendom, grondwet, ontwapening, economische reconstructie, mensenrechten en centrale regering punten van gesprek. Problemen ontstonden echter over de reductie van het aantal deelnemers, de samenstelling van de zes themagroepen, over de procedures en de leiding van de Keniaanse voorzitter Elijah Mwangale. Deze brachten een aantal factieleiders (waar onder Muse Sudi Yalahow uit

Mogadishu) er toe de conferentie te verlaten. Omdat deelnemers het niet eens werden over deelname aan de werkgroepen op grond van politieke uitgangspunten, zag de Keniase voorzitter, Elijah Mwangale, zich genoodzaakt terug te grijpen naar vertegenwoordiging op basis van clanlidmaatschap. Zo kregen de vier belangrijkste clanfamilies die in Eldoret aanwezig zijn, te weten Hawiye, Rahanweyn, Darod en Dir, elk 30 zetels voor de zes themawerkgroepen. Elke clanfamilie moest hiervan 6 zetels aan het maatschappelijk middenveld afstaan. Minderheden kregen in totaal 18 zetels¹⁶.

De pas aangetreden Keniaanse president Mwai Kibaki, beducht voor een fiasco in Eldoret, heeft inmiddels de voorzitter vervangen door zijn landgenoot Bethuel Kiplagat¹⁷.

De duur van de tweede fase, die op 2 december 2002 aanving, is voorzien voor 5 tot 6 maanden, waarna als slot (fase drie) de uitkomsten in een overeenkomst worden bekrachtigd.

2.3 Veiligheidssituatie

In diverse delen van Zuid-Somalië kwam het in de verslagperiode tot confrontaties tussen politieke allianties en aan Somalische clanfamilies gelieerde facties. Ook binnen clanfamilies leidde verdeeldheid tot gevechten tussen steeds kleinere clanfacties (met name van Hawiye clans en Abgal subclans in Mogadishu en Darod-clans in Kismayo). Parallel aan deze conflicten liep dikwijls de scheidslijn tussen voor- en tegenstanders van de TNG, anders gezegd tussen aanhangers van de TNG en van de SRRC. Het door alle deelnemende Somalische facties bij de vredesconferentie in Eldoret overeengekomen staakt-het-vuren heeft niet lang mogen duren: reeds een dag na de ondertekening werd het gebroken door gevechten in de Zuid-Somalische plaats Luuq, tussen sympathisanten van TNG en SRRC.

In de verslagperiode hadden met name de provincies Bay en Bakool te maken met oplaaiend geweld in en rond de stad Baidoa. In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste militaire ontwikkelingen. Er wordt niet gepretendeerd een volledig overzicht te geven van alle gewelddadige incidenten.

De indeling van Somalië naar veiligheidssituatie, dat wil zeggen naar de mate van risico die de burgerbevolking loopt om slachtoffer te worden van oorlogs- of politiek geweld, is thans als volgt:

¹⁶ IRIN, 26 november 2002 en 2 december 2002.

¹⁷ Reuters, 20 januari 2003

- het conflictgebied in Zuid-Somalië: Mogadishu, Kismayo, de omgeving van deze steden en de provincie Gedo;
- het overgangsgebied, in Zuid-Somalië: de provincies Lower en Middle Juba en Lower en Middle Shabelle (voor zover niet in het conflictgebied), de provincies Bay en Bakool alsook de eilanden voor de kust van Zuid-Somalië;
- het relatief veilige deel van Somalië: de vijf noordwestelijke provincies Awdal, Galbeed, Togdeer, Sanaag en Sool, de noordoostelijke provincies Bari, Nugal en het noorden van Mudug (tezamen Somaliland en Puntland), het zuiden van Mudug en de centrale provincies Hiiran en Galgadud.

Het conflictgebied in Zuid-Somalië

Het gebied werd gekenmerkt door tal van gewapende conflicten, waarbij tientallen burgerslachtoffers vielen. Deze conflicten concentreerden zich in de verslagperiode in en rond de steden Mogadishu en Kismayo en in de provincie Gedo.

Mogadishu bleef verdeeld tussen enerzijds rivaliserende factieleiders/krijgsheren, en anderzijds de overgangsregering (TNG). In onderlinge confrontaties vielen regelmatig doden. Intra-clan gevechten van de Hawiye zouden volgens sommige waarnemers al lang niet meer enkel gaan om een clanconflict, maar tevens om een economische machtsstrijd tussen elites¹⁸.

Begin juli 2002 stond een aantal Hawiye subclans tegenover elkaar.

Halverwege deze maand braken in het Medina district van de stad opnieuw gevechten uit tussen Muse Sudi Yalahow (lid van SRRC) en zijn vroegere plaatsvervanger Mohamed Finish (die met de TNG vrede had gesloten).

Beiden behoren tot de Abgal, een Hawiye clan. Yalahow zou de confrontatie uitgelokt hebben met de bedoeling zijn positie bij de vredesconferentie in Eldoret te versterken. In het noorden van Mogadishu braken in september 2002 opnieuw gevechten uit tussen milities van Hawiye subclans.

Voorts bleef Mogadishu het toneel van ontvoeringen, waarvan ook weer NGO-stafleden het slachtoffer zijn geworden. Begin augustus 2002 betrof het een VN-stafmedewerker, later in de maand was het een NGO-medewerker die dit lot trof. Beiden werden na bemiddeling van clanoudsten vrijgelaten. Mogadishu bleef de resterende verslagperiode onveilig door interclan gevechten. De haven en de luchthaven bleven gesloten.

Kismayo bleef in handen van de *Juba Valley Alliance* (JVA), maar deze is niet in staat gebleken om de openbare orde te handhaven. Confrontaties tussen milities van verschillende Darod-clans (met name tussen Marehan- en Ogaden-clans en tussen Marehan-subclans onderling) duurden met onderbrekingen voort in en om

¹⁸

Vgl. UNCU Discussion Paper [Talking Seriously about Somalia](#), 7 februari 2002: "Orthodox explanations of the civil war in Somalia overstate the influence of clan conflict and understate the economic stratification of society and the role of self-interested elites".

deze zuidelijke havenplaats. Gevechten braken eind juni 2002 uit tussen Marehan milities en die van de Hawiye-Habr Gedir (beiden behorende tot de JVA) over de betaling van de exportbelasting van een scheepslading metaal. In de maanden augustus en september daarop volgend maakte Kismayo een relatief rustige periode door waarbij de haven en het vliegveld zelfs weer werden opengesteld. In oktober 2002 echter hervatten de Marehan-facties hun strijd, ditmaal over havenopbrengsten.

De Darod/Ogadeni zijn, zoals vaker in het verleden, verdeeld in verschillende kampen in de conflicten. Deze verdeeldheid heeft geen negatieve gevolgen voor de betrekkingen van individuele Ogadeni met de andere Darod-clans, in de zin dat Ogadeni zich niet meer in het gebied van een andere Darod clan zouden kunnen begeven (vergelijk hoofdstuk 4.2).

Binnen de Darod/Marehan en het SNF bleef de verdeeldheid tussen pro- en anti-TNG-facties, die eind 2001 was ontstaan, bestaan, zowel in en rond Kismayo als in de provincie Gedo.

Dit aanhoudende conflict tussen Marehan-facties en hun bondgenoten is te kenschetsen als een ernstig gewapend conflict. Het conflict heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de betrekkingen tussen de Marehan uit Galgadud en de Darod (met name Majerteen) in Puntland en daarmee voor de mogelijkheid voor Marehan uit Galgadud om zich in het Darod-gebied te hervestigen (vergelijk hoofdstuk 4.2).

In de provincie *Gedo* verscherpte de tegenstelling tussen rivaliserende SNF-facties, die elk een deel van de provincie domineren (zie 2.2 en 2.3)

Dit leidde verscheidene malen tot gewapende confrontaties. Na gevechten in februari 2002 bij de plaats Bardhere openbaarde de tegenstelling tussen JVA (TNG) en SRRC zich in juni 2002 wederom toen bij Bula Hawa gevechten uitbraken tussen de Reer Hassan (pro-SRRC) en de Reer Dini (pro-TNG) waarbij tientallen slachtoffers vielen. De hoofdweg van Luuq naar Dolow was hierna onbegaanbaar vanwege landmijnen.

Op 30 oktober 2002, een dag na ondertekening van de wapenstilstand bij het vredesoverleg in Eldoret braken in en om Luuq tussen rivaliserende pro- en anti-TNG facties van het SNF zware gevechten uit waarbij tientallen mensen om het leven kwamen.

Het overgangsgebied in Zuid-Somalië

De provincies in het overgangsgebied (Lower en Middle Juba en Lower en Middle Shabelle, voor zover niet in het conflictgebied, Bay en Bakool en de eilanden voor de kust van Zuid-Somalië) hadden in de verslagperiode in meer of mindere mate te maken met geweld. Deels kan dit geweld worden verklaard door dezelfde politieke en clantegenstellingen die in het conflictgebied een rol spelen, deels was het geweld puur van lokale aard (bijvoorbeeld conflicten over land, water of

weidegronden). Waar dit voorkwam was het geweld minder frequent en geografisch minder geconcentreerd dan in het conflictgebied. Hieronder wordt ingegaan op de veiligheidssituatie in dit gebied, voor zover bekend per provincie.

In de provincies *Lower-* en *Middle Juba* is sprake van conflicten tussen Marehan- en Ogaden-subclans, alsook tussen Marehan- en Ogaden-subclans onderling. Voor een deel gaat het hier om dezelfde scheidslijnen als die met betrekking tot Kismayo en Gedo zijn geschetst. Begin augustus 2002 kwam het in Lower Juba in en rond de stad Hosingo tot een treffen tussen Shekhal (zie 3.4.2) en Ogadeni. Ook hier werd in de verslagperiode melding gemaakt van onveilige verbindingswegen (onder andere de weg van Brava naar Jilib) door plunderende milities.

Lower Shabelle wordt gedomineerd door Hawiye-clans, maar hun dominante positie wordt betwist door daar woonachtige clans en minderheden, alsmede door milities van shari'ahoven. In augustus 2002 werd melding gemaakt van gevechten tussen Jidle nomaden van de Hawiye/Gugundabe/Jidle-subclan en Bantu-boeren die weidegrond zochten voor hun vee.

De provincie *Middle Shabelle* wordt beheerst door verschillende Hawiye-clans, waarbij conflicten tot op het sub-sub-sub-clan-niveau sluimeren en incidenteel aan de oppervlakte komen. Volgens een VN-onderzoeksmissie is de veiligheidssituatie in deze provincie stabiel. Wel lijken veiligheidsgaranties voor VN-personeel afhankelijk te zijn van één persoon, en is de situatie voor het VN-personeel daarom kwetsbaar¹⁹.

De provincies *Bay* en *Bakool* maken deel uit van het traditionele woongebied van de Rahanweyn clanfamilie. Ook Bantu gemeenschappen verblijven van oudsher in Bay en Bakool, evenals leden van andere minderheidsgroepen (zoals zuidelijke Midgan, Ashraf) en al dan niet tot Rahanweyn geassimileerde Hawiye subclans. Binnen de Rahanweyn werd over de deelname aan de TNG beslist in het voordeel van het anti-TNG kamp, door het RRA dat de kant koos van de SRRC. In juni 2002 kwam evenwel een nieuwe tegenstelling aan het licht, te weten tussen de leider van het RRA, Shatiguduud, en zijn beide plaatsvervangers, Adan Madobe en Ibrahim Habsade, over de leiding van het in april 2002 opgerichte regionale bestuur van de *Southwestern State of Somalia* (SWS). Laatstgenoemden vonden dat de benoeming van Shatiguduud als leider op niet-democratische wijze tot stand was gekomen en voelden zich aan de kant gezet. Zij eisten daarom dat de oprichting van de SWS werd geannuleerd. In de eerste week van juli 2002 kwam deze spanning tot gewelddadige uitbarsting in Baidoa waarbij 40 doden vielen na

¹⁹ UNSC, Report of the SG on the situation in Somalia, febr. 2002, p. 5. Hoewel die persoon niet met naam wordt genoemd, gaat het vermoedelijk om Mohammed Dheere, die sinds een jaar vanuit Johwar de dienst in dit gebied uitmaakt.

gevechten tussen getrouwen van beide kampen. Een wapenstilstand, die op initiatief van Ethiopië door Rahanweyn clanoudsten tot stand werd gebracht, werd eind juli 2002 alweer geschonden door nieuwe hevige gevechten in en rond Baidoa die meer dan 100 slachtoffers, ook onder de burgerbevolking, eisten. Sinds de uitbraak van gevechten is de controle van de stad Baidoa wisselend in handen van Shatiguduud en zijn twee opponenten. Clanoudsten uit de regio maar ook uit Mogadishu blijven zich voor een staakt-het-vuren inspanssen.

Er zijn in de verslagperiode geen berichten geweest over grootschalig geweld op de eilanden voor de kust van Zuid-Somalië. De oorspronkelijke bewoners, de Bajuni, een kleine en ongewapende minderheid, staan evenwel nog immer zwak ten opzichte van de overheersende Hawiye-clans, die eerder bewezen hebben niet voor geweld terug te deinzen (zie ook 3.4.1). Om die reden wordt dit gebied vooralsnog beschouwd als behorend tot het overgangsgebied.

Het relatief veilige deel van Somalië

In de verslagperiode hebben zich in *Somaliland* geen gewapende confrontaties van enige omvang voorgedaan. Deels ligt de redelijk homogene clansamenstelling van dit gebied hieraan ten grondslag. In de provincies Galbeed en Togheer vormen Issaq-clans de meerderheid; in de provincie Awdal de Dir (Gadabursi)²⁰, terwijl in de provincies Sanaag en Sool Darod clans (Dulbahante en Warsengeli) overheersen. Het gezag van de overheid van Somaliland over deze twee oostelijke provincies is overigens beperkt. Naarmate in Somaliland de overheid sterker is geworden, is het belang van de clan als bepalende factor afgenomen. Wijlen 'president' Egal was voorstander van partijvorming op basis van politieke tegenstellingen in plaats van op clanbasis, hetgeen inmiddels door aanvaarding van de Grondwet is geïnstitutionaliseerd.

De regering van Somaliland verleent prioriteit aan het handhaven van de veiligheid, zoals blijkt uit het feit dat circa de helft²¹ van het budget wordt besteed aan politie- en veiligheidsdiensten. De kosten zijn zo hoog doordat grote aantallen ex-militieleden en -overheidssoldaten in dienst worden gehouden, in afwachting van het vinden van ander werk. De politie in Somaliland slaagt erin de openbare orde te handhaven, hetgeen niet wil zeggen dat er geen mensenrechtenschendingen zouden voorkomen. Op eventuele mensenrechtenschendingen wordt ingegaan in hoofdstuk drie van dit ambtsbericht.

Een illustratie van de groeiende effectiviteit van de overheid is bijvoorbeeld de toename van het aantal strafzaken bij de rechtbanken in Somaliland. Volgens een VN-rapport uit 1999 is dit niet zozeer het gevolg van een stijgende criminaliteit,

²⁰ UNDOS, *Studies on Governance: Awdal Region*, 1997

²¹ UNDP, *Human Development Report Somalia*, 2001, p. 55

maar een indicator van groeiend vertrouwen van de bevolking in het rechtssysteem en een effectiever opererende politie²².

In *Puntland* heeft de machtsstrijd tussen Yusuf en Ali Jama de stabiliteit en hiermee de veiligheid geen goed gedaan. Om de volledige controle over Puntland te herkrijgen, stuurde Yusuf zijn troepen naar Gardo om Ali Jama te verdrijven. Bij de gevechten op 5 augustus 2002 bij Qayadsame (nabij Gardo) en Al-Hamdullilah vielen 120 slachtoffers. Ali Jama vluchtte hierna naar Djibouti, maar het conflict duurde voort. Eind december 2002 raakten beide kampen opnieuw in gevecht langs de weg Gardo – Benda Beyla. Yusuf bleek wederom de sterkste en dreef de troepen van Ali Jama terug naar Benda Beyla. Sinds begin januari 2003 heeft de relatieve rust zich in Puntland hersteld.

Voor de kust van Puntland werd in verslagperiode een toenemend aantal koopvaardij schepen door Somalische piraten gekaapt. Reders konden hun bemanning tegen betaling van hoge bedragen losgeld vrijkrijgen.

Het heeft het International Maritime Bureau in Engeland er toe gebracht internationale rederijen te waarschuwen, om de Somalische wateren te mijden.

Half augustus 2002 werd melding gemaakt van een onderling treffen van Hawiye-Abgal subclans in de provincie *Galgadud* waarbij 38 slachtoffers vielen. In het zuiden van *Mudug* raakten Dir en Hawiye-Habr-Gedir met elkaar slaags over waterrechten, waarbij tenminste zestig mensen het leven lieten. Het betrof hier incidentele confrontaties.

In de provincie *Hiiran* openbaarde zich wederom het oude conflict tussen de traditionale vijanden Hawiye-Hawadle en Hawiye-Galjaal. De Hawadle steunen sinds de oprichting de TNG, terwijl de Galjaal steun vinden bij krijgshoofd Aideed. Beide clans zijn verdeeld over de stad Beled Weyne; de Hawadle bevinden zich aan de oostkant van de rivier, de Galjaal aan de westkant. Na een korte gewelddadige uitbarsting medio augustus, waarbij vijf doden vielen, koelden de gemoederen weer af. Ook hier betrof het een incidenteel treffen.

2.4 Sociaal-economische situatie

Volgens de internationale maatlat voor sociale ontwikkeling, de UNDP Human Development Index, is de bevolking van Somalië een van de armste ter wereld^{23, 24}.

²² UNDOS, *Assessment of the Judiciary System of Somaliland*, 1999, p. 4

²³ Informatie in 2.5 is grotendeels afkomstig uit: UNDP, *Human Development Report Somalia 2001*, en EIU, *Country Profile Somalia*, 2002

Dit is grotendeels te wijten aan de burgeroorlog en het ontbreken van een centrale overheid gedurende de afgelopen elf jaar. Sociale voorzieningen als onderwijs en gezondheidszorg werden zeker in het zuiden vrijwel weggevaagd²⁵, terwijl de productieve sectoren (voornamelijk veeteelt en landbouw) zwaar hebben geleden. De armoede werd vervolgens weer oorzaak van conflicten, bijvoorbeeld doordat jongeren bij gebrek aan werk of opleidingsmogelijkheden geen andere keuze zagen dan zich aan te sluiten bij de milities. Ook leidden de armoede (en met name het gebrek aan onderwijs voor de kinderen) en de conflicten tot een grote uittocht van met name de beter opgeleide Somaliërs. De armoede treft vooral de kwetsbaren in de samenleving: werklozen in de steden, alleenstaande vrouwen, ontheemden en leden van minderheidsgroepen hebben het meest te lijden.

Werkloosheid is nog altijd een groot probleem, verergerd door grote aantallen ontheemden en teruggekeerde vluchtelingen en door de noodzaak ex-militieleden te herintegreren, maar ook doordat Somaliërs mannen vele beroepen niet in overeenstemming achten met hun status. Tal van beroepen zijn voorbehouden aan minderheidsgroepen (bouw, nijverheid, in zekere mate de landbouw, etc.), die hiermee in hun onderhoud voorzien. De dagelijkse consumptie van qat²⁶ werkt belemmerend op de economische ontwikkeling: niet alleen daalt de productiviteit, ook kost de aankoop van qat een groot deel van het gezinsinkomen.

Het niveau van overheidsvoorzieningen, zoals onderwijs en gezondheidszorg, is zeer laag. De medische voorzieningen zijn over het algemeen gebrekkig en zijn voor een groot gedeelte afhankelijk van internationale (non-gouvernementele) organisaties. Daarnaast is er een groot gebrek aan adequaat getraind medisch personeel. Oorzaken hiervan zijn dat veel artsen het land hebben verlaten en medische opleidingen vrijwel niet meer functioneren.

Door het ontbreken van een overheid ontvangt Somalië geen ontwikkelingshulp van overheid (of internationale organisatie) tot overheid. Ontwikkelingshulp levert dan ook, vergeleken met andere landen, nog slechts een geringe bijdrage aan de Somalische economie, nadat Somalië in de jaren tachtig nog behoorde tot de grootste ontvangers van ontwikkelingshulp per hoofd van de bevolking in de wereld. In het noorden beginnen Somaliland en Puntland wederopbouw te

²⁴ Somalië zou volgens het HDR Somalia 2001 uitkomen “near the bottom of world rankings in human development” (p. 37)

²⁵ In vele gebieden zijn inmiddels weer lagere scholen opgericht met hulp van niet-gouvernementele organisaties en internationale organisaties als UNESCO. In september 1998 opende in Somaliland de eerste universiteit, de Amoud University, zijn deuren.

²⁶ Qat (of 'khatt') is een milde drug. Het kauwen van verse qat-blaadjes is traditioneel onder Somalische mannen. In de afgelopen jaren is het gebruik in sommige delen van het land (onder andere Somaliland) echter aanzienlijk toegenomen. Grote hoeveelheden worden ingevoerd uit Ethiopië en Kenia.

ontvangen, veelal via particuliere en VN-kanalen. In het zuiden wordt voornamelijk noodhulp verleend, in geval van droogte of overstromingen en aan ontheemden als gevolg van de burgeroorlog. Nederland besteedde in 2002 €5,1 miljoen in Somalië, verdeeld over wederopbouw hulp (Somaliland en Puntland) en noodhulp. Het komt hiermee op de derde plaats, na de Verenigde Staten en de Europese Commissie.

Economische ontwikkelingen

Ondanks de vele problemen doet zich regionaal wel degelijk enige economische ontwikkeling voor, met name in de handel en de overige dienstensector, die vooral baat blijken te hebben bij de afwezigheid van belastingen (dan wel in het geval van Somaliland en Puntland, het lage niveau van belastingen) en overheidsregels. De handel via de havens van Berbera en Bosasso is gegroeid, mede doordat Ethiopië een deel van zijn in- en uitvoer naar deze havens heeft verlegd nu de haven van Assab als gevolg van het conflict met Eritrea voor Ethiopië gesloten is. In Somaliland wordt infrastructuur herbouwd met geld uit belastingen (met name in- en uitvoerheffingen), maar ook met particulier geld uit de diaspora. Op onderwijsgebied zijn in vele gebieden weer lagere scholen opgericht met hulp van niet-gouvernementele organisaties en internationale organisaties²⁷.

De economische ontwikkeling in Somalië blijft echter hinder ondervinden van een aantal negatieve factoren.

Voor zijn inkomsten is Somalië in hoge mate afhankelijk van de opbrengst van export van vee. Afnemers hiervan zijn vooral in het Midden-Oosten te vinden. Het door Saoedi-Arabië in september 2000 ingestelde invoerverbod op alle soorten vee uit Somalië, wegens de melding in dat land van een aantal gevallen van *Rift Valley fever*, blijft de economie in hoge mate treffen (met name Somaliland en Puntland). Van de Arabische landen die zich bij het invoerverbod van Saoedi Arabië hebben aangesloten, hebben de Verenigde Arabische Emiraten en Yemen het verbod inmiddels opgeheven.

De devaluatie van de Somalische Shilling heeft de vrije koersval van de munt niet kunnen voorkomen: in mei 2002 bereikte deze een voorlopig dieptepunt van SoSh. 21.000 voor 1 USD.

De in Somaliland gehanteerde munteenheid, de Somaliland Shilling, daalde als gevolg van het vee-importverbod in september 2001 tot SolSh. 7.400 voor 1 USD, maar herstelde na het besluit tot opheffing van het importverbod door Yemen. De wisselkoers bedroeg in mei 2002 SolSh. 6.800 voor 1 USD.

²⁷

Door UNICEF werd het Non-Formal Education in Somalië verspreid: een onderwijsprogramma dat is gericht op lezen, schrijven, rekenen en levensonderhoud. Ook werden voor de uitvoering van dit programma in 2002 510 leraren opgeleid.

Voorts wordt gewezen op de negatieve gevolgen van de sluiting van het bank- en telecommunicatiebedrijf Al Barakaat in november 2001, in het kader van de ‘oorlog tegen het terrorisme’. Dit bedrijf droeg zorg voor de overmakingen van grote bedragen van en naar het buitenland. Volgens de Amerikaanse regering zouden er banden bestaan tusssen het Somalische bedrijf Al Barakaat en de extremistische Al Qaeda-beweging. Om deze reden sloot de Amerikaanse regering de vestigingen van Al Barakaat in de VS en riep haar bondgenoten op om hetzelfde te doen. De regering van de Verenigde Arabische Emiraten, waar het hoofdkantoor van Al Barakaat gevestigd was, voldeed aan deze oproep. Gevolg van de sluiting was dat overmakingen vanuit het buitenland, waar veel Somaliërs van afhankelijk zijn²⁸, bemoeilijkt werden. De sluiting van Al Barakaat wil overigens niet zeggen dat het hele systeem van informele financiële overmakingen, *hawilaad* genaamd, is lam gelegd. Deels zijn de activiteiten overgenomen door andere bedrijven, zoals de Dahabshil bank in Hargeisa.

Ondanks goede opbrengsten (maïs) in de twee oogsten van het afgelopen jaar, is de voedselvoorziening schaars. De voedseltekorten, die het gevolg zijn van vele voorgaande perioden van droogte maar ook van de lokale veiligheidssituatie, bedreigen naar schatting 500.000 Somaliërs. Met name in het zuiden van het land (vooral Gedo) kwamen in de verslagperiode voedselcrises voor. Vanwege de veiligheidssituatie zijn Middle en Lower Juba, Gedo, Lower Shabelle en Mogadishu en omgeving niet of slecht bereikbaar voor humanitaire organisaties. Om de ernst van de problemen te onderstrepen, kenschetste de humanitaire coördinator van de Verenigde Naties voor Somalië in december 2001 het land als staande ‘aan de rand van een economische ineenstorting die zijn gelijke in de geschiedenis niet kent’²⁹.

²⁸ Het jaarlijkse bedrag van overmakingen door Somaliërs uit het buitenland wordt geschat op 200-500 miljoen USD.

²⁹ Press Briefing on situation in Somalia, Randolph Kent, UN Humanitarian Coordinator, 3 december 2001

3 Mensenrechten

3.1 Waarborgen

Door het uiteenvallen van de Somalische staat in 1991 zijn de Grondwet en de overige nationale wetgeving, evenals Somalië's ondertekening van internationale verdragen, niet langer effectief. Hiervoor in de plaats zijn in verschillende delen van Somalië alternatieve rechtssystemen ontstaan.

In Somaliland is een grondwet aangenomen; het proces van uitwerking in lagere wetgeving is nog gaande. In andere regio's in Somalië worden verschillende rechtssystemen toegepast, gewoonlijk gebaseerd op (een combinatie van) traditioneel recht, de shari'a, wetgeving uit de periode van onafhankelijkheid vóór Siad Barre en uit de periode Barre.³⁰ Met name het gebrek aan actuele wetgeving met betrekking tot eigendom van land en gebouwen vormt een groot probleem, daar deze zaken de basis vormen voor conflicten.³¹

In verschillende delen van Somalië functioneren nog steeds shari'ahoven. Deze hoven hebben - vergeleken met de daaraan voorafgaande periode van wetteloosheid - verbetering gebracht op het gebied van de openbare orde. Hier staat tegenover dat sommige shari'astraffen, zoals amputatie van handen in geval van diefstal, of steniging in geval van overspel, in strijd zijn met internationaal aanvaarde mensenrechten. Ook is een eerlijke procesgang niet in alle gevallen gegarandeerd³². Overigens zijn in de verslagperiode geen gevallen van amputatie of steniging bekend geworden.

In deze omstandigheden bestaan in Somalië geen formele waarborgen tegen schendingen van mensenrechten. De naleving van mensenrechten is dan ook voornamelijk afhankelijk van de relatie tussen bestuur en bevolking in het desbetreffende gebied. Onderstaand wordt voor de verschillende delen van Somalië beschreven hoe de relatie tussen bestuur en bevolking van invloed is op het gedrag van het bestuur op het gebied van de mensenrechten. Hierbij wordt met name bedoeld op (op het individu) gerichte mensenrechtenschendingen.

³⁰ UN/ECOSOC, Situation of Human Rights in Somalia, Report of the Special Rapporteur, Ms. Mona Rishmawi

³¹ Comments on the Action Plan for Somalia adopted by the High Level Working Group on Asylum and Migration, Amnesty International (Brussel, 1 december 1999)

³² De Speciale VN-Rapporteur geeft aan dat een oordeel over het functioneren van het rechtssysteem pas mogelijk zou zijn na een zorgvuldige studie (UN/ECOSOC, 2000, par.63)

Massale, willekeurige schendingen, die verband houden met gewapende conflicten, zijn omschreven in hoofdstuk 2.3 (Veiligheidssituatie).

Somaliland

In Somaliland is de historische ontwikkeling van de leidende politieke beweging, de SNM, in dit verband van doorslaggevend belang. In de tijd dat de SNM zijn strijd tegen Barre begon (eerste helft tachtiger jaren) bleek er weinig internationale steun te mobiliseren. De SNM moest zijn kracht zoeken in de eigen achterban, de bevolking van het oude Somaliland. Reeds in 1986 richtte men de Guurti, de Raad van Clanoudsten, op en integreerde deze binnen de SNM. Toen Somaliland zich in 1991 onafhankelijk verklaarde, had de SNM al tien jaar de tijd gehad om zich te wortelen in de samenleving. De Onafhankelijkheidsverklaring door vertegenwoordigers van de Issaq, Darod/Harti en Dir, versterkte het draagvlak van de SNM-regering onder de bevolking. Ook de perioden van verzet tegen de SNM-regering (1992, 1994-96) werden door soms langdurige onderhandelingen tussen de verschillende belangengroepen opgelost.

De regering van Somaliland is dan ook nauw verbonden met de eigen bevolking, zonder afhankelijk te zijn van externe krachten. Misbruik van macht door de regering zou direct tot een reactie uit die samenleving leiden. Systematische schending van mensenrechten zou door de diverse belangengroepen niet worden getolereerd³³. De *Guurti* speelt een belangrijke en matigende rol in de vertaling van de Grondwet, die gebaseerd is op de shari'a, in lagere wetgeving.

Puntland

In Puntland is de regering vooralsnog minder geworteld in de samenleving dan in Somaliland. De leidende politieke beweging, het *Somali Salvation Democratic Front* (SSDF), werd van oudsher gesteund door het buitenland en was (en is) meer dan het SNM gericht op het conflict in het zuiden van Somalië. Met de vorming van een regionale regering in de afgelopen vier jaar is een politiek proces van samenwerking met de verschillende belangengroepen in de eigen regio (ook de Warsengeli en Dulbahante in Sanaag en Sool, zie 2.4) ingezet. De poging van Abdullahi Yusuf om eigengereid zijn ambtstermijn te verlengen, in de zomer van 2001, stuitte op veel verzet onder clanoudsten en bevolking en leidde tot een machtsstrijd met Ali Jama (zie hoofdstuk 2.2). Direct na de machtsherneming door Yusuf in mei 2002 waren er onbevestigde berichten van mensenrechtenschendingen jegens aanhangers van Ali Jama. Er zouden mensen zijn neergeschoten en voorvallen van marteling geweest. Hierover is nadien verder geen bericht ontvangen.

³³ o.a. uit: Draft: Rebuilding from the Ruins: A Self-Portrait of Somaliland, Hargeysa, Somaliland Centre for Peace and Development/War-torn Societies Project

Centraal en Zuid-Somalië

In de rest van Somalië, inclusief in Mogadishu, zijn de besturen lokaal van aard en over het algemeen zwak ontwikkeld. Rechtsstatelijke waarborgen zoals die in het Westen gangbaar zijn, bestaan hier niet. De Onafhankelijke Deskundige voor de Mensenrechten heeft in zijn rapport van 15 januari 2002 geconstateerd dat dit met name geldt in de provincies Bay en Bakool die onder controle staan van het RRA: hier wordt feitelijk rechtgesproken door semi-militaire rechtbanken. Niet in alle andere gebieden in Zuid- en Centraal Somalië voeren de besturen een autoritair dan wel totalitair bewind. Traditionele vormen van overleg en consensusvorming doen hier veelal opgeld.

Voor geheel Somalië geldt dat er geen aanwijzingen zijn dat vervolging uitsluitend op grond van het behoren tot een bepaalde clan of minderheidsgroep voorkomt. Wel is het in conflict- en overgangsgebieden zo dat, ten tijde van een gewapend conflict tussen twee (sub)clans, leden van deze (sub)clans een risico lopen te worden gegijzeld, mishandeld of gedood, indien zij in handen vallen van de andere (sub)clan. In het eigen gebied is de (sub)clan in staat hiertegen bescherming te bieden. Minderheden lopen niet het risico op een dergelijke behandeling als (vermeend) lid van de ‘tegenpartij’, daar zij geen partij zijn bij conflicten tussen de clans (zie verder 3.4.1). Zij lopen, met name in de conflictgebieden, wel het risico slachtoffer te worden van oorlogsgeweld, omdat zij relatief weerloos zijn.

3.2 Toezicht

De TNG is erkend als rechtmatig vertegenwoordiger van Somalië bij de VN. Internationaal toezicht uit hoofde van de verdragen waarbij dit land partij is, wordt evenwel bemoeilijkt door het feit dat de TNG slechts een zeer klein deel van het land beheerst. Er is dan ook geen sprake van rapportage door de TNG aan de verscheidene verdragscomités. Een Onafhankelijke Deskundige voor Somalië rapporteert jaarlijks aan de VN-Mensenrechtencommissie. Sinds juni 2001 is dat dr. Ghanim Alnajjar.

Ook dragen rapportages van de diverse in Somalië werkzame VN-organisaties (waaronder het Bureau van de Hoge Commissaris voor Mensenrechten), het Internationale Rode Kruis (ICRC), en andere internationale NGO's (waaronder Amnesty International) bij aan het toezicht op naleving van de mensenrechten.

In Somalië is een groeiend aantal lokale mensenrechtenorganisaties actief. In Somaliland zijn dit o.a. *Somaliland Horn Watch* en *Samatalis* (een overkoepelende organisatie van mensenrechten-NGO's). In Mogadishu werken de *Dr. Ismail Juma'le Human Rights Organization* en het *Peace and Human Rights Network*, dat 21 Somalische NGO's verenigt en zich met name sterk maakt voor

vredesinitiatieven en vrouwenrechten. Deze NGO's worden voorzover bekend niet in hun werk gehinderd.

3.3 Naleving en schendingen

Hieronder wordt de naleving en schending van een aantal klassieke grondrechten in de verschillende delen van Somalië behandeld, voorzover specifiek bekend.

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

Somaliërs zijn zeer sterk in onderlinge communicatie, zonedig buiten de media om. De orale traditie is sterk ontwikkeld; de radio is dan ook het belangrijkste medium voor massacommunicatie, maar er zijn ook vijf TV-stations³⁴. Veel Somaliërs beluisteren buitenlandse zenders zoals de BBC die dagelijks een programma uitzendt in de Somalische taal. De geschreven pers bestaat voornamelijk uit kranten met een kleine oplage, die in de grotere steden verschijnen. In Mogadishu verschijnen ongeveer twintig dagbladen. Somaliland heeft twee onafhankelijke kranten plus een overheidskrant, naast een Engelstalig weekblad. In heel Somalië verschijnen ongeveer 40 dagbladen. Inmiddels heeft ook het internet zijn intrede gedaan in Somalië. In oktober 2000 werd in Hargeisa de eerste lokale internetprovider operationeel. Sinds januari 2002 zijn in Mogadishu al twee internetproviders actief.

Volgens de Onafhankelijke Deskundige van de VN voor Somalië bestaat de vrijheid van meningsuiting in hoge mate in Mogadishu, Somaliland en Puntland. Dit laat onverlet dat er in afgelopen jaren een aantal incidenten heeft plaatsgehad van hinder, arrestatie en detentie van journalisten. Dit geldt voor alle delen van het land, inclusief Somaliland en Puntland.

In Mogadishu bijvoorbeeld, legden journalisten het werk neer uit protest tegen een wet die door de TNA in september 2002 werd aangenomen en die censuur mogelijk maakte bij publicaties die niet in het belang van het land zijn³⁵. De TNG heeft toegezegd zich ten aanzien van de toepassing van deze wet zeer terughoudend op te stellen. In Somaliland werd een journalist gearresteerd en na drie dagen vrijgelaten³⁶. In Puntland werden in 2002 twee BBC correspondenten uitgewezen, doch deze mochten in januari 2003 weer terugkeren. Aanhouding en

³⁴ Lokale radio zenders zijn o.a: BBC Somali Service, Bosasso FM, Horn Afrik Radio, Radio Baidoa, Radio Free Somalia, Somali Television Network Radio, Voice of the Holy Koran, Voice of the People, Voice of the Republic of Somalia, Voice of the Republic of Somaliland. TV-zenders zijn: Horn Afrik, Somali Television Network, Somaliland Television, STV en TV Burco (bron: UNDP [Human Development Report](#) 2001, p. 87)

³⁵ AFP, 4 oktober 2002

³⁶ Press Release Independent Expert, 4 september 2002

uitzetting hielden verband met door autoriteiten onjuist bevonden berichtgeving³⁷.

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

In het dagelijks leven wordt de vrijheid van vereniging en vergadering in het algemeen weinig in de weg gelegd. Te denken valt hierbij aan de vele ‘qat’-café’s, waar mannen zich dagelijks verzamelen om de meest uiteenlopende onderwerpen te bespreken, waaronder zeker ook politieke kwesties.

Vele clans en facties hielden bijeenkomsten in de loop van het jaar, zij het in de conflict- en overgangsgebieden gewoonlijk onder strikte veiligheidsmaatregelen om zo zichzelf te beschermen. In formele zin (bijvoorbeeld met betrekking tot partijvorming) bestaat wel een aantal beperkingen van de zijde van de (lokale) autoriteiten. Zo vereisen politieke bijeenkomsten doorgaans instemming van de dominante clan in het desbetreffende gebied.

In Somaliland kan tot op zekere hoogte publiekelijk oppositie worden gevoerd. In juni 2000 stemde het parlement in met een wet die de vorming van politieke partijen toestaat. De nieuwe Grondwet bevestigt de vrijheid van vereniging. Inmiddels zijn negen politieke partijen geregistreerd. Hoewel de ‘regeringspartij’ domineert, kan niet gesteld worden dat de oppositie stelselmatig gedwarsboemd wordt. Wel werden in augustus 2001 vijf traditionele leiders (sultans) gearresteerd en tien dagen vastgehouden, wegens hun vermeende oppositionele activiteiten. Ook een negental clanleiders dat onder huisarrest was gesteld wegens ‘het houden van een verboden bijeenkomst’ werd na twee weken met rust gelaten. De vrijlatingen werden bewerkstelligd na intensieve bemiddeling door lokale religieuze leiders en zakenmensen. Het geeft aan dat het regime open staat voor maatschappelijke druk en zich geen brute repressie permitteert. Na verkregen goedkeuring in het huis van afgevaardigden ondertekende de president in december 2001 de wet die de verkiezing van gemeenteraden en die van de president regelt. De gemeenteraadsverkiezingen hebben inmiddels op 15 december 2002 in zes provincies van Somaliland plaatsgevonden, te weten : Awdal, Hargeisa, Sahil, Togdheer, Sanaag en Sool. De presidentsverkiezingen zijn voorzien op 30 maart 2003.

In Puntland is de ruimte voor politieke oppositie klein. Politieke partijen zijn er, zoals gesteld in 2.3, nog altijd niet toegestaan. Gedurende de verslagperiode werd weliswaar een aantal vreedzame demonstraties toegestaan, maar ook is melding gemaakt van excessief politiegeweld tegen deelnemers.

³⁷

Zo vielen bij een demonstratie in Bosasso in februari 2001 een dode en elf gewonden door toedoen van politie en veiligheidsdiensten³⁸.

In de 'Grondwet' van de TNG, het *Transitional National Charter*, wordt niet gesproken over de vrijheid van vereniging en vergadering. Zoals reeds gesteld is de TNA langs clanlijnen samengesteld. In theorie bestaat er in Mogadishu een verbod op demonstraties.

In de praktijk vinden demonstraties wel plaats, zoals onder meer eind september 2001 toen massaal geprotesteerd werd tegen de VS en voor Osama bin Laden. De slechte veiligheidssituatie in Mogadishu vormt de voornaamste beperking van de vrijheid van vergadering.

Een aantal lokale NGO's functioneert in Somalië. Naast de eerdergenoemde mensenrechtenorganisaties kunnen worden genoemd *Coalition for Grassroots Women Organizations*, *Somali Women's Campaign for Political Participation*, *SORA*, *Horn Relief*, *Committee of Concerned Somali*, en *Peace and Development Center*.

3.3.3 Vrijheid van godsdienst

De overgrote meerderheid van de Somaliërs is soennitisch moslim. Er is een sterke sociale druk om de islamitische tradities na te leven. In Somaliland is de shari'a als basis van de grondwet genomen. In verschillende gebieden van Somalië zijn shari'ahoven invloedrijk. In delen van Somalië komt, over regio- en clangrenzen heen, de islamitisch-fundamentalistische beweging *Al-Ittihad* voor, met name in Luuq, Gedo, Galgadud en Puntland. Mede als gevolg van *Al-Ittihad* is onder de bevolking een opleving van de islamitisch-fundamentalistische interpretatie van de islam waarneembaar, met als gevolg een toegenomen druk in de samenleving om zich te conformeren aan islamitisch-fundamentalistische gedragsregels. In de verslagperiode heeft de aanwezigheid van *Al-Ittihad* geen merkbare effecten gehad op de veiligheidssituatie.

Er is een kleine, onopvallende christelijke gemeenschap. Mensen die openlijk verklaren geen moslim te zijn, kunnen worden lastig gevallen. De lokale traditie verbiedt zending onder moslims; dit wordt dan ook niet getolereerd. Internationale christelijke hulporganisaties kunnen in Somalië in het algemeen wel ongestoord werken.³⁹

³⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices, 2001, p. 2

³⁹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2001, p.9 en Country Report on Religious Freedom, 2001, p. 2; UN/ECOSOC, Situation of human rights in Somalia, 1999

3.3.4 Bewegingsvrijheid

Somaliërs kunnen in het algemeen vrij het land in en uit reizen. De staatsgrenzen worden nauwelijks gecontroleerd. Dit is overigens in lijn met een eeuwenoude nomadische traditie. Daarnaast is het ook eenvoudig om de buurlanden te bereiken door de lucht of over zee. Indien men via een luchthaven het land binnenkomt of uitreist, is een paspoort of reisdocument in het algemeen nodig. De controle is evenwel op zijn best weinig complex te noemen. Vaak wordt er bij inreis een geldbedrag gevraagd.

Door het wegvallen van een centrale overheid in 1991 is er geen officieel erkende instantie meer die Somalische paspoorten uitgeeft of de geldigheidsduur ervan verlengt. Somalische paspoorten zijn in Somalië en de buurlanden op de markten te koop. Somalische paspoorten of andere reisdocumenten kunnen voorts in principe worden afgegeven door Somalische missies die reeds bestonden voor het uiteenvallen van de Somalische staat in 1991, bijvoorbeeld in Genève. Ook blijken Somaliërs paspoorten te verwerven van buurlanden Kenia, Ethiopië, Jemen en Djibouti door zich uit te geven voor staatsburgers van die landen. Nederland erkent Somalische paspoorten niet. Ook paspoorten uitgegeven door de autoriteiten van Somaliland worden internationaal niet erkend. De TNG heeft te kennen gegeven een nieuw Somalisch paspoort te willen uitgeven, maar dit voornemen is, ondanks andersluidende berichten in de pers⁴⁰, nog altijd niet in de praktijk gebracht.

Binnen Somalië wordt de bewegingsvrijheid niet ingeperkt door regelgeving. In de praktijk legt de veiligheidssituatie echter beperkingen op. Zo kunnen in het 'relatief veilige deel van Somalië' (zie 2.3) Somaliërs in het algemeen vrij en veilig reizen. Er is tamelijk vrij verkeer tussen de noordoostelijke en noordwestelijke regio's, en tussen de noordoostelijke regio's en de aangrenzende regio's in het zuiden. Zo nodig zullen Somaliërs daarbij wel hun voorzorgen nemen (bepaalde plaatsen en tijden vermijden, in groepen reizen, etc.). Banditisme is niet uit te sluiten; dit treft ook vaak buitenlandse, vooral westerse reizigers en hulpverleners, die dan ook gewoonlijk onder gewapend escorte reizen.

In het overgangsgebied van Somalië en in de conflictgebieden zijn de risico's van reizen groter, met name in de buurt van steden of andere locaties waar strijd wordt geleverd. Buiten deze locaties is reizen veiliger, maar vormen banditisme, illegale wegversperringen en onverwachte incidenten risico's.

Aan leden van Bantu bevolkingsgroepen worden in het zuiden door de Somalische clans soms beperkingen in hun bewegingsvrijheid opgelegd (zie 3.4.1).

⁴⁰

IRINpersbericht dd. 4-9-2002.

3.3.5 **Rechtsgang**

In Somalië bestaat geen uniform rechtssysteem dat het recht op een eerlijk proces overeenkomstig internationale normen kan garanderen. Met de desintegratie van de staat stortten ook het oude wettelijk kader, de rechtsspraak en het sanctiesysteem in. Verschillende gemeenschappen in Somalië passen thans verschillende regels toe. Deze regels berusten op traditioneel recht, gewoonterecht, de shari'a, de wetgeving uit de periode van onafhankelijkheid vóór Siad Barre of die uit de periode Barre, of een combinatie van deze systemen. Over het algemeen is in die gebieden waar het bestuur verder is ontwikkeld, de rechtsgang formeler geïnstitutionaliseerd. Dit laat onverlet dat zelfs in Somaliland de kwaliteit van de rechtsgang (naar internationale maatstaven) zwak is.

De eerste Somalische wetten na de onafhankelijkheid werden opgesteld met behulp van VN-deskundigen uit verschillende landen (Egypte, Pakistan, India en Italië), met als resultaat dat het Somalische recht een mengsel vormde van verschillende systemen. Er waren in die tijd geen shari'agerechtshoven, en de rechterlijke macht was grotendeels onafhankelijk. Vóór en in de eerste jaren na de onafhankelijkheid nam de invloed van het traditionele clansysteem van conflictoplossing (materiële compensatie voor misdaden, het betalen van de zogenaamde *diya*⁴¹, tussen de betrokken clangroepen) af. In de latere jaren van Barre werd, met de afname van het vertrouwen in het moderne juridische systeem en de opkomst van het clandenken, het traditionele systeem weer in toenemende mate toegepast als een efficiënte manier van conflictoplossing. Ook de toepassing van shari'recht kwam op. Als gevolg van deze complexe historie hebben vele Somaliërs weinig vertrouwen in moderne rechtsspraak. De naleving van de wetten wordt in de meeste gebieden afgedwongen door de clanoudsten, de clanmilities, en/of de shari'amilities.

In 2.4 is reeds ingegaan op het geldende rechtsstelsel in de diverse regio's van Somalië. Hierbij kan nog worden opgemerkt dat in gebieden waar traditioneel gewoonterecht, shari'recht of een combinatie van beide wordt gebruikt, geen recht op beroep bestaat, noch het recht zich te laten vertegenwoordigen door een advocaat.⁴² In het algemeen kan voorts worden gesteld dat de rechtsgang in alle regio's van het land in de praktijk wordt gehinderd door gebrekkige infrastructuur,

⁴¹ Traditioneel werden conflicten waarbij bloed vloeide (moord, verwonding) of bezittingen werden geschaad in de Somali samenleving beslecht door betaling van compensatie, in het Arabisch *diya* (in het Somalisch: *mag*) geheten (veelal in de vorm van kamelen) door de groep van de dader aan de groep van het slachtoffer. Dit komt tot op de dag van vandaag voor. De wederzijdse verplichtingen tot betaling van compensatie worden vastgelegd in 'contracten' tussen groepen. Diya-groepen bestaan traditioneel uit een aantal mannelijke clangenoten en hun families.

⁴² US Department of State: Somalia Country Report on Human Rights Practices, 2002, p.6

onvoldoende getrainde (en betaalde) rechters en rechtbankpersoneel, corruptie en beïnvloeding, en andere beperkingen. Eenduidige interpretatie van het shari'arecht wordt hierdoor bemoeilijkt. Bovendien hebben uitspraken van een shari'ahof slechts rechtskracht in een beperkte geografische straal. Het is dus mogelijk dat een veroordeelde zich aan bestraffing door een specifiek shari'ahof onttrekt door zich elders te vestigen.

3.3.6 Arrestaties en detenties

Ontvoering en gijzeling komen in de conflict- en overgangsgebieden van Somalië nog steeds regelmatig voor, zonder dat hierover bijzonderheden naar buiten komen. Bij gebrek aan geldende wetgeving met bijbehorende waarborgen zijn 'arrestaties' overigens per definitie willekeurig. Hieronder wordt met name ingegaan op politiek gemotiveerde arrestaties.

In Somaliland werd eind juli 1999 de noodwet geschrappt, die de basis vormde van de speciale veiligheidscomité's. Deze comité's konden opdracht geven tot een arrestatie zonder arrestatiebevel en personen veroordelen zonder proces. Dit wil evenwel niet zeggen dat willekeurige arrestaties niet meer voorkomen. Met name op het punt van deelname aan de TNG hebben de Somalilandse autoriteiten zich aanvankelijk tamelijk intolerant getoond. Uiteindelijk bleek de reactie van de autoriteiten mild. Diverse deelnemers aan de Arta-conferentie werden bij terugkeer in Somaliland gearresteerd en korte tijd vastgehouden. De geldende habeas corpus-wetgeving werd (tijdelijk) opgeschort.

Evenals in Somaliland werd in Puntland de politie het bevel gegeven om terugkerende deelnemers aan de Arta-vredesconferentie te arresteren. Zo werden in februari 2001 in Bosasso 15 clanoudsten zonder aanklacht gearresteerd en zonder proces tot zes maanden gevangenisstraf veroordeeld⁴³. Een week later werden de veroordeelden evenwel onvoorwaardelijk vrijgelaten, na protesten van aanhangers. Een van de betrokkenen verklaarde niet slecht behandeld te zijn⁴⁴.

In de door het RRA gecontroleerde provincies Bay en Bakool speelde dezelfde verdeeldheid tussen voor- en tegenstanders van de TNG. Het pleit lijkt inmiddels beslecht in het voordeel van het anti-TNG kamp. In maart en september 2001 werd een aantal clanoudsten gearresteerd die voor de TNG waren, op beschuldiging van het zaaien van tweedracht binnen de Rahanweyn-clanfamilie. Niet bekend is of ze thans nog vast zitten.

⁴³ Amnesty International, afdeling vluchtelingen, in een brief aan de Tweede Kamer d.d. maart 2001

⁴⁴ IRIN, Bosaso elders released, 22 februari 2001

3.3.7 Mishandeling en foltering

Er zijn geen berichten bekend van foltering, bijvoorbeeld door factieleiders of milities in het overgangs- of conflictgebied. Niet uitgesloten kan worden dat voorvallen niet naar buiten zijn gekomen. Wel maakte geweld in de diverse gewapende conflicten honderden willekeurige slachtoffers, zowel doden als gewonden. Vooral burgers en in het bijzonder kinderen, vrouwen, ouderen en leden van minderheidsgroepen werden getroffen. Ook banditisme maakte, met name in het overgangs- en conflictgebied, slachtoffers. Sommige straffen opgelegd door de shari'ahoven zijn in strijd met internationaal aanvaarde mensenrechten (amputatie van ledematen, steniging). Overigens zijn in de verslagperiode geen gevallen van amputatie of steniging bekend geworden.

Het in Somalië wijdverbreide gebruik van vrouwenbesnijdenis (FGM) wordt behandeld in 3.4.4.

De omstandigheden in de gevangnissen variëren per regio, maar zijn over het algemeen slecht⁴⁵. In Somaliland kwalificeerde de Onafhankelijke Deskundige deze omstandigheden als *sub-standard*, derhalve beneden internationale maatstaven.

3.3.8 Verdwijningen

Er zijn dezerzijds geen berichten bekend van politieke verdwijningen. Overigens zouden in de overgangs- en conflictgebieden dergelijke verdwijningen gemakkelijk voor de buitenwacht (media, non-gouvernementele organisaties) te verbergen zijn geweest. In het relatief veilige gebied zouden dergelijke verdwijningen naar verwachting niet ongemerkt kunnen plaatsvinden. Ontvoeringen bleven ook in de verslagperiode voorkomen, met name in Mogadishu (o.a. medewerkers van NGO's). Gijzeling van bemanningsleden van koopvaardij schepen door piraten vond bij herhaling plaats langs de kust van Noordoost Somalië. Veel piraten behoren tot een subclan van de Majerteen in Puntland. De opvarenden werden, zover bekend, in alle gevallen vrijgelaten nadat grote sommen losgeld waren betaald⁴⁶.

3.3.9 Buitengerechtelijke executies en moorden

Bij de verschillende gewapende conflicten zijn in het afgelopen jaar honderden slachtoffers gevallen, in meerderheid burgers. Voor de duidelijkheid: het betreft hier naast buitengerechtelijke executies met name willekeurige slachtoffers van geweld tussen diverse facties en milities.

⁴⁵ UN/Ecosoc, Report of the Independent Expert, januari 2002; en OHCHR: A mission Report on the Prison Conditions in Puntland, juni 2001

⁴⁶ ANP, 12 augustus 2002.

Het onderscheid is echter, bij gebrek aan exact feitenmateriaal, moeilijk aan te geven (nog afgezien van de vraag wat in de Somalische context ‘gerechtelijk’ is). Er bestaan in de verslagperiode geen berichten van politiek gemotiveerde moorden.

3.3.10 Doodstraf

De doodstraf wordt door plaatselijke autoriteiten in Centraal en Zuid-Somalië regelmatig uitgesproken en in een beperkt aantal gevallen ook uitgevoerd. Zo werd bijvoorbeeld in juli 2001 een militielid door de RRA-autoriteiten geëxecuteerd wegens moord. Het traditionele recht kent de doodstraf voor moord als de familie of de clan van het slachtoffer niet tot overeenstemming komt met de familie of de clan van de dader over de compensatieregeling. Ook de shari’ahoven kennen de doodstraf, bijvoorbeeld steniging in geval van overspel), maar in de verslagperiode zijn geen gevallen van steniging bekend geworden. De wet in Somaliland kent de doodstraf voor moord. De voltrekking ervan wordt evenwel doorgaans afgewend door betaling van compensatie (*diya*). Ook in Puntland bestaat de mogelijkheid van de doodstraf, maar er zijn geen gevallen bekend van tenuitvoerlegging.

3.4 Positie van specifieke groepen

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de positie van een aantal specifieke groepen, achtereenvolgens van minderheden; bepaalde, aan clans gerelateerde groepen; vrouwen; en minderjarigen. Tot slot volgen enkele opmerkingen over gedwongen rekrutering.

3.4.1 Minderheden

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de positie van de niet-Somali minderheden in het algemeen.⁴⁷ Daar wordt in het bijzonder ingegaan op de belangrijkste groepen, te weten de Bantu, Benadiri, Bajuni, de beroepskasten (Midgan, Tumal en Yibir ofwel Gaboye), en Eyle.

Hoewel de Somalische cultuur veelal als homogeen wordt beschouwd, geldt dit in feite alleen voor de dominante Somali cultuur van de nomadische Darod-, Hawiye-, Issaq en Dir-clanfamilies.

Onder de vermeende homogeniteit schuilt een aanzienlijke bevolking van landbouwende Somali clanfamilies en van niet-Somali minderheden. De van de

⁴⁷ Grotendeels gebaseerd op: [Report on Minority Groups in Somalia](#); zie verder specifieke verwijzingen. Minderheden zijn gedefinieerd in 2.1.1.

landbouw levende Somali clanfamilies Rahanweyn en Digil worden door de nomadische Somali clanfamilies als minder 'nobil' beschouwd. Nog lager is de status van de niet-Somali minderheden, die naar schatting 2 tot 15% van de Somalische bevolking uitmaken.⁴⁸ De niet-Somali minderheden kennen geen clanstructuur dan wel een clanstructuur die veel minder uitgesproken is dan die van de nomadische Somali clanfamilies. Om die reden worden de minderheden ook wel 'clanlozen' genoemd. Traditioneel vielen deze minderheden buiten de Somali (clan)wet, waardoor zij geen bescherming genoten, tenzij een Somali clan had geaccepteerd hen te beschermen. Verschillende vormen van affiliatie en integratie van minderheden met Somali clans kwamen voor, en konden leiden tot bescherming van de minderheid door de clan. Huwelijken van Somali met leden van minderheidsgroepen zijn traditioneel niet toegestaan (ofschoon in de praktijk er wel voorbeelden van bekend zijn). In het algemeen hadden de minderheden zwaar te lijden onder de gewapende conflicten, daar zij ongewapend waren en door hun beroepen veelal over enige financiële middelen beschikten. Zij waren gemakkelijke slachtoffers van roof, plundering en moord door milities.

Vele leden van de minderheidsgroepen in het zuiden zijn in de loop van de burgeroorlog gevlucht, met name naar Kenia en westerse landen, maar ook naar Somaliland en Puntland. Het voortbestaan van een aantal minderheden in Zuid-Somalië als groep met hun specifieke cultuur zou op het spel staan. Volgens sommigen heeft zich in de jaren '90 de laatste fase afgespeeld van een proces van verdrijving van minderheden van hun grondgebied door de Somali clans, dat al veel eerder was begonnen.

In het conflictgebied is de positie van minderheden nog als slecht te kenmerken. Voor de leden van de minderheden geldt in dit gebied nog steeds dat zij, eerder dan de Somali, slachtoffer kunnen worden van intimidatie en misbruik door gewapende leden van de milities. Niettegenstaande deze onveiligheid is het niet zo dat alle personen die tot een bepaalde minderheidsgroep behoren voor (op de persoon gerichte) vervolging hebben te vrezen wegens het behoren tot die minderheid. Zoals uit het onderstaande mag blijken, is voorts differentiatie per minderheid geboden. De situatie is niet voor alle minderheden dezelfde.

Wat de positie van minderheden in het relatief veilige deel van Somalië betreft, wordt verwezen naar paragraaf 4.2.

Het is niet exact bekend hoeveel en welke minderheden in Somalië bestaan (hebben). Hieronder volgt voor een aantal belangrijke minderheden - achtereenvolgens de Bantu, Benadiri (of Reer Hamar), Bajuni, de beroepskasten

⁴⁸ De CIA, in zijn World Factbook 1999, schat 15%; de Library of Congress (US) schat minder dan 2%.

(Midgan, Tumul en Yiber ofwel Gaboye), en de Eyle - een korte beschrijving van hun kenmerken en van hun huidige woonplaatsen in Somalië.

Bantu

De Bantu⁴⁹ bevolkingsgroepen stammen af van de oorspronkelijke bevolking van Zuid-Somalië en van bevrijde Bantu slaven uit latere perioden. De meeste Bantu zijn geassimileerd in lokale Somali clans (met name Rahanweyn) of hebben zich als beschermelingen bij hen aangesloten.⁵⁰ Huwelijken met Somali zijn echter zeldzaam. Zij wonen langs de oevers van de twee rivieren (Juba en Shabelle), het gebied tussen de rivieren en langs de kust. Afhankelijk van hun woonplaats spreken zij het (Somali) dialect van de Rahanweyn of het (Somali) dialect van de Benadiri, naast wellicht een Bantu-taal. Zij zijn veelal landbouwers, maar ook zijn er verstedelijkte groepen met een veelheid aan beroepen (bouw, kleinbedrijf). De Bantu (evenals de Rahanweyn en de Digil) hebben geleden onder het bewind Barre, door de nationalisatie van hun landbouwgronden en door plunderingen ten tijde van de verdrijving van Barre. Vele Bantu zijn gevlucht, veelal binnenlands. Nadat eerder Tanzania en Mozambique hun uitnodiging moesten intrekken wegens interne problemen, heeft UNHCR bij de Amerikaanse regering een groep van 10.000 tot 12.000 Bantu vluchtelingen in aanmerking gebracht voor hervestiging in de VS.

In zuid-Somalië maken de Bantu een groot deel uit van de bevolking van dit gebied. Hun economische rol wordt niet erkend. Segregatie wordt nog sterk doorgevoerd door etnische Somali.

Deze discriminatie is meer feitelijk dan formeel: er zijn geen wetten die de Bantu verbieden bepaalde beroepen uit te oefenen, markten te bezoeken, scholen te bezoeken, etc., maar deze handelingen worden sociaal onaanvaardbaar geacht. Een aantal Bantu (naar schatting enkele duizenden) is gevlucht naar Somaliland en Puntland. Een beschrijving van hun positie in deze relatief veilige gebieden is opgenomen in hoofdstuk 4.2.

Benadiri

Sinds de negende eeuw vestigden zich in de steden Mogadishu, Merka en Brava aan de kust mensen van o.a. Perzische, Indiase, Arabische en later Portugese afkomst. Zij mengden zich in verschillende mate met de oorspronkelijke bevolking en met latere nieuwkomers. Tegenwoordig worden ze gewoonlijk aangeduid als Benadiri. Deze term is afgeleid van Benadir, de naam van de administratieve eenheid Groot-Mogadishu, en is dus oorspronkelijk een geografische aanduiding en geen etnische. De term *Benadiri* werd niet als zodanig

⁴⁹ Andere benamingen zijn: jar(e)er, habash, shanqila, adoon, gosha, mushunguli, dalgolet, molema, mlima, watoro, oji; zie: Report on Minority Groups, p.31, 32

⁵⁰ UNDOS, Lower Shabelle Region. Study on Governance (Nairobi, November 1997), p. 3, 14 e.v.; en Minority Rights Group International, Minority children of Somalia,

gebruikt vóór de burgeroorlog en correspondeert niet met enige goed gedefinieerde sociologische of etnische realiteit.

Ook de term Reer Hamar is oorspronkelijk een geografische aanduiding, namelijk van de bevolking van Hamar (de naam van een wijk in Mogadishu, ook wel gebruikt voor heel Mogadishu). De term Reer Hamar wordt tegenwoordig zowel in enge als in brede zin gebruikt. In enge zin doelt de term op de Benadiri die in Mogadishu wonen of uit Mogadishu afkomstig zijn. In brede zin wordt de term Reer Hamar gebruikt als synoniem voor de Benadiri. In dit ambtsbericht wordt Reer Hamar in brede zin gebruikt; uit oogpunt van consistentie wordt echter bij voorkeur de term 'Benadiri' gebruikt. Er zijn overigens geen aanwijzingen dat de situatie van de Reer Hamar (in enge zin gebruikt) op het gebied van mensenrechten of veiligheid afwijkt van de situatie van andere Benadiri. Ook de term Reer Brava is oorspronkelijk een geografische aanduiding, namelijk van de bevolking van Brava. De term Reer Brava wordt tegenwoordig gebruikt om de Benadiri die in Brava wonen of uit Brava afkomstig zijn aan te duiden.

De Benadiri hechten in het algemeen minder belang aan hun genealogische afstamming dan de Somali clans; desondanks is het leven van deze gemeenschappen op afkomst gebaseerd. Elke Benadiri-groep kan zijn afkomst herleiden tot één voorvader. Benadiri noemen die afstammingsgroepen veelal clans. Niet alle Benadiri kennen alle clans van de Benadiri. Zelfs de kennis van de oudsten op dit punt lijkt beperkt en vooral betrekking te hebben op de eigen woonplaats. Zo maakte een groep Benadiri-oudsten, afkomstig uit Mogadishu en Merka de volgende onderverdeling binnen de Benadiri:

1. Hamar, bestaande uit Qalmashube, Dhabar Weyn, Shanshiya, Morshe (Moorshe), Bandhahwaw (Bandabow, Bandhowow), Reer Faqi;
2. Shangani, bestaande uit Amudi, Baa Fadal, Reer Sheich, Abakarow;
3. Twaalf kleinere clans in de plaats Merka: Shukereere, Ahmed Nur, Ali'iyo Mohammed, Duruqbe, Gameedle, en anderen;
4. Ashraf, bestaande uit twee groepen, volgens de overlevering nakomelingen van de twee kleinzonen van de Profeet Mohammed, Hassan en Hussein:
 - a. Hussein: Reesharif Magbul, Sharif Ahmed, Sharif Balaaw, en anderen;
 - b. Hassan: Mohammed Sharif, Sharif Ali, Sharif Ahmed, Ashraf Sarman, en anderen.

Ook deze indeling lijkt deels geografisch te zijn (Hamar, Shangani en Dhabar Weyn zijn wijken van Mogadishu, Merka is een kustplaats), deels genealogisch (waarin de subgroepen vernoemd zijn naar de stamvader).

Ashraf is het meervoud van de arabische term Sharif, de eretitel die de profeet Mohammed volgens de traditie aan de zonen van zijn dochter Fatima en haar echtgenoot Ali verleende. Ashraf (Asheraf, Asharaf) worden ook wel aangeduid

als Sharifians. Leden van deze groep voeren 'Sharif' in hun naam. Al deze groepen claimen een gemeenschappelijke afkomst. Zij hebben hun woongebied in Zuid- en Centraal Somalië, met name in stedelijke gebieden zoals Bardere, Kismayo, Baidoa, Hoddur, Merka, Brava en Mogadishu. Daarnaast wonen in de Ogaden-regio in Ethiopië ook Ashraf-gemeenschappen. Traditioneel houden zij zich bezig met religieuze taken. Niet zeker is of de Ashraf-groepen die niet in het kustgebied maar verder in het binnenland wonen ook tot de Benadiri worden gerekend ('Benadiri' is immers een geografische aanduiding); wel worden alle Ashraf-groepen beschouwd als één etnische groep die tot de minderheden behoort.

In deze indeling zijn de Benadiri clans uit Brava niet genoemd. Een groep oudsten uit deze plaats deelde hun gemeenschap in in twee subgroepen: Reer Brava (Brawa, Bravanese) en Tunni.

Beide subgroepen komen uit de plaats Brava, kennen grotendeels dezelfde cultuur en trouwen onderling. Verschil is echter dat de Reer Brava zichzelf tot de Benadiri rekenen, terwijl de Tunni zich tot de Digil-clanfamilie rekenen. In voorkomende gevallen rekenen Tunni zich echter ook tot de Reer Brava⁵¹. Een overzicht:

- a. Reer Brava, onderverdeeld in: Bida, Hatimi, Ashraf;
- b. Tunni, onderverdeeld in Tunni Torre en vijf subgroepen (*gamas* genaamd):
Da'afarad, Goygal, Daqtiro, Hayo, Werile.

Vanwege hun doorgaans lichtere huid worden sommige Benadiri ook wel 'gibil adde' (witte, of gele, huiden⁵²) genoemd. Andere Benadiri met een meer donkere huid worden 'gibil madow' genoemd. Huwelijken vinden plaats tussen Benadiri onderling, maar naar verluidt niet tussen de lichtere en de donkere Benadiri.

De Benadiri spreken een Somalisch dialect dat afwijkt van dat van de nomadische Somali clans. Binnen dit dialect doen zich weer onderlinge verschillen voor, bijvoorbeeld tussen Mogadishu (Af-reer Hamar) en Merka (Af-Merka). De taal in Brava (Chimini) wijkt sterk af en is een dialect van het Swahili. De Ashraf die wonen in de provincie Bay spreken het Rahanweyn dialect. De meeste Benadiri spreken en begrijpen het 'normale' Somali wel.

De Benadiri staan niet in een bijzondere relatie tot een of meer van de Somali clanfamilies en kunnen derhalve niet rekenen op clanbescherming. Huwelijken met leden van de clanfamilies zijn een zeldzaamheid en worden over het algemeen (door beide kanten) niet geaccepteerd. Tijdens de burgeroorlog van 1991-92 werden de Benadiri vanwege deze relatief geïsoleerde sociale positie en hun vermeende rijkdom eerder het slachtoffer van beroving en plundering. Ook is melding gemaakt van verkrachtingen en gedwongen huwelijken (afgedwongen

⁵¹ [Situation of human rights in Somalia](#), UN/ECOSOC, 1999, p.44

⁵² Ook wel geschreven als 'gibil cad'

door individuen uit Somali clans, doch niet geaccepteerd door de eigen clan noch door de Benadiri). Als gevolg van deze problemen is een groot deel van de Benadiri naar het buitenland gevlucht. Diegenen die gebleven zijn hebben veelal hun eigendommen geheel of gedeeltelijk verloren. Hoewel de schaal van het geweld thans sterk is afgenomen, bevinden zij zich in de conflict- en overgangsgebieden nog immer in een voor geweld kwetsbare positie.

De Amarani zouden deel uitmaken van de Benadiri. Het betreft een groep van hooguit duizend mensen, die naar verluidt nakomelingen zijn van een Israelitische groep die met de komst van de islam uit het Arabisch schiereiland zou zijn verjaagd. Zij spreken een dialect genaamd Chimbela (ook wel Chimini), dat beïnvloed is door het Portugees, Swahili, Arabisch en Somalisch.⁵³

Bajuni

De Bajuni vormen een kleine gemeenschap langs de kust van Somalië vanaf (en inclusief) Kismayo naar het zuiden en op de eilanden voor de zuidkust (Koyoma, Ngumi, Chovayi, Chula, etc.). Andere bekende benamingen zijn tiku en jazira (eilandbewoners). Zij spreken een eigen taal, een dialect van het Swahili⁵⁴ (naast tenminste de basisbegrippen van het lokale Somali dialect). Velen zijn in de burgeroorlog gevlucht naar Kenia, vooral naar de kust bij Mombasa. Eind 1998 kondigde de Keniaanse regering aan de vluchtelingenkampen aan de kust te sluiten, waar de Bajuni zich bevonden. De vluchtelingen konden kiezen voor hervestiging in het kamp Kakuma (in het noordwesten van Kenia) of voor gefaciliteerde terugkeer. De helft koos voor het laatste en keerde per boot terug. Nadat Kismayo in juni 1999 in handen viel van de SNA/SNF, hebben de militias zich schuldig gemaakt aan plunderingen van Bajuni eigendommen op de eilanden. Velen van de gerepatrieerde vluchtelingen zijn toen vervolgens weer vertrokken, veelal terug naar Kenia. Ook in deze verslagperiode zijn geen berichten bekend geworden van eventuele gewelddadigheden op deze eilanden.

Beroepskasten: Midgan, Tumul en Yibir (Gaboye)

De traditionele Somalische maatschappij kent een aantal 'beroepskasten', minderheden die, in een cliënt-relatie tot de nomadische Somali clans, werkzaam zijn in bepaalde specifieke beroepen. De terminologie is, zoals vaker in de Somalische context, niet eenduidig. De noordelijke Somali nomadische maatschappij kent drie beroepskasten, de *Midgan* (ook wel *Madhiban*), *Tumul* (*Tum Tum, Tomal, Tumaal*) en *Yiber* (*Yibro, Hebrew*), tezamen ook wel *Gaboye*⁵⁵

⁵³ M.A. Perouse de Montclos: Minorities and Discrimination, Exodus and Reconstruction of Identities: the case of Somali refugees in Mombasa, 1997

⁵⁴ L. Cassanelli, Victims and Vulnerable Groups in Southern Somalia, 1995

⁵⁵ Elders wordt de term Gaboye gelijkgesteld aan Midgan (bijvoorbeeld in G. Ambroso, Somalis in the Horn of Africa)

of *Baidari* genoemd. Overigens zijn beide laatste termen denigrerend. Volgens een andere indeling kunnen de Midgan worden onderverdeeld in de sub-groepen Madhiban, Musa Dheryo, Tumal, Yahar, Yibir en Jaji⁵⁶. In dit ambtsbericht wordt uitgegaan van de als meest gezaghebbend beschouwde indeling, te weten de indeling in Midgan, Tumal en Yiber, waarbij Midgan is onderverdeeld in twee subgroepen, Madhiban en Musa Dheryo (Musa Dheere).

De Midgan zijn doorgaans leerbewerkers of kappers, die overigens ook besnijdenissen uitvoeren; de Tumal zijn smeden en de Yibir, de kleinste groep, van oorsprong professionele magiërs. Families van deze minderheden waren traditioneel als beschermelingen/cliënten verbonden aan families binnen de Somali clans, voor wie zij werkten. Zij woonden dan ook verspreid binnen de gebieden van de Somali clans en hadden geen eigen, aaneengesloten woongebied. Naar de Somali clan waarmee de cliënt-patroon relatie bestaat, kunnen deze minderheden worden onderscheiden in bijvoorbeeld Hawiye-Midgan, Darod-Midgan en Issaq-Midgan. De Hawiye-Midgan worden ook wel aangeduid als zuidelijke Midgan. Voor de positie van de zuidelijke Midgan in het noorden wordt verwezen naar hoofdstuk 4.2.

Ook in het zuiden wonen beroepskasten verspreid onder de clans, met eigen namen en als verzamelnaam 'boon', 'gum' of 'sab'. Over deze beroepskasten bestaat geen nadere informatie.

Eyle

Er is in het huidige Somalië nog een kleine Eyle gemeenschap, verspreid over Zuid-en Centraal Somalië, met name woonachtig in Bulo Burte in de provincie Hiiran en Bur Hakaba in de provincie Bay. Zij leefden traditioneel in het gebied tussen de twee grote rivieren in Somalië, geminacht door andere, Somali, bewoners van dat gebied, de Hawiye en Digil/Mirifle. Hun aantal is sinds 1960 gestaag teruggelopen als gevolg van assimilatie met de Rahanweyn- en Bantu-gemeenschappen en door migratie naar de steden⁵⁷. Vandaag de dag bevinden zij zich nog altijd in een kwetsbare positie, daar zij ongewapend zijn en de bescherming missen van een nomadische Somali clan. Dit wil overigens niet zeggen dat zij specifiek doelwit zijn van bepaalde clans.

3.4.2 Specifieke clans

Over een aantal specifieke groepen bleek in het verleden onduidelijkheid te bestaan, onder meer in die zin dat niet duidelijk was of zij tot de minderheden dan

⁵⁶ Over de Jaji (ook wel geschreven als Jaje) zie ook 3.4.2. Hierbij wordt aangetekend dat bij nader onderzoek ter plaatse geen groepen Jaji in Puntland bekend zijn geworden.

⁵⁷ Mohamed Diriye Abdullahi: Minorities of Somalia: Victims forgotten amid war and chaos, 1998

wel tot de Somali clan(familie)s moesten worden gerekend, en, in dat laatste geval, tot welke clan(familie). Hieronder wordt een aantal van deze ‘twijfelgevallen’ besproken, achtereenvolgens de Galgale, Shekhal, Ajuraan, Galadi en Jaji. Hun situatie is ten opzichte van het vorige ambtsbericht niet (wezenlijk) veranderd. De onderstaande tekst wijkt dan ook niet af van de tekst in het algemeen ambtsbericht van 4 juli 2002.

Galgale

De meerderheid van de Galgale (niet te verwarren met de Galjaal, zie 2.4) worden thans gerekend tot de Darod/ Majerteen, subclan Saleban. De Majerteen hebben deze Galgale geaccepteerd als behorend tot hun clan, ofschoon ze in hun ogen minderwaardig blijven. Deze Galgale zijn met de Majerteen meegetrokken naar Puntland. Een minderheid van de Galgale rekent zich tot de Hawiye/Abgal, hoewel deze clan hen niet als zodanig accepteert. Systematische vervolging van Galgale door Abgal komt niet meer voor. Wel kunnen Galgale die zich temidden van Abgal profileren daarvan hinder ondervinden.

Shekhal

De Shekhal worden door sommigen beschouwd als een minderheid en door anderen als een clan dan wel een aan clans gerelateerde groep. Het meest gezaghebbend lijkt de zienswijze om de Shekhal (ook wel: Sheikhal, Sheikal, Shekal of Shekhash; met als subgroepen Shekhal Lobogi en Shekhal Gendershe) als een aan de Hawiye gerelateerde clan te beschouwen. Deze zienswijze wordt onder meer ondersteund door het feit dat de Shekhal drie van de 49 Hawiye zetels in de TNA kregen toebedeeld. De Shekhal hebben geen specifiek woongebied en wonen verspreid over verschillende gebieden, onder meer in Mogadishu, Beled Weyn, Johwar, Middle en Lower Juba en Gedo. De Shekhal wonen als families tussen andere clans, met name Hawiye clans Habar Gedir en Abgal. Traditioneel waren zij de religieuze leiders en rechters (sheikhs resp. qadis), maar vandaag de dag hebben vele Shekhal seculiere beroepen. Zij zijn ongewapend maar genieten een zekere mate van bescherming van andere Hawiye clans en kunnen zich vrij bewegen door het land⁵⁸.

Ajuraan

Over de preciese afstamming van de Ajuraan bestaan verschillende lezingen. Sommige bronnen zien de Ajuraan als een Hawiye- dan wel een aan de Hawiye gelieerde subclan⁵⁹. Een andere bron associeert de Ajuraan met de Rahanweyn, maar geeft aan dat de Ajuraan een duidelijke voorkeur hebben om zich als (zelfstandige) Ajuraan en niet als Rahanweyn aan te duiden⁶⁰. In de TNA, ten

⁵⁸ Report on Minority Groups in Somalia, p. 60

⁵⁹ Onder meer I.M. Lewis: Peoples of the Horn of Africa, p. 30; G. Ambroso: Somalis in the Horn of Africa, Fig. 9

⁶⁰ Khalid Medani: Report on Internal Migration and Remittance Inflows, 2000, p. 2

slotte, worden zij gerekend tot de minderheden (zie bijlage VI). Zij zijn traditioneel woonachtig in de provincies Middle Juba en Gedo en in Mogadishu (alsook in Ethiopië en Kenia). In Mogadishu worden ze gerekend tot de Morshe, een groep behorend tot de Benadiri. Ajuraan hebben zich hervestigd in het noorden van Somalië (zie verder in 4.2).

Galadi

Op de vraag tot welke bevolkingsgroep de Galadi (Geledi) behoren worden verschillende antwoorden gegeven. Lewis beschrijft de Galadi als de belangrijkste clan van de Rahanweyn clanfamilie, wonend aan de rivier de Shabelle tot aan de steden Lugh en Brava. Cassanelli rekende de Galadi in 1995 tot de Digil clanfamilie, woonachtig in de Lower Shabelle en Juba valleien, en later tot de Rahanweyn. In een UNHCR-overzicht, waarvan UNHCR aangeeft dat het geen definitief document is, maar slechts bedoeld ter oriëntatie, worden de Galadi tot de Digil clanfamilie gerekend, met als woongebied Lower Shabelle. Volgens een andere bron kunnen sommige Galadi met een lichtere huidskleur tot de Benadiri gerekend worden.

De Galadi wonen in het district Afgoye, regio Lower Shabelle, en ook verspreid in de Lower Shabelle regio, in Merka en Qorioley. In deze laatste plaatsen, die worden gedomineerd door Hawiye/Habr Gedir, vormen zij echter getalsmatig een minderheid. Voorzover bekend verblijven er slechts zelden Galadi in de relatief veilige gebieden in Somalië en hebben zij er traditioneel ook nooit gewoond.

Jaji

Traditioneel wordt de naam Jaji gebruikt als verzamelnaam voor etnische Somali die als vissers aan de kust in hun levensonderhoud voorzien en afstammen van verschillende Somalische clans. De naam Jaji duidt dus slechts ten dele op genealogische afstamming, en met name op het gemeenschappelijke beroep. De Jaji stammen voornamelijk af van de Darod/Majerteen- en de Hawiye/Abgal-clans, maar er zijn ook Jaji die van andere Hawiye-clans of van Dir-clans afstammen.

Binnen de Jaji zijn verschillende groepen te onderscheiden, naar afstamming en naar woonplaats. Naar afstamming wordt een onderscheid gemaakt in Jaji van de Majerteen en van de Abgal. In en rond Mogadishu leefde traditioneel een Jaji-groep in het Hawiye/Abgal-gebied en nog steeds wonen hier Jaji. De Jaji-groepen die behoorden tot de Darod/Majerteen-clan zijn, evenals een groot deel van de Darod/Majerteen zelf, gevlucht naar Bosasso, terwijl de Jaji-groepen van de Abgal achterbleven in Mogadishu. Volgens verschillende bronnen zijn er evenwel geen Jaji bekend in Bosasso.

De positie van de Jaji in Somalië is bijzonder, aangezien zij niet geheel tot de minderheidsgroepen horen, maar ook niet tot de Somalische clans. De Somali zijn

zich ervan bewust dat de Jaji afstammen van 'pure' Somali zoals zijzelf, maar zij kijken neer op het beroep van visser. In het algemeen worden Jaji groepen beschouwd als zijnde van dezelfde 'boon', ofwel (inferieure) klasse, als de Midgan. Leden van de Jaji trouwen niet met Somali (tenzij in uitzonderlijke gevallen waarin de Jaji-man het vissersberoep had opgegeven). Zij beschikken niet over een eigen grondgebied of over eigen milities.

Bronnen spreken elkaar tegen op de vragen of de Jaji zich identificeren met de clan die de meerderheid vormt in het gebied waar zij wonen, en van welke clan zij bescherming genoten dan wel genieten. Na de burgeroorlog in 1991-1992 gingen vele Jaji die oorspronkelijk van de Darod afstamden, terug naar hun traditionele (Darod-)woongebieden en beriepen zij zich, met succes, opnieuw op hun identiteit als lid van de diverse (Darod-) subclans. Dit zou verklaren waarom er in Puntland thans geen groepen Jaji meer te identificeren zijn.

3.4.3 Vrouwen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de positie van de vrouw in de Somalische maatschappij in het algemeen, alsmede de positie van alleenstaande vrouwen en vrouwen die buiten de eigen clan gehuwd zijn. Tot slot wordt ingegaan op het wijdverbreide gebruik van vrouwenbesnijdenis (*Female Genital Mutilation*).

In de Somalische cultuur wordt de afstamming langs de vaderlijke lijn bepaald, en gaat de vrouw na het huwelijk bij de familie van de man wonen. Conform de islam mag de Somalische man met vier vrouwen gehuwd zijn. In de Somali clanfamilies werden huwelijken traditioneel gearrangeerd door oudere verwanten van de betrokkenen, maar 'samen vluchten' (ten minste de afstand die een kameel in drie dagen kan afleggen) is altijd veel voorgekomen. In de steden kiezen individuen tegenwoordig meer en meer hun eigen partner. De vrouw blijft na het huwelijk behoren tot de clan van haar vader, terwijl haar kinderen behoren tot de clan van haar man (hun vader). Na haar huwelijk staat de vrouw onder de zorg en bescherming van haar man en zijn clan, maar de banden met de eigen clan (en vooral de broer) blijven voor haar en haar kinderen belangrijk. In het geval de man overlijdt, wordt de vrouw gezamenlijk beschermd door haar broer en het nieuwe hoofd van de familie waartoe zij door huwelijk behoort. Traditioneel is het de plicht van de naaste mannelijke verwant van de overledene de vrouw te huwen (*dumaal* is de term voor een dergelijk huwelijk) en de verantwoordelijkheid voor de kinderen over te nemen. Huwelijken zijn in het algemeen instabiel en scheidingen komen veel voor. Gescheiden vrouwen hertrouwen veelal.

Vrouwen hebben van oudsher een ondergeschikte positie. Traditiegetrouw werden zij uitgehuwelijkt teneinde bondgenootschappen te sluiten met andere groepen binnen of buiten de clan. Enerzijds kon een vrouw in een gemengd huwelijk met loyaliteitsproblemen te maken krijgen op het moment dat de clans met elkaar in

oorlog raakten. Anderzijds fungeerden gemengd gehuwde vrouwen soms ook tijdens ernstige clanconflicten als een communicatiekanaal tussen de strijdende clans. In het noorden bestaat voorkeur voor een huwelijk met een persoon van een andere clan⁶¹. Ook huwelijken tussen leden van verschillende clanfamilies kwamen geregeld voor, al zou hierin na het uitbreken van de burgeroorlog van 1991-92 een teruglopende tendens zijn. Bij de Rahanweyn en Digil kwamen huwelijken tussen neef en nicht veel voor⁶². Vrouwen hebben in de veehouderij een belangrijke economische rol in het hoeden van kleinvee, maar worden buiten de waardevolle kamelenfok gehouden. Evenmin hebben ze formeel aandeel in de besluitvorming binnen de familie of de clan.

Aan de andere kant genieten Somalische vrouwen de reputatie krachtadig te zijn en hun mond open te doen. Zij hebben grote vrijheid van beweging en onafhankelijkheid⁶³. De maatschappelijke status van een vrouw neemt enigszins toe wanneer zij trouwt, zeker als zij de eerste vrouw van de betrokken man is. Ook neemt haar status toe naarmate zij meer kinderen en dan vooral zonen krijgt, en naarmate zij ouder wordt. Ten slotte is de maatschappelijke status van de vrouw groter naarmate haar eigen clan sterker is. Voor het goede begrip: deze verschillen in status zijn relatief, in de context van de lage status van de vrouw.

Bovengenoemde tradities zijn in het huidige Somalië aan verandering onderhevig, door de verstedelijking en modernisering van de laatste decennia, maar ook door het wegvallen van de staat en door de oorlogen. Onder het bewind van Barre werd de wetgeving met betrekking tot de rechten van vrouwen gemoderniseerd (familie- en arbeidswetgeving, politieke rechten). Tot uitvoering kwam het nauwelijks, mede door de oorlogen die volgden. Waar clans met elkaar in conflict kwamen, werden de regels ten aanzien van de gemengde huwelijken tussen deze clans niet langer nageleefd. Verkrachting werd een oorlogswapen voor de milities en bandieten, onder meer in kampen voor ontheemden en vluchtelingen. Aan de andere kant zijn vrouwen na de ineenstorting van de staat gedwongen een grotere economische rol op zich te nemen. Volgens een schatting uit 1998 is 80% van de Somalische huishoudens geheel afhankelijk van het inkomen verdiend door de vrouwen⁶⁴. Ook het toegenomen gebruik van qat door mannen, bijvoorbeeld in Somaliland, drijft vrouwen de arbeidsmarkt op. Vrouwen zijn ook actief in de oprichting van NGO's op het gebied van vrouwenrechten en vredesbevordering. Ook de toekenning van 25 zetels in het overgangsparlement (TNA) aan vrouwen betekent een stap in de richting van

⁶¹ B. Helander, The Somali Family, in: Conference Report I, Life and Peace Institute, z.j. (ca. 1993). Voorzover uit de tekst kan worden opgemaakt wordt 'clan' hier gebruikt in dezelfde betekenis als in dit ambtsbericht.

⁶² ibidem; en: I.M. Lewis, Understanding Somalia, 1981, 1993

⁶³ Olivia Bennett, Jo Bexley en Kitty Warnock, Vrouwen in Oorlog, NOVIB, 1995

⁶⁴ UNDP, Human Development Report Somalia 1998,

erkenning van vrouwenrechten. Deze vrouwen vertegenwoordigen evenwel hun clans en in de praktijk zijn de mannen van de desbetreffende clans dominant. In het vredesproces van Eldoret zijn vooralsnog geen plaatsen in de thematische commissies voor vrouwen gereserveerd. Voorts is in vele delen van Somalië de laatste jaren een opleving van islamitisch fundamentalisme waarneembaar, met als gevolg een toenemende druk op vrouwen om een meer teruggetrokken rol te spelen.

Somalië kent een groot aantal alleenstaande vrouwen, ofwel omdat de vrouw is gescheiden (of verlaten), ofwel omdat de man is omgekomen of elders werk heeft gezocht. Een Somali weduwe kan in het algemeen terugvallen op zowel de familie van de overleden echtgenoot als op haar eigen familie.

De familie van de overleden echtgenoot heeft de eerste verantwoordelijkheid, en veelal zal de vrouw bij de clan van de overleden echtgenoot blijven wonen in een 'dumaal'-huwelijk. Het is echter niet ongewoon dat overleg plaatsvindt tussen de vader van de weduwe en de zwager, waarbij ook de vrouw haar voorkeur kan duidelijk maken.

Zou de vrouw bijvoorbeeld behoren tot een clan die in het gebied geen woongebied heeft, dan zou zij in een sociaal isolement kunnen raken door te blijven na het wegvallen van de echtgenoot. Leeftijd en geslacht van de kinderen spelen bij de beslissing waar de vrouw heen gaat een ondergeschikte rol, al zullen vooral oudere jongens liever bij de familie van de vader blijven. Een weduwe en haar kinderen zullen zelden zonder bescherming achterblijven.

Een Somali gescheiden vrouw kan in het algemeen niet op bescherming rekenen van de clan van haar ex-echtgenoot. Wel kan zij gewoonlijk terugvallen op haar eigen clan en clanfamilie. Kinderen (die zoals vermeld behoren tot de clan van de vader) blijven na een scheiding veelal bij de moeder als ze jong zijn. Als ze ouder worden kunnen ze zelf kiezen. Het is moeilijk om algemene uitspraken te doen over de positie van een gescheiden vrouw en haar kinderen in het geval het huwelijk (vóór de scheiding) gemengd was en er ernstige conflicten zijn, of in het recente verleden waren, tussen de desbetreffende clans (zie voor de clans die betrokken zijn bij ernstige recente conflicten 4.2). Het is mogelijk dat de vrouw en met name haar kinderen in zo'n situatie minder welkom zijn bij de eigen clan. De vrouw of de kinderen kunnen te maken krijgen met pesterijen en vooral met het weigeren van steun bij het opbouwen van een nieuw bestaan en het verwerven van inkomen. Ook de status van de vrouw (zie hierboven) speelt een rol. Is haar status hoger, dan is de kans op problemen kleiner.

In het geval van een gemengd huwelijk zal de clan van de vrouw in het algemeen bescherming bieden aan haar en haar gezin, wanneer deze zich vestigen in het clangebied van de vrouw. Maar in het geval van ernstige recente conflicten tussen de clans van de echtgenoten, kunnen de echtgenoten en met name de man, bij

vestiging in het clangebied van de vrouw, te maken krijgen met moeilijkheden van de kant van de clan van de vrouw. Indien de echtgenoot zich in het verleden politiek of militair geprofileerd heeft in een conflict met de clan van de vrouw, kan hij zeker problemen verwachten bij vestiging in het clangebied van de vrouw.

Over de positie van (alleenstaande) vrouwen behorend tot minderheidsgroepen is weinig specifieke informatie beschikbaar. Het is niet bekend in hoeverre de hierboven gegeven informatie over de positie van Somali alleenstaande vrouwen en over gemengde huwelijken ook van toepassing is op vrouwen uit de diverse minderheden. In het algemeen kan gesteld worden dat de positie van vrouwen in minderheidsgroepen een kwetsbare is.

Het is mogelijk dat alleenstaande vrouwen die niet kunnen terugvallen op een sociaal vangnet van de kant van leden van dezelfde minderheid en/of niet zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien (onvoldoende inkomen), in een kwetsbare of zelfs in een persoonlijk onveilige situatie komen te verkeren (verkrachting, moord). Dit geldt a fortiori voor binnenlands ontheemde alleenstaande vrouwen behorend tot minderheidsgroepen (zie 4.2).

Ook in het uitzonderlijke geval van een huwelijk tussen een Somali man en een vrouw uit een minderheidsgroep kan de vrouw in het algemeen niet rekenen op bescherming door de clan van haar man na scheiding of na het overlijden van de man.

Naar schatting 98% van de Somalische meisjes wordt besneden. Van deze besnijdenissen vindt ruim 70% plaats in de vorm van infibulatie en de overige in een minder ingrijpende vorm. De ingreep vindt plaats bij de leeftijd tussen 6 en 13 jaar. In Somalië is het voor de ouders vrijwel onmogelijk om hun dochter te onttrekken aan besnijdenis, althans, het gebeurt zeer zelden dat men de druk van de omgeving om aan de traditie te voldoen kan of wil weerstaan. In de Somalische samenleving wordt vrouwenbesnijdenis beschouwd als deel van de identiteit van de vrouw. Voor zover zij nog niet zijn besneden, ontkomen ook meisjes die met familie uit de diaspora terugkeren naar Somalië, niet aan besnijdenis. Dit geldt eveneens voor meisjes van ouder dan dertien jaar. Voor een onbesneden vrouw is het vrijwel onmogelijk te trouwen en zo haar bestaan veilig te stellen. Slechts in de steden en bij hoger opgeleide families is op dit punt ruimte voor discussie en lijkt de bereidheid te ontstaan om minder ingrijpend te besnijden.

In de Grondwet van Somaliland wordt een verbod op FGM inbegrepen in het verbod op schadelijke traditionele praktijken, terwijl in Puntland een expliciet wettelijk verbod op FGM is opgenomen in de wetgeving. Het ligt evenwel voor de hand dat ingesleten culturele patronen als FGM niet gemakkelijk uit te bannen zijn. Van strafrechtelijke vervolging van uitvoerders van FGM is geen sprake.

3.4.4 Minderjarigen

De positie van minderjarigen in Somalië, met name in de overgangs- en crisisgebieden, is sterk beïnvloed door elf jaar van gewapende conflicten, met alle ontwrichtende effecten van dien. In het gehele land staan de rechten van het kind onder druk, ofschoon er met name in de relatief veilige gebieden ook bescheiden positieve ontwikkelingen te melden zijn.

In heel Somalië komt kinderarbeid veel voor. Daarbij moet worden bedacht dat vele van de door kinderen uitgevoerde werkzaamheden (zoals vee hoeden, helpen in de huishouding) in Somalië worden beschouwd als onderdeel van de opvoeding. Volgens de Onafhankelijke Deskundige voor Somalië van de VN worden kinderen in een aantal delen van het land gerekruteerd in milities. Met name wordt gewezen naar het RRA⁶⁵. Volgens UNICEF daarentegen zijn er weinig aanwijzingen dat er grote aantallen kindsoldaten in Somalië zijn⁶⁶. Overigens kent Somalië geen traditie van gedwongen rekrutering bij de verschillende clanmilities.

Het onderwijssysteem is, bij gebrek aan een goed functionerende overheid, nog altijd in een slechte staat. Wel blijkt uit cijfers van UNICEF dat er sinds 1998/99 38% meer kinderen naar de lagere school gaan. De grootste toename in inschrijving was in Somaliland (56%), gevolgd door Centraal en Zuid-Somalië (33%)⁶⁷.

Mede als gevolg van de oorlog kent Somalië relatief veel alleenstaande kinderen. Ouders kunnen zijn gedood, of het gezin kan uiteengerukt zijn. Alleenstaande jongeren worden in beginsel opgevangen door de familie, hetzij van vaders-, hetzij van moederskant. In het licht van de ontberingen die het leven in Somalië traditioneel met zich bracht, is het niet ongebruikelijk dat kinderen worden grootgebracht door anderen dan de ouders⁶⁸. Het feit dat er niettemin veel kinderen op straat leven of zijn opgenomen in weeshuizen, duidt erop dat de flexibiliteit van de *extended family* niet onbeperkt is. De burgeroorlog heeft in een aantal gevallen het traditionele familienetwerk onder druk gezet, zoniet ontwricht.

In Somalië bestaat een aantal weeshuizen, maar de kwaliteit en de capaciteit ervan laat – ook gemeten naar lokale maatstaven – dikwijls te wensen over⁶⁹. Over het weeshuis in Hargeisa (Somaliland) is nog het volgende specifiek bekend. Het zorgt voor onderdak, basisgezondheidszorg en voedsel. Ook wordt getracht scholing aan te bieden. Het wordt gesteund door het VN Wereldvoedselprogramma en enkele NGO's, terwijl de overheid van Somaliland

⁶⁵ UN/Ecosoc, Report of the Independent Expert, 2002, p. 16

⁶⁶ Unicef: A Situation Analysis, p. 251

⁶⁷ Unicef: Survey of Primary Schools in Somalia 2000/2001, Vol 1.

⁶⁸ B. Helander, The Somali Family

⁶⁹ Zie bijv. UN/Ecosoc, Report of the Independent Expert, 2002, p. 16, waarin een beschrijving van de weeshuizen in Baidoa wordt gegeven.

USD 3000 per maand bijdraagt. Begin 2001 waren er 398 kinderen en een staf van circa 70 personen.

In het algemeen is de leeftijd van kinderen in weeshuizen maximaal 15 jaar, omdat ze boven deze leeftijd traditioneel als volwassenen (*qaan gaar*) worden beschouwd⁷⁰. Opvallend is dat er veel meer jongens dan meisjes in deze instellingen vertoeven, waarschijnlijk omdat meisjes als kwetsbaarder worden beschouwd en/of op jongere leeftijd trouwen. In het eerste geval zal het meisje eerder onder de hoede van eigen familie blijven, terwijl zij in het laatste geval zal worden opgenomen in de familie van de echtgenoot.

Somaliërs worden, zoals reeds gesteld, traditioneel als volwassene beschouwd op de leeftijd van vijftien jaar. Volgens het Burgerlijk Wetboek is de leeftijd van meerderjarigheid 18 jaar; in de Wet op de Somalische nationaliteit van 1962 is dat 15 jaar.

Het is overigens onwaarschijnlijk dat een kind zonder de financiële steun van familie een westers land zou kunnen bereiken. UNHCR heeft vernomen dat minderjarigen vaak naar het buitenland worden gestuurd als een strategie van de familie om een 'bruggenhoofd' te slaan. De kinderen worden later gevolgd door andere familieleden, die zo de kans op terugzending trachten te verminderen.

3.4.5 Gedwongen rekrutering

Er is geen traditie van gedwongen rekrutering bij de verschillende clanmilities. Systematische gedwongen rekrutering vindt voor zover bekend niet (meer) plaats. Over de consequenties van een eventuele weigering zich aan te sluiten bij een clanmilitie zijn geen algemene uitspraken te doen.

In oktober 2000 begon de TNG met de vorming van een nationaal leger, door voormalige soldaten van het Somalische leger uit de tijd van Barre op te roepen zich te melden. Aanmelding geschiedde op vrijwillige basis. In totaal konden 90 vrouwen en 2010 mannen worden gerekruteerd⁷¹. De inzet van dit leger is tot en met de verslagperiode beperkt gebleven tot Mogadishu en omgeving en de zuidelijke kuststrook van Somalië. Dit laatste gebied trachten het TNG leger en de JVA te pacificeren. Betaling van soldij vindt met grote achterstand plaats, onder andere uit zachte leningen die door Libië worden verstrekt.

⁷⁰ Unicef: [Assessment of children in need of special protection measures in Somalia](#) (draft), p. 25. In dezelfde studie staat overigens dat het weeshuis in Hargeisa onderdak biedt aan kinderen tot 18 jaar (p. 63)

⁷¹ Dan Connell, War clouds over Somalia, 22 maart 2002

4 Migratie

4.1 Motieven

In de verslagperiode is geen aanleiding geweest voor een plotselinge toe- of afname van de vluchtelingenstroom uit Somalië. Dit wordt weerspiegeld in een gestage daling (overigens al sinds 1995) van het aantal Somalische vluchtelingen in de regio en voortgaande gefaciliteerde repatriëring. Ook in Europa daalde het aantal asielaanvragen van Somaliërs in de eerste helft van 2002 licht ten opzichte van dezelfde periode in 2001, te weten 4.684 versus 4.818.

Er is op grote schaal sprake van economisch gemotiveerde (arbeids)migratie, zowel binnenlands als buitenlands. Het gebrek aan werkgelegenheid in bepaalde gebieden speelt hier een grote rol. Andere push-factoren zijn onder meer de onveiligheid als gevolg van de gewapende conflicten en het banditisme, de voedselsituatie als gevolg van droogte en overstromingen, epidemieën, armoede en het gebrek aan voorzieningen. Van sommige gezinnen verblijven de vrouwen en kinderen in de vluchtelingenkampen (in het buurland), waar de behoeften aan voedsel, water, onderwijs en gezondheidszorg gedekt zijn, terwijl de mannen terugkeren naar Somalië. Somaliërs met voldoende middelen zijn zelden bereid een gezin groot te brengen in Somalië, waar gezondheidszorg en onderwijs uiterst beperkt zijn. Gebrek aan onderwijs is een belangrijke reden om kinderen naar het buitenland te sturen. Volwassen Somaliërs trekken van oudsher naar het buitenland (bijvoorbeeld de Golfstaten) om met hun verdiensten de familie bij te staan. De aanwezigheid van Somalische gemeenschappen in een bepaald land vormt een belangrijke aantrekkingskracht voor vertrekkende Somaliërs⁷².

4.2 Feitelijke vestigingsgebieden

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de vraag in hoeverre de verschillende Somali clans en Somalische minderheidsgroepen zich kunnen vestigen in het relatief veilige gebied in Somalië. Hierbij wordt eerst ingegaan op de positie van ontheemden in het algemeen. Vervolgens komt de vraag aan de orde in hoeverre bescherming door een Somali clan in alle gevallen noodzakelijk is. Tot slot wordt per groep een aantal (on)mogelijkheden voor feitelijke vestiging aangegeven.

⁷²

UNDP, Human Development Report Somalia, 2001, p.59-60

Door de burgeroorlog raakten 1,5 à 2 miljoen mensen ontheemd binnen Somalië⁷³. Begin jaren '90 groeiden kleinere plaatsen in Somalië explosief toen veel mensen (tijdelijk) wegtrokken uit de grote steden en zich in hun traditionele clangebied vestigden (ook wel de 'ruralisering' van Somalië genoemd)⁷⁴. Sinds 1995 is het aantal ontheemden echter gestabiliseerd op circa 350.000 mensen, waarvan tussen de 100.000 en 200.000 in en rond Mogadishu⁷⁵. Exacte cijfers zijn onmogelijk te geven, omdat een groot aantal ontheemden inmiddels geïntegreerd is in de steden en vermengd met de lokale bevolking. Het nomadische karakter van de Somali maakt het eveneens lastig de aantallen ontheemden te schatten.

Naast de migratie tussen urbane en rurale gebieden is er een duidelijk patroon te ontwaren van migratie van zuid naar noord. Volgens sommige waarnemers zijn veel ontheemden economische migranten uit het zuiden, die proberen werk te vinden in het economisch relatief meer welvarende noorden. De omvang van de hervestiging in Noord-Somalië is niet precies bekend. Volgens cijfers van UNHCR zijn sinds 1997 176.000 vluchtelingen naar Somaliland teruggekeerd. Daarnaast hebben zich er nog circa 11.000 binnenlands ontheemden (IDP's) gevestigd met name uit Zuid-Somalië⁷⁶. Recent onderzoek wijst uit dat 8 à 9% van de nieuwkomers in (en rond) de hoofdstad Hargeisa afkomstig is uit Zuid-Somalië. Interessant hierbij is dat de helft van deze mensen zichzelf ziet als immigrant, niet als ontheemde; 44% van de Zuid-Somaliërs in Hargeisa gaf te kennen er te willen blijven⁷⁷.

In Puntland is het aantal teruggekeerde vluchtelingen veel lager (naar schatting van UNHCR 2.500), maar het aantal ontheemden hoger. Alleen al in en rond de stad Bosasso wordt het aantal IDP's geschat op 28.000⁷⁸ (op een stad met circa 100.000 inwoners). De meerderheid van de ontheemden in en rond Bosasso bestaat waarschijnlijk uit Darod/ Majerteen, maar vast staat dat daarnaast Somali van andere clans, alsook leden van minderheden zich er hebben gevestigd.

In Noord-Somalië heeft naar schatting de helft van de binnenlands ontheemden in provisorische nederzettingen c.q. kampen onderdak gevonden. Dit betreft mensen die om verschillende redenen (zie hieronder) niet in de lokale gemeenschappen hebben kunnen integreren. Voorzieningen in deze kampen zijn schaars c.q. nog

⁷³ Ibidem, p.186. Schattingen zijn moeilijk te maken, alleen al omdat ontheemden die door verwanten/clangenoten worden opgenomen, niet meer als zodanig zichtbaar zijn.

⁷⁴ Ibidem, p. 58

⁷⁵ UNCU-IDP-report 2002, p. ii

⁷⁶ UNCU-IDP-report 2002, p. 17

⁷⁷ UN Interagency Returnee Settlement Area Assessment: Draft Informational Report, mei 2002

⁷⁸ Khalid Medani, Report on Internal Migration and Remittance Inflows, 2000, p. 23-24. Aantallen lijken aanzien lager dan die gemeld in het ambtsbericht van 16 februari 2000.

schaarser dan voor de reguliere lokale bevolking. Ook de voedselsituatie voor ontheemden is slechter dan die voor de bevolking als geheel, alsook de situatie op het gebied van gezondheid en sanitatie. Veel ontheemden kunnen onderwijs en gezondheidszorg eenvoudigweg niet betalen. Volgens de Onafhankelijke Deskundige voor Somalië van de VN leven de ontheemden in de kampen “in extreme poverty and under appalling conditions”, hetgeen volgens hem “a clear violation of human rights” betekent⁷⁹.

In het algemeen kan worden gesteld dat ontheemden een marginale positie in de samenleving innemen en daardoor kwetsbaarder zijn voor uitbuiting. Ontheemden in Puntland zijn bijvoorbeeld kwetsbaar voor gedwongen verhuizing, daar zij geen aanspraak kunnen maken op eigen grond⁸⁰. De kampen, die min of meer spontaan ontstaan zijn, worden niet beheerd door overheids- of andere organisaties. Wel hebben NGO's of organisaties als UNICEF in sommige kampen enkele basisvoorzieningen getroffen. In Puntland is de meeste grond in private handen; landeigenaren zullen ontheemden verjagen die de huur niet kunnen opbrengen of zullen vergoeding vragen voor gebruik van voorzieningen, die door hulporganisaties zijn opgezet.

De mate van kwetsbaarheid van ontheemden is (uiteraard) mede afhankelijk van de hulpbronnen (geld, vaardigheden) waarover zij beschikken. Zeker in het Noorden staat ontheemden met geld weinig in de weg om een eigen zaak(je) te beginnen en een woning in de steden te betrekken. Verder ligt het voor de hand dat de mate van kwetsbaarheid kleiner is indien men een beroep kan doen op verwanten en/of clangenoten. Onderzoek wijst uit dat mensen in de kampen die niet uit dat gebied afkomstig zijn (bijv. zuiderlingen) relatief slechter af zijn dan teruggekeerde (dat wil zeggen oorspronkelijk uit dat gebied afkomstige) vluchtelingen⁸¹.

Na het wegvallen van de centrale overheid in Somalië en daarmee haar rol in het handhaven van de veiligheid, nam het belang van de clan(familie) in de bescherming van het individu toe. Na het uitbreken van de burgeroorlog zocht een groot aantal ontheemden bescherming in hun traditionele clangebied dan wel in het gebied van de clan waarmee de eigen groep een patroon/cliënt-relatie kent. Met name in het relatief veilige gebied van Somalië is evenwel, met de toenemende effectiviteit van de regionale en lokale besturen in het handhaven van de veiligheid, de noodzaak van bescherming door de clan(familie) afgenomen en zijn de mogelijkheden om buiten de eigen traditionele clangebieden te leven, als

⁷⁹ UN/ECOSOC, Report of the Independent Expert, 14 januari 2002, p.12. Dit heeft betrekking op door hem bezochte kampen in Hargeisa, Mogadishu en Baidoa.

⁸⁰ Report on Minority Groups in Somalia, p.58

⁸¹ UN Interagency Returnee Settlement Area Assessment: Draft Informational Report, mei 2002

'gast' van de ter plekke dominante clan⁸², toegenomen. Dit wil uiteraard niet zeggen dat de rol van de clan(familie) is verdwenen.

Dit bleek bijvoorbeeld in de verslagperiode in Puntland waar clanaffiliatie weer belangrijker werd naarmate het regionale bestuur verzwakte.

De clan(familie) speelt weliswaar van oudsher een centrale rol in de Somalische overlevingsstrategieën, maar zeker niet op een voorspelbare, vaste en statische wijze. Ten eerste hangt het niveau waarop de clan gemobiliseerd wordt af van de situatie die het hoofd geboden moet worden. Of een beroep kan worden gedaan op de loyaliteit van de familie, de subclan, de clan of de clanfamilie in een specifieke situatie hangt ervan af of de belangen die op het spel staan de familie dan wel de subclan etc. aangaan (een Somalisch gezegde luidt: "Ik tegen mijn broer, mijn broer en ik tegen de clan, de clan en ik tegen de wereld").

Ten tweede kan de clanafstamming van een persoon of groep aangepast worden aan veranderde omstandigheden. Clanafstamming kan immers niet alleen als een antropologisch gegeven maar ook als een politieke stellingname worden gezien. Zowel individuen als groepen kunnen aansluiting zoeken bij een andere clan dan de eigen. Indien zij geaccepteerd worden hebben ze de zogenaamde 'shehad'-status; na verloop van tijd raken ze geïntegreerd in de nieuwe clan en passen ze hun stamboom aan om de nieuwe situatie te weerspiegelen. Ook minderheden zijn op deze wijze geïntegreerd in Somali clans.

Ten derde zijn er naast de banden met de eigen, vaderlijke, clan ook banden met de clan van de moeder, de echtgeno(o)t(e) en eventueel de huwelijkspartners van de kinderen. Op deze banden kan veelal in tijd van nood een beroep worden gedaan.

Ten vierde zijn de oude regels aan verandering onderhevig als gevolg van verstedelijking, modernisering en de oorlogen. In de steden zijn andere netwerken met leden van verschillende clans van belang geworden naast de clan: school- en beroepsgenoten, buurtgenoten, etc. Door de oorlog zijn evenwel tegenstellingen tussen clans vaak weer aangescherpt.

Daarnaast is van belang dat de landbouwende Somali clanfamilies Rahanweyn en Digil door de nomadische Somali clanfamilies als minder 'nobel' en van lagere status worden beschouwd. Sinds de vestiging van de Rahanweyn en Digil vier eeuwen geleden in het zuiden, in het gebied tussen de twee rivieren, hebben zij gewoonten overgenomen van de autochtone Bantu bevolking. Zij spreken een Somalisch dialect. Zij vormen een samengestelde bevolkingsgroep, die leden uit andere bevolkingsgroepen heeft opgenomen.⁸³ Politieke eenheden zijn, anders dan

⁸² Ken Menkhaus, *Somalia: a Situation Analysis*, 2000, p. 10

⁸³ Mohamed Diriye Abdullahi, *Minorities of Somalia: Victims forgotten amid War and Chaos*, 1998.

bij de nomadische Somali, eerder georganiseerd op basis van de woonplaats (het dorp) dan op basis van clanafkomst.⁸⁴

In deze context is het derhalve eveneens moeilijk algemene uitspraken te doen met betrekking tot de vraag in welke omstandigheden een individu clanbescherming nodig heeft dan wel erop kan rekenen die te verkrijgen.

In principe heeft elke Somali het eigen clangebied waar hij veilig voor geweld van andere (sub)clans kan verblijven. Wel is het zo dat, ten tijde van een gewapend conflict tussen twee (sub)clans, leden van deze (sub)clans een risico lopen te worden gegijzeld, mishandeld of gedood indien zij in handen vallen van de andere (sub)clan. In het eigen gebied is de (sub)clan in staat tegen dergelijke daden bescherming te bieden. Indien het eigen clangebied is gelegen in het crisis- of overgangsgebied kan hij/zij echter wel te vrezen hebben voor algehele onveiligheid als gevolg van conflicten met andere clans of banditisme. In het overgangs- en conflictgebied is de veiligheid vooralsnog onvoldoende gegarandeerd.

In de meeste delen van Somalië zijn de lokale en regionale besturen in het algemeen in staat de openbare orde te handhaven (het 'relatief veilige gebied'). Leden van de Darod, Hawiye, Issaq en Dir clanfamilies (de nomadische clanfamilies) kunnen zich in het algemeen veilig vestigen in het gehele woongebied van de eigen clanfamilie in het relatief veilige deel van het land, tenzij sprake is van ernstige, gewapende conflicten (elders in Somalië) in het heden of recente verleden binnen de clanfamilie. Ook kunnen zij zich in het algemeen veilig vestigen in gebieden waar andere clanfamilies de meerderheid uitmaken of politiek overheersen, tenzij sprake is van ernstige, gewapende conflicten (elders in Somalië) in het heden of recente verleden tussen betrokken clanfamilies.⁸⁵ Bescherming door de eigen clan(familie) is dus niet in alle gevallen noodzakelijk. Als Somali zich vestigen in een gebied waar de eigen clan niet overheerst, wordt wel van hen verwacht dat zij zich aanpassen aan de bestaande machtsverhoudingen en zich vooralsnog niet politiek of economisch profileren.

De positie van een Somali die zich vestigt in het woongebied van een andere clan of clanfamilie is sterker indien hij/zij bijvoorbeeld via moeder of echtgeno(o)t(e) een relatie heeft met de overheersende clan. Somali die zich in het verleden politiek of militair hebben geprofileerd in conflicten tegen een bepaalde clan, kunnen problemen ondervinden bij vestiging in het woongebied van die clan.

⁸⁴ I.M. Lewis, *Peoples in the Horn of Africa*, 1994

⁸⁵ Daarbij moet aangetekend worden dat de overheid van Somaliland zijn beleid richt op de opvang van terugkerende Somalilanders, al zijn de grenzen tussen Somaliland en Puntland open. Vestiging van Somaliërs uit het zuiden vindt dan ook met name in Puntland rond Bosasso plaats.

Somaliërs die vrijwillig terugkeren naar het relatief veilige deel van Somalië ondervinden geen problemen bij inreis of vestiging. Voor georganiseerde (vrijwillige) terugkeer naar Somaliland en Puntland is wel de instemming van de lokale autoriteiten nodig. UNHCR heeft in de afgelopen jaren tienduizenden Somaliërs helpen terugkeren naar Somalië, vooral naar het Noorden. Westerse landen verkrijgen echter moeilijk de benodigde instemming voor begeleide terugkeer van de autoriteiten.

Nederland heeft begin 1998 een Tripartiete Overeenkomst gesloten met de autoriteiten van Somaliland en de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) ten behoeve van terugkeer van afgewezen asielzoekers die oorspronkelijk afkomstig waren uit Somaliland. Terugkeer op basis van deze overeenkomst heeft feitelijk niet plaatsgevonden. Besprekingen over de effectieve uitvoering van de tripartiete overeenkomst zijn weliswaar in juli 2001 hervat, doch deze hebben vooralsnog niet tot resultaat geleid. Vrijwillige terugkeer vanuit Nederland via het IOM vindt echter wel plaats: in het jaar 2001 vijf personen, waarvan drie naar Mogadishu en twee naar Hargeisa. In 2002 keerden negen personen naar Somalië terug, waarvan zeven naar Mogadishu, één naar Hargeisa en één naar Bosasso. De autoriteiten in Somaliland en Puntland wijzen op de beperkte mogelijkheden om terugkeerders werk en voorzieningen te bieden en op het belang van de financiële overmakingen door in Nederland verblijvende Somaliërs.

Samengevat betekent het bovenstaande dat vestiging⁸⁶ in het relatief veilige deel van Somalië - al dan niet in het woongebied van de eigen clan(familie) – in veel gevallen mogelijk is, maar ook aan beperkingen onderhevig is. Hieronder wordt nog een aantal beperkingen en mogelijkheden voor specifieke clan(familie)s genoemd, zoals die op dit moment nog steeds gelden. Ook wordt ingegaan op de vestigingsgebieden van minderheden.

Hawiye

Alle Hawiye-clans⁸⁷ hebben (een deel van) hun traditionele woongebied in de provincies Hiiran, Mudug of Galgadud dan wel kunnen er veilig verblijven.⁸⁸ Over het algemeen zal men naar de stad in het desbetreffende clangebied trekken, vanwege de grotere mogelijkheden om in het levensonderhoud te voorzien. Voor

⁸⁶ Tenzij anders aangegeven wordt met de term 'vestigen' in dit hoofdstuk bedoeld: wonen, verblijven, zich verplaatsen en in zijn levensonderhoud voorzien.

⁸⁷ Op dit moment worden onderscheiden: Habar Gedir, Mudulod/Abgal, Hawadle, Murusade, Duduble, Faqishimi, Galjaal, Sheikhal, Badi-Adde, Jejele, Silcis, Haskul en Gugundabe, vergelijk de zeteltoedeling in het TNA in bijlage VI.

⁸⁸ In bijlage II is een kaart opgenomen met de huidige woongebieden van de belangrijkste clans. Deze kaart geeft slechts een indicatie. De informatie op de kaart is niet onomstreden. Vaststelling van het woongebied van clans is in het algemeen mogelijk via het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Hawadle is dit Beled Weyn; voor Murusade is dat El-Bur; voor Habar Gedir/Sa'ad de plaats Galcayo; de Habar Gedir/Ayr hebben Dusa Mareb.

Het is niet zeker dat elke Hawiye zich veilig zou kunnen vestigen in het Majerteen woongebied in Puntland. Reden hiervoor is de strijd in Kismayo tussen pro TNG-Hawiye krijgsheren en SRRC-milities verbonden met (en gesteund door) Puntland.

Binnen de Hawiye clanfamilie stonden ook in deze verslagperiode in en rond Mogadishu vele clan- en subclanmilities tegenover elkaar (zie 2.2). In het algemeen zijn de effecten van deze conflicten op het woongebied van de Hawiye in Centraal Somalië beperkt. Voor het goede begrip zij overigens vermeld dat de meeste Hawiye sinds het uitbreken van de burgeroorlog in 1991 steeds in Mogadishu zijn gebleven; Mogadishu wordt gedomineerd door Hawiye-clans.

Darod

Darod-clans kunnen een veilig heenkomen vinden in Puntland, behalve in onderstaande gevallen.

Het is niet zeker dat Darod zich veilig kunnen vestigen in Hawiye-gebieden in Mudug, Galgadud en Hiiran, als gevolg van de in hoofdstuk 2.3 vermelde spanningen tussen Hawiye en Darod in en rond Kismayo.

Ten aanzien van de Marehan moet een onderscheid worden gemaakt. Enerzijds Marehan-subclans wier (voor)ouders oorspronkelijk afkomstig zijn uit de provincie Galgadud (district Abu Dwaq). Dit betreft subclans Reer Dini, Wagardha, Siad Hussein, Elle. Zij kunnen zich veilig vestigen in Galgadud. Het is echter niet zeker dat deze Marehan zich veilig kunnen vestigen in Puntland. Marehan-subclans wier (voor)ouders afkomstig zijn uit Gedo, anderzijds, kunnen zich wel veilig vestigen in Puntland. Een en ander is het gevolg van de in hoofdstuk 2.3 vermelde spanningen tussen deze clans in en rond Kismayo en in Gedo.

De Darod/Ogadeni hebben als clan geen ernstig conflict met andere Darod-clans in het Noorden. Wel is er sprake van gewapende confrontaties aan de zuidgrens tussen bepaalde Ogaden-subclans en bepaalde Marehan-subclans (zie 2.4). Dit laat evenwel onverlet dat Ogadeni zich in het algemeen veilig kunnen vestigen in Puntland, zolang het niet om duizenden gaat.⁸⁹

Van de Galgale kan de meerderheid van deze groep die tot de Darod wordt gerekend, zich desgewenst hervestigen in de woongebieden van de

⁸⁹ Mijn brief aan de Staatssecretaris van Justitie van 12 november 1999, met kenmerk DPC/AM-666490, met betrekking tot de Ogadenclan.

Darod/Majerteen in Puntland. De minderheid die zichzelf rekent tot de Hawiye/Abgal kan zich veilig vestigen in de Abgal-woongebieden in onder meer Mudug en Galgadud.

Rahanweyn en Digil

De Rahanweyn en Digil zijn tijdens de gewelddadigheden in de jaren '90 herhaaldelijk het slachtoffer geworden van moord, plundering en andere mensenrechtenschendingen. Vanaf juni 1999 verbeterde de veiligheidssituatie in hun traditionele woongebieden, met de verovering van de provincies Bay en Bakool door het RRA. Kort na de oprichting van het regionale bestuur van de *State of Southwestern Somalia* op 1 april 2002, is de situatie echter weer verslechterd (zie 2.3). Gezien de gewelddadige uitbarstingen blijkt het RRA niet in alle gevallen in staat de orde in Bay en Bakool te handhaven.

In het noorden van Somalië verblijven duizenden Rahanweyn en Digil, waarvan de meesten in Puntland (aldaar dikwijls Eelay genoemd, naar één van de Rahanweyn-clans). In Somaliland zouden hooguit enkele honderden personen (360) verblijven (ter vergelijking: in Mogadishu zouden er circa 250.000 verblijven). De ontheemde Rahanweyn en Digil verblijven in Puntland (naar lokale maatstaven) onder povere omstandigheden (veelal in de ontheemdenkampen) doch zijn in staat in hun levensonderhoud te voorzien. Veel vrouwen van deze clanfamilie hebben werk gevonden als huishoudster. Anderen doen ongeschoold werk of bedelen. Er zijn geen aanwijzingen van systematische bedreiging van deze groepen. Nieuwkomers kunnen zonedig een beroep doen op verwanten die reeds in het noorden verblijven. Hun positie is (iets) sterker dan die van andere ontheemden uit het zuiden, omdat ze althans gedeeltelijk onder de clanwetten vallen, zij het als minder 'nobel'.

Minderheden

Ook minderheidsgroepen hebben zich in Somaliland en Puntland gevestigd, zij het in verschillende aantallen. Of en zo ja, in hoeverre, zij zich ook in de overige gebieden van het relatief veilige deel van Somalië gevestigd hebben, is grotendeels onbekend.

Zo hebben naar schatting enkele duizenden Bantu zich gevestigd in Somaliland en Puntland. Hier hebben zij vooral in de bouw werk gevonden⁹⁰ en zij zijn relatief beter af dan andere ontheemden. Nieuwkomers kunnen een beroep doen op verwanten die er reeds verblijven. Er zijn zelfs gevallen van huwelijken met (arme) leden van de Somali clans⁹¹.

⁹⁰ [Report on Minority Groups](#), p. 39

⁹¹ [Ibidem](#), p. 37

Benadiri verblijven slechts in kleine aantallen (nog geen tientallen) in Puntland, Somaliland, of de overige relatief veilige gebieden. De aantallen zijn te klein om algemene uitspraken over te doen. In de periode 1992-1996 passeerden veel Benadiri Noord-Somalië, op doorreis naar (onder meer) Jemen. Slechts enkelen zijn gebleven, bijvoorbeeld na een huwelijk met een inwoner van dit gebied. Ashraf (ook degenen die niet uit de kustgebieden van Somalië afkomstig zijn, vergelijk hoofdstuk 3.4.1) komen voorzover bekend nauwelijks voor in Noord- en Centraal Somalië.

Bajuni verblijven, voor zover dezerzijds bekend, niet in Puntland of Somaliland.

Van de Eyle is niet bekend of en zo ja, in welke getale zij in het noorden van Somalië leven.

Ten aanzien van de beroepskasten (Gaboye) dient een onderscheid gemaakt te worden tussen enerzijds diegenen die van oudsher in Noord-Somalië wonen en traditioneel een cliënt-relatie hebben met de Darod of Issaq en anderzijds diegenen die afkomstig zijn uit Zuid- en Centraal Somalië en traditioneel een cliënt-relatie hebben met de Hawiye.

In Puntland worden de leden van beroepskasten die van oudsher in het gebied wonen en een cliënt-relatie hebben met de Darod/Majerteen, de 'Majerteen Madhiban', als autochtoon geaccepteerd.

In Somaliland is het herstel, na de oorlog tussen SNM en Barre van eind jaren tachtig, voor Madhiban afkomstig uit deze regio extra moeilijk gebleken, doordat destijds leden van deze groepen dienst hadden genomen in het leger van Barre, en vanwege hun achtergestelde economische positie.

Er zijn in Somaliland echter tekenen van een veranderende houding onder de Somali. Terugkerende Gaboye vluchtelingen hebben een groot deel van hun vooroorlogse bezittingen herkrege.⁹² In 1998 zijn tenminste 2000 Gaboye teruggekeerd grotendeels uit Ethiopië, vooral naar Hargeisa. Er is één zetel in de Senaat voor de Gaboye. Hun beroepsmogelijkheden zijn nog steeds grotendeels beperkt tot de traditionele beroepen.⁹³

Voor de leden van beroepskasten die van oudsher in Zuid- en Centraal Somalië woonden en traditioneel een cliënt-relatie hadden met de Hawiye, de 'Hawiye Madhiban', is integratie in Puntland of Somaliland lastiger; zij zullen doorgaans in de ontheemdenkampen leven en kunnen geen beroep doen op de noordelijke Gaboye. Van specifieke veiligheidsproblemen voor deze groep is in de

⁹² DRAFT Rebuilding from the ruins: A Self-Portrait of Somaliland, Somaliland Centre for Peace and Development/War-torn Societies Project (WSP)

⁹³ onder meer: Plan of Action for Repatriation, Rehabilitation and Reintegration, Initiative of the Administration of Somaliland with the support of UNDP and UNHCR, Juli 1999)

verslagperiode niet gebleken. Wellicht kunnen Hawiye-Madhiban aansluiting vinden bij Hawiye clans in het relatief veilige gebied in Centraal Somalië. Voor de goede orde zij herhaald dat de Gaboye – naar de aard van deze groep - geen eigen traditioneel woongebied hebben. Binnen de Gaboye worden groepen onderscheiden op grond van de clan(familie) met welke zij traditioneel een cliënt-relatie hadden; bijvoorbeeld de ‘Hawiye Madhiban’, de ‘Majerteen Madhiban’, etc.

De in Somaliland en Puntland aanwezige minderheidsgroepen worden niet vervolgd en in het algemeen is hun veiligheid niet in gevaar. Wel is hun sociaal-economische situatie vaak precair, dit wil zeggen onvoldoende inkomen om te overleven, en worden zij gediscrimineerd, onder meer op het vlak van werk en toegang tot voorzieningen.

Zij slagen er evenwel in het algemeen in om in hun levensonderhoud te voorzien door flexibel in te spelen op de lokale arbeidsmarkt c.q. door allerlei soorten werk aan te pakken. Een aantal van hen is in staat relatief zelfstandig met hun vak een inkomen te verwerven⁹⁴. Nieuwkomers vinden veelal aansluiting bij leden van de desbetreffende minderheid indien die in enige getale aanwezig zijn.

Alleenstaande vrouwen van minderheden kunnen zich veilig vestigen in het relatief veilige deel van Somalië indien deze vrouwen terug kunnen vallen op leden van de eigen minderheidsgroep of indien zij zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien.

Ajuraan

Ajuraan hebben zich hervestigd in het noorden van Somalië, met name in Galcayo en Bosasso (Puntland) en in Las Anod, Berbera, Burao en Hargeisa (Somaliland). Het gaat hierbij zeker om enkele tienduizenden personen⁹⁵. De meeste Ajuraan zijn in 1994 uit Bay en Bakool gevlucht. 6000 van hen wonen in ontheemdenkampen.

Galadi

Voorzover bekend verblijven er slechts zelden Galadi in de relatief veilige gebieden in Somalië en hebben zij er traditioneel ook nooit gewoond.

Jaji

Jaji beschikken niet over een eigen grondgebied. Er is een groep Jaji bekend (van onbekende omvang), genaamd Qulle, die afstamt van de Darod/Majerteen en voornamelijk voorkomt in en rond het Hobyo district in de provincie Mudug. Volgens verschillende bronnen zijn er geen Jaji bekend in Bosasso. Een mogelijke

⁹⁴ Khalid Medani: Report on Internal Migration and Remittance Inflows, 2000, annex 1

⁹⁵ Ibidem

verklaring voor deze afwezigheid zou kunnen zijn dat Jaji in Puntland inmiddels weer als leden van diverse (Darod-) subclans worden beschouwd (zie ook 3.4.2).

4.3 (Landen van) eerste ontvangst

Het grootste deel van de Somalische vluchtelingen is gevlucht naar de buurlanden (Kenia, Ethiopië, Djibouti, Jemen) en daar opgenomen in UNHCR-kampen. De desbetreffende landen dringen inmiddels aan op repatriëring van de Somaliërs en sluiting van de kampen. UNHCR classificeert deze landen niet zonder meer als veilige landen van eerste ontvangst of veilige derde landen waarheen afgewezen asielzoekers zouden kunnen terugkeren, daar deze landen zelf te maken hebben met veiligheidsproblemen en economische moeilijkheden, mede als gevolg van de grote aantallen vluchtelingen. Ook doen zich in en rondom de kampen veiligheidsproblemen voor, vooral voor de vrouwen (banditisme, verkrachtingen). Over de situatie van Somalische vluchtelingen in een aantal landen van eerste ontvangst wordt verwezen naar het ambtsbericht 'Somaliërs in derde landen' van 28 februari 2002.

4.4 Beleid van andere Europese landen

Hieronder wordt het toelatings- en terugkeerbeleid ten aanzien van Somalische asielzoekers van een aantal Europese landen beschreven. Tenzij anders vermeld hebben de cijfers betrekking op de periode 1 januari tot 1 oktober 2002. Gegevens over het toelatings- en terugkeerbeleid van Somalische asielzoekers in andere Europese landen zijn ditmaal, in tegenstelling tot in de vorige uitgave van dit ambtsbericht (juli 2002), alleen opgenomen van België, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland.

België

Van de Somalische asielzoekers in België komen leden van minderheidsgroepen en leden van de Somali clans die zich verzetten tegen inlijving in het leger, eerder in aanmerking voor een vluchtelingenstatus. Niet duidelijk is welk leger wordt bedoeld. Bij overige leden van de Somali clans kan een binnenlands vlucht- dan wel verblijfsalternatief worden tegengeworpen. Een verblijf in de omringende landen wordt niet tegengeworpen. Er zijn in 2002 geen Somaliërs gedwongen teruggekeerd, om technische redenen.

Duitsland

Verreweg de meeste asielverzoeken van Somaliërs worden door de Duitse autoriteiten afgewezen. De meerderheid van de Somaliërs geeft aan afkomstig te zijn uit Centraal en Zuid-Somalië. Hun asielverzoeken worden afgewezen omdat in die gebieden geen functionerend overheidsgezag bestaat. 'Vervolging door

derden' levert volgens Duitse jurisprudentie geen grond voor asiel. Als er geen sprake is van vervolging, doet zich ook de vraag niet voor naar een vluchtalternatief. In Somaliland en Puntland is volgens Duitsland sprake van semi-statelijke structuren, zodat er sprake kan zijn van vervolging. Die zou betrekking kunnen hebben op deelnemers aan de Arta-conferentie, aanhangers van de TNG, kritische journalisten en voor wat betreft Somaliland, ook op vooraanstaande persoonlijkheden van de Darod in het oosten van Somaliland.

Afgewezen Somalische asielzoekers kunnen in principe gedwongen worden teruggestuurd op voorwaarde dat een directe terugkeer in het eigen clan-gebied mogelijk is, aldaar geen gewapend conflict heerst en de lokale autoriteiten met de terugkeer instemmen. Aan deze voorwaarden wordt in de praktijk echter vrijwel nooit voldaan. De Duitse rechters hebben in het verleden voor het merendeel geoordeeld dat uitzetting naar Somalië achterwege moet blijven, wegens een gevaar voor lijf, leden of vrijheid. Deze mensen werden in het bezit gesteld van een *Duldung* (gedoogstatus) die inhoudt dat betrokkene vooralsnog niet wordt verwijderd. In de periode januari – september 2002 vonden dan ook geen gedwongen verwijderingen plaats.

Verenigd Koninkrijk

Het onderscheid dat het VK sinds 2001 maakte tussen Somaliërs afkomstig uit Somaliland en Puntland enerzijds en uit de rest van het land anderzijds, werd in oktober 2002 opgeheven. Somalische asielzoekers kunnen zich per die datum evenmin kwalificeren voor subsidiaire bescherming (*exceptional leave to remain*). Niettemin kan in individuele gevallen deze bescherming alsnog worden gegeven indien betrokkene vluchteling is in de zin van art. 3 EVRM.

Dit betekent een belangrijke beleidswijziging, in die zin dat Somaliërs niet afkomstig zijnde uit Somaliland en Puntland, vóór oktober 2002 in aanmerking konden komen voor een tijdelijke subsidiaire bescherming.

De vluchtelingenstatus wordt al snel toegekend aan leden van de Benadiri, inclusief Reer Brava, en de Bajuni.

Het VK zette geen Somaliërs gedwongen uit naar Somalië, voornamelijk om praktische redenen (het ontbreken van terugkeerovereenkomsten met de autoriteiten). Men is thans actief doende om tot dergelijke overeenkomsten te komen.

Zwitserland

Aanvragen van asielzoekers uit Somaliland en Puntland, of met clanbanden in dat gebied, worden in het algemeen afgewezen. Voor de overige gebieden speelt het binnenlands vluchtalternatief wel een rol. Hierbij wordt nagegaan of het behoren tot een bepaalde clan beperkingen voor verblijf in een bepaald gebied betekent. Indien die beperkingen niet aanwezig zijn, wordt de asielaanvraag afgewezen.

In de periode tussen 1 januari – 1 oktober 2002 keerde 1 Somaliër vrijwillig terug. Om technische redenen (geen rechtstreekse vliegverbindingen, geen reisdocumenten, geen overeenkomst met de autoriteiten) vond geen gedwongen terugkeer plaats.

4.5 Activiteiten van internationale organisaties

In Somalië is een groot aantal NGO's, VN- en andere internationale organisaties actief en vertegenwoordigd, met aanwezigheid van lokale zowel als – in mindere mate - internationale staf. Vanwege de veiligheidssituatie worden de activiteiten evenwel beheerd vanuit Nairobi, Kenia. Het reizen in en naar Somalië, met name door internationale staf, is omkleed met veiligheidsmaatregelen, waarbij steeds wordt gedifferentieerd naar tijd en plaats. Lokale staf kan er over het algemeen makkelijker opereren. Van ICRC is alle internationale staf in Nairobi gestationeerd, terwijl in Somalië alleen lokale staf werkt. Wel bezoeken internationale stafleden Somalië regelmatig. In deze verslagperiode kwam het voor dat internationale staf van VN- en non-gouvernementele organisaties wegens de veiligheidssituatie werd geëvacueerd. Dit was het geval in Puntland van juli 2002 tot half november 2002, in Baidoa in februari 2002. In maart 2002 tekende de gouverneur van de provincie Bay een document waarmee de veiligheidsgaranties voor internationale staf werden geformaliseerd.

Overigens spreekt de VN niet van *evacuation* maar van *relocation*, omdat de term evacuatie vrij negatieve connotaties heeft en alleen de secretaris-generaal van de VN (SGVN) tot evacuatie kan beslissen. Begin juni 2002 gaf 'president' Yusuf van Puntland aan geen prijs meer te stellen op aanwezigheid van de VN in dit gebied. Dit had niet zozeer met de veiligheidssituatie te maken als wel met de (vermeende) steun van de VN aan de TNG. Op 10 november 2002 kregen VN-stafleden toestemming naar Bosasso terug te keren.

De internationale aanwezigheid in Somalië is met name gericht op humanitaire hulp en rehabilitatiehulp. Om een indicatie te geven van de schaal van de activiteiten: het voor 2003 door de VN aan de internationale gemeenschap gevraagde bedrag voor hulp aan Somalië (het *Consolidated Appeal*) bedroeg USD 78 miljoen. In de praktijk wordt hiervan overigens nog geen 50% gehaald.

In zijn meest recente verslag aan de Veiligheidsraad trok de SGVN de conclusie dat de omstandigheden in Somalië nog steeds niet zodanig zijn dat een veelomvattend vredesopbouwprogramma kan worden gestart. In afwachting daarvan heeft de VN zich wel gecommitteerd aan voortgang van humanitaire en ontwikkelingsprojecten

en aan vredesopbouwactiviteiten op het gemeenschapsniveau⁹⁶.

Het voorzitterschap van de Veiligheidsraad heeft de SGVN verzocht een fonds in het leven te roepen om voorbereidende activiteiten van een vredesopbouwmissie te ondersteunen en als aanvulling te dienen op het *consolidated appeal*. Dit zogeheten *Trustfund* is op 31 juli 2002 opgericht.

UNHCR ondersteunt programma's voor georganiseerde vrijwillige terugkeer van groepen Somaliërs uit Ethiopië, Kenia, Djibouti, Jemen en Egypte naar Somaliland en Puntland. Daarnaast faciliteert men de terugkeer van individuele Somaliërs die zelf aangeven terug te willen keren naar andere delen van het land. Naar schatting bevinden zich thans nog 420.000 Somalische vluchtelingen in de buurlanden⁹⁷. In de periode januari – juli 2002 keerden ruim 11.000 Somaliërs georganiseerd terug; in 2001 waren dit er ruim 50.000⁹⁸. Van deze ruim 50.000 was de overgrote meerderheid afkomstig uit Ethiopië en keerde terug naar Somaliland.

UNHCR maakt bij de analyse van de veiligheidssituatie (nog altijd) een onderscheid tussen drie zones, te weten de herstelzone, de overgangszone en de crisiszone. Deze indeling is niet statisch maar afhankelijk van nieuwe ontwikkelingen. Het beleid van UNHCR is gebaseerd op deze indeling in die zin dat alleen terugkeer van Somaliërs afkomstig uit de herstelzone actief wordt bevorderd, terwijl Somaliërs afkomstig uit de overgangs- dan wel crisiszone als prima facie vluchteling worden beschouwd. Momenteel beschouwt UNHCR de zuidelijke en centrale provincies als overgangs- dan wel crisiszone. De herstelzone in deze indeling is het gebied ten noorden van de denkbeeldige lijn door de plaats Galcayo, ofwel Somaliland en Puntland. 'Afkomstig uit' moet gelezen worden als er eerder hebben gewoond, en dan in elk geval niet korter dan een jaar.

Criteria voor de selectie van Somaliërs voor hulp bij terugkeer zijn dat de betrokkene vrijwillig een terugkeeraanvraag indient en dat de lokale autoriteiten met de terugkeer instemmen. Hiertoe heeft UNHCR bilaterale overeenkomsten gesloten met de autoriteiten van de landen van ontvangst respectievelijk van de regio's van herkomst (Somaliland, Puntland). Deze overeenkomsten worden in de praktijk gerespecteerd. Naast het terugkeerprogramma steunt UNHCR tal van 'quick impact'-projecten in Noord-Somalië, gericht op reïntegratie van teruggekeerde vluchtelingen en ontheemden. Dergelijke projecten zijn er op gericht om de gehele gemeenschap ten goede te komen en op die wijze de (migratie)situatie te helpen stabiliseren.

⁹⁶ UNSC: Report of the SG on the Situation in Somalia, februari 2002, p. 10

⁹⁷ UNHCR : Mid-Year report 2002

⁹⁸ Overigens is het moeilijk exacte cijfers te geven, aldus UNHCR. Uiteindelijk blijken veelal minder gerepatrieerden in Somalië aanwezig dan volgens de cijfers het geval zou zijn.

Terugkeer naar Zuid- en Centraal Somalië wordt alleen dan gefaciliteerd indien betrokkene hierop aandringt. De UNHCR-steun behelst dan alleen het vervoer, niet de materiële steun die men normaliter ontvangt bij georganiseerde terugkeer. Het vredesproces is voor UNHCR vooralsnog geen aanleiding geweest om over te gaan tot groepsgewijze gefaciliteerde terugkeer naar het Zuid- en Centraal Somalië.

5 Samenvatting

In de verdeeldheid en fragmentatie die Somalië sinds 1991 kenmerken, kwam in de periode juli 2002 – februari 2003 geen verandering. Het gezag van de *Transitional National Government* (TNG) bleef beperkt tot niet veel meer dan een deel van Mogadishu. De anti-TNG gezinde *Somali Restoration and Reconciliation Council* (SRRC) heeft evenmin in positieve zin een stempel kunnen drukken op de ontwikkelingen in Somalië. De tegenstelling heeft in de verslagperiode opnieuw tot menige gewelddadige confrontatie geleid. De rol van het in april 2002 opgerichte regionale bestuur van de *State of Southwestern Somalia* in de provincies Bay en Bakool, in relatie tot de SRRC, is vooralsnog onduidelijk. Internationaal bestaat er, na de gebeurtenissen van 11 september 2001, hernieuwde aandacht voor Somalië. Dit mag met name blijken uit de steun van de VS en EU voor het vredesproces in Eldoret, dat als laatste kans wordt gezien om stabiliteit en ontwikkeling in Somalië tot stand te brengen. Het vredesproces duurt voort.

In de verslagperiode duurden in het zuiden van Somalië de gewapende conflicten voort tot eind oktober 2002. Het in Eldoret overeengekomen staakt-het-vuren kon niet voorkomen dat in de maanden erna opnieuw gevechten werden gemeld. Deze conflicten waren deels van puur lokale aard, deels het gevolg van verdeeldheid binnen clanfamilies, alsook van genoemde tegenstelling tussen TNG en SRRC. Dit speelde voornamelijk in en rond de steden Mogadishu en Kismayo en in de provincie Gedo. Deze gebieden kunnen onverminderd als conflictgebied worden aangemerkt.

De provincies Lower- en Middle Juba en Lower- en Middle Shabelle vonden intra- en interclangevechten plaats, zij het met lagere intensiteit en frequentie. Deze gebieden kunnen tot het overgangsgebied worden gerekend.

In de provincies Bay en Bakool raakte RRA-leider Shatiguduud verwickeld in een machtsstrijd met zijn plaatsvervangers. Hierdoor is dit gebied met regelmaat toneel van gevechten geweest, als gevolg waarvan deze provincies thans in het overgangsgebied zijn ingedeeld.

De regio's in Noord-Somalië die lange tijd gekenmerkt werden door relatieve stabiliteit, gingen in de verslagperiode door een periode van politieke spanning. In Somaliland ging dat nauwelijks met gewapend conflict gepaard. De hegemonie

in de provincies Sanaag en Sool bleef een twistpunt tussen Somaliland en Puntland en leidde in december 2002 tot een incidentele gewapende confrontatie in Las Anod. Kolonel Yusuf besliste in Puntland de machtsstrijd met Ali Jama voorlopig in zijn voordeel en de relatieve rust is teruggekeerd. Thans wordt als relatief veilig gebied beschouwd: Somaliland, Puntland en de centrale provincies Mudug, Hiiran en Galgaduud.

In het algemeen kan worden gesteld dat de regionale besturen in het relatief veilige deel van Somalië effectief zijn in het handhaven van de openbare orde. Een stabiele veiligheidssituatie wil echter niet zeggen dat er geen mensenrechtenschendingen zouden voorkomen. Journalisten werden in incidentele gevallen vastgehouden of uitgewezen. In Puntland zijn politieke partijen nog altijd niet toegestaan en werd tegen demonstranten geweld gebruikt. Ook is sprake van veel slachtoffers onder de aanhang van opposant Ali Jama. De kwaliteit van de rechtsgang is in het beste geval (Somaliland) zwak te noemen, gevangenisomstandigheden zijn beneden internationale normen. Ondanks wettelijk verboden vindt vrouwenbesnijdenis op grote schaal plaats. De marginale positie van de vluchtelingen in kampen maakt deze groep kwetsbaar voor uitbuiting. In Puntland worden ontheemden geconfronteerd met gedwongen verhuizing.

In Somalië bestaan geen formele waarborgen tegen schending van mensenrechten. Bij afwezigheid van een effectieve centrale overheid blijft de naleving ervan afhankelijk van de relatie tussen lokaal bestuur en de bevolking. De rechtsgang is beperkt. Shari'arecht mist een eenduidige interpretatie door de hoven. De positie van vrouwen en minderheden blijft een ondergeschikte.

Zoals blijkt uit vigerende migratiepatronen is vestiging in het relatief veilige deel van Somalië zonder dat men clanbanden heeft met het desbetreffende gebied in veel gevallen mogelijk. Personen van een andere clan dan de in dat gebied dominante clan wordt doorgaans weinig in de weg gelegd. Dit is echter niet het geval indien sprake is (geweest) van ernstige, gewapende conflicten in het heden of recente verleden tussen de clan waartoe men behoort en de clan die het beoogde vestigingsgebied domineert. Met name Somali die zich in het verleden politiek of militair hebben geprofileerd in conflicten met een bepaalde clan, kunnen problemen ondervinden bij vestiging in het woongebied van die clan. Ook bepaalde minderheden hebben zich gevestigd in het relatief veilige gebied. Hoewel hun sociaal-economische positie over het algemeen marginaal is, worden zij niet vervolgd en is hun veiligheid niet in gevaar.

In geen van de andere Europese landen die in dit ambtsbericht worden genoemd, vond in de verslagperiode gedwongen terugkeer van Somaliërs naar Somalië plaats.

Somaliërs die vrijwillig terugkeren naar het relatief veilige deel van Somalië ondervinden geen problemen bij inreis of vestiging van de kant van de lokale autoriteiten. Voor georganiseerde terugkeer naar Somaliland en Puntland is de instemming van deze autoriteiten nodig. UNHCR beschouwt Somaliland en Puntland als voldoende veilig voor terugkeer en bevordert dan ook alleen naar die gebieden georganiseerde terugkeer voor personen die uit die gebieden afkomstig zijn.

Bijlage I LANDKAART (ADMINISTRATIEF)

Bijlage II LANDKAART (CLANS)

Bijlage III LIJST VAN AFKORTINGEN

(met uitzondering van namen van facties, zie hiervoor Bijlage IV)

AI	Amnesty International
EU	Europese Unie
EIU	Economic Intelligence Unit
ICRC	International Committee of the Red Cross
IGAD	Intergovernmental Authority on Development
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
OLF	Oromo Liberation Front
UNDOS	United Nations Development Office for Somalia
UNDP	United Nations Development Programma
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNITAF	Unified Task Force
UNOSOM	United Nations Operation in Somalia
UNPOS	United Nations Political Office for Somalia
UNSC	United Nations Security Council
USD	United States Dollar
VN	Verenigde Naties
VNVR	Verenigde Naties Veiligheidsraad
VS	Verenigde Staten

Bijlage IV LIJST VAN FACTIES

Arta-factie	De (pejoratieve) benaming van de TNG/TNA (zie hieronder), die met name gebruikt wordt door haar tegenstanders.
JVA	Juba Valley Alliance Coalitie tussen Habar Gedir/Ayr en SNF/Marehan, die een gedeelte van Lower Juba beheersen. Gelieerd aan de TNG.
DSA	Digil Salvation Army. Factie van de Digil clanfamilie.
RRA	Rahanweyn Resistance Army Politiek-militaire groep gevormd door de Rahanweyn in 1995, geleid door Hassan Mohamed Nur "Shanti Gadood" (alias "Shatiguduud" of "Shargadud"). Belangrijk deel van de SRRC.
SCC	Somali Consultative Conference Beweging opgericht door kolonel Omar Hashi Aden (Hawiye/Hawadle) na de Beled Weyn Conferentie in juli 1999.
SNA	Somali National Alliance Politieke factie van de Hawiye/Habar Gedir; maakt deel uit van het USC; is verdeeld in een factie onder leiding van Hussein Aidid en een factie onder leiding van Osman "Ato". Maken deel uit van SRRC.
SNF	Somali National Front Factie van de Darod/Marehan in Gedo; wordt geleid door generaal Omar Haji Masaleh. Sinds april 1999 is een subfactie, bestaande uit Marehan oorspronkelijk afkomstig uit Galgadud, afgescheiden onder leiding van Ali Nur (die werd gedood in april 1999) en vervolgens door Ahmed Sheikh Burale.
SNM	Somali National Movement Beweging van de Issaq uit het noordwesten, opgericht in 1980.
SPA	Somali Peace Alliance Politieke en militaire coalitie, gevormd op 16 augustus 1999 in Garowe, de hoofdstad van Puntland; bestaande uit het RRA, het SPM/Morgan, de SNF-subfactie van Ahmed

SPM	<p>Sheikh Burale, de Somali Consultative Conference van kolonel Omar Hashi Aden en het leger van Puntland.</p> <p>Somali Patriotic Movement</p> <p>Beweging die in 1989 werd opgericht door de Darod/Ogadenclan en in 1990 tegen de troepen van Barre (Darod/Marehan) vocht. In 1991 gesplitst in aantal facties waaronder een factie onder leiding van de Darod/Majerteen generaal Morgan (SPM/Morgan). Daar de andere facties nauwelijks nog bestaan wordt met SPM ook wel de factie Morgan aangeduid. Sinds 1997 bestaat de achterban van de SPM/ Morgan uit de Darod/Harticlans (d.w.z. Majerteen, Dulbahante en Warsangeli clans).</p>
SRRC	<p>Somali Reconstruction and Recociliation Council</p> <p>Coalitie van tegenstanders van de TNG, bestaande uit de RRA, SPM/Morgan, en de Hawiye-krijgsheren Aidid, Ato en Musa Sudi, opgericht in maart 2001.</p>
SSA	<p>Somali Salvation Alliance</p> <p>Politieke factie van de Hawiye/Abgal onder leiding van Ali Mahdi; maakt deel uit van het USC.</p>
SSDF	<p>Somali Salvation Democratic Front</p> <p>Was de eerste oppositiebeweging tegen het bewind Barre, met als basis de Darod/Majerteen clan in Noordoost-Somalië; is thans de belangrijkste politieke beweging in Puntland.</p>
SSNM- BIREM	<p>Southern Somali National Movement-Bimal Resistance Movement</p> <p>Politieke beweging van de Bimal, onder leiding van Abdullahi Sheikh Ismael. Maakt deel uit van de SRRC.</p>
TNA	<p>Transitional National Assembly.</p> <p>Het tijdens de vredesconferentie van Arta gekozen nationale parlement.</p>
TNG	<p>Transitional National Government</p> <p>De nationale overgangsregering die is benoemd als uitvloeisel van de</p>

USC	vredesconferentie van Arta en de vorming van de TNA (hierboven). United Somali Congress Hawiye groep, gevormd in 1989, die in 1991 het bewind Barre in Mogadishu omverwierp. Is sinds die tijd verdeeld geraakt in een aantal subfacties, waaronder USC/SNA, USC/SSA en USC/PM.
USC/SNA	zie: SNA
USC/SSA	zie: SSA
USC/PM	United Somali Congress/Peace Movement Subfactie van het USC met aanhang onder de Hawiye/Hawadle.

Bijlage V LITERATUUR

Bij de totstandkoming van dit ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare bronnen:

Abdullahi, Mohamed Diriye, Minorities of Somalia: Victims forgotten amid War and Chaos (1998), <http://www.antro.uu.se/bh/nomadnet/diriye.html>

Administration of Somaliland with the support of UNDP and UNHCR, Plan of Action for Repatriation, Rehabilitation and Reintegration (Hargeisa, juli 1999)

Ambroso, G. Somalis in the Horn of Africa (UNHCR, z.j.)

Amnesty International, Comments on the Action Plan for Somalia adopted by the High Level Working Group on Asylum and Migration (Brussel, 1 december 1999)

Amnesty International, afdeling Vluchtelingen, brieven aan Vluchtelingenwerk d.d. 13 juli 2001 en aan A.J.J. Fraanje d.d. 3 oktober 2001

Bennett, Olivia, Jo Bexley en Kitty Warnock, Vrouwen in Oorlog, NOVIB (Den Haag, 1995)

Bryden, Matt: New Hope for Somalia? The Building Blocks Approach. In: Review of African Political Economy Vol.26 nr.79 (maart 1999)

Bryden, Matt: Reviving the Somali Peace Process: Perspectives and Prospects in the Post-Arta Period (paper presented to the 8th congress of the Somali studies international association, juli 2001)

Cassanelli, L. Victims and Vulnerable Groups in Southern Somalia (Ottawa, Canada, mei 1995)

Danish Immigration Service, Fact-finding mission to Somalia and Kenia, 27 October - 7 november 1997 (Copenhagen, juli 1998)

Danish Immigration Service/Swedish Immigration Service, Report on the Nordic fact-finding mission to the Gedo Region of Somalia, 15 to 30 October 1998 (Copenhagen, november, 1998)

Danish Immigration Service/Swedish Immigration Board, Report on Nordic fact-finding mission to Nairobi and the Middle Shabelle region of Somalia 21 February - 6 March 1999 (Copenhagen, 1999)

Europa Publications, Africa South of the Sahara 2000, Somalia, Recent History (Londen, 1999)

EIU, Country Report Somalia, 1999-2001 (Londen)

Helander, B. The Somali Family, in: Conference Report I, Life and Peace Institute, z.j. (ca. 1993)

Herbold Green, R. Khatt and the realities of Somalis: Historic, Social, Household, Political & Economic, Review of African Political Economy No. 79:33-49, Jrg. 26, maart 1999

Immigration and Nationality Directorate, UK Home Office: Country Assessment Somalia, oktober 2000

ICRC, Country Report Somalia, ICRC worldwide consultation on the rules of war, Report by Greenberg Research, Inc. (Geneva, oktober 1999)

ICRC: the ICRC in Somalia (5 maart 2002)

Joint British, Danish, and Dutch Fact-finding Mission to Nairobi, Kenya: Report on Minority Groups in Somalia (november 2000)

Luling, Virginia, Minority Groups in Traditional Somali Society (1983)

Lewis, I.M. Understanding Somalia (Londen, 1981, 1993)

Lewis, I.M. Peoples in the Horn of Africa (Londen, 1994)

Minority Rights Group International, Minority children of Somalia, in: War: The Impact on Minority and Indigenous Children (1997)

Medani, Khalid: Report on Internal Migration and Remittance Inflows in NW and NE Somalia (Nairobi, 2000)

Menkhaus, Ken: Somalia: a Situation Analysis, november 2000

Perouse de Montclos, M.A.: Minorities and Discrimination, Exodus and Reconstruction of Identities: the case of Somali refugees in Mombasa, 1997

Raad van de Europese Unie, Actieplan voor Somalië (Brussel, 1999)

Somaliland Centre for Peace and Development/War-torn Societies Project (WSP), DRAFT Rebuilding from the ruins: A Self-Portrait of Somaliland (Hargeysa, oktober 1999)

Samatar, Ahmed I., ed. The Somali Challenge, from catastrophe to renewal? (London, 1994)

Simons, Anna, Networks of dissolution, Somalia undone (Colorado, 1995)

UNCU, Discussion Paper: Talking Seriously about Somalia (Genève, 7 februari 2002)

UNDOS, Lower Shabelle Region, Study on Governance (Nairobi, november 1997)

UNDOS, Studies on Governance: Awdal Region (Nairobi, december 1997)

UNDOS, DRAFT for Review: The Puntland State of Somalia (Nairobi, juni 1999)

UNDOS, South Mudug and Galgadud, Draft Preliminary Assessment Report (Nairobi, juli 1999)

UNDOS, Assessment of the Judiciary System of Somaliland (Nairobi, november 1999)

UNDP, Human Development Report Somalia 2001 (Nairobi, 2001)

UN/ECOSOC, Situation of Human Rights in Somalia, Report of the Independent Expert, Ms. Mona Rishmawi, 26 januari 2000 (New York, 2000)

UN/ECOSOC, Situation of Human Rights in Somalia, Note by the Secretariat, 13 maart 2001 (New York, 2001)

UN/ECOSOC, Situation of Human Rights in Somalia, Report of the Independent Expert, Dr. Ghanim Alnajjar (14 januari 2002)

UNHCR, 2000 Global Report – Somalia

UNHCR, Background Paper on Somalia for the European Union High Level Working Group on Asylum and Migration (Genève, maart 1999)

UNHCR, The impact of the current situation on repatriation to Somalia (Nairobi, mei 2000)

UNICEF, Survey of Primary Schools in Somalia 2000/2001, vol. 1 (september 2001)

UNICEF, Childhood denied: Assessment of children in need of special protection measures in Somalia (draft)(januari 2000)

UN Interagency Returnee Settlement Area Assessment: Draft Informational Report, Hargeisa, mei 2002

UNOHCHR, SCCP Rule of Law Component, UNDP Somalia Civil Protection Programme (2001)

UNOCHA, Consolidated Appeal 2002: Somalia (Nairobi, november 2001)

UNSC, Report of the Secretary-General on the Situation in Somalia (New York, augustus 1999, december 2000, oktober 2001 en februari 2002)

UNSC, Statement by the President of the Security Council, (New York, 11 januari 2001, 31 oktober 2001)

US Department of State, Somalia Country Report on Human Rights Practices for 2001 (Washington, febr. 2002)

US Department of State, International Religious Freedom Report, (Washington, okt. 2001)

Waal, A. de, Land Tenure and the Roots of Conflict in Somalia, Research Seminars, Rural Development Studies, Institute of Social Studies (Den Haag, 1993/94)

Waal, A. de, Land tenure, the creation of famine and prospects for peace in Somalia, paper presented at Uppsala forum (januari 1994)

War Torn Societies Somali Programme, Rebuilding Somalia: issues and possibilities for Puntland (Londen, 2001)

Diverse nieuwsdiensten (AFP, Reuters, IRIN, e.a.)